

47031

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DIYARBAKIR ZİNCİRİYE MEDRESESİ
TARİHSEL GELİŞİMİ, KORUMA VE
DEĞERLENDİRİLMESİ

Mimar MİNE EM

FBE Mimarlık Anabilim Dalında Rölöve-Restorasyon Programında

Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Y. Doç. Dr. Can Binan

İSTANBUL, 1995

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No.</u>
ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Medrese ve Medrese Eğitimi.....	1
2. DİYARBAKIR VE ZİNCİRİYE MEDRESESİ.....	2
2.1. Diyarbakır'ın Kısa Tarihçe ve Coğrafyası.....	2
2.2. Diyarbakır'da Geleneksel Mimari ve Yapım Teknolojisi.....	5
2.3. Diyarbakır'da Medrese Mimarisi ve 12. yy ile Sonrasında Yapılmış Medreseler.....	8
3. ZİNCİRİYE MEDRESESİ İLE İLGİLİ TARİHSEL ARAŞTIRMALAR.....	11
3.1. Yapan, Yaptıran, Yapım Tarihi ve Mülkiyeti.....	11
3.2. Yapının Kronolojik Gelişim Süreci.....	15
3.3. Zinciriye Medresesi ve Diyarbakır Ulu Cami.....	23
4. ZİNCİRİYE MEDRESESİNİN MİMARİ, STRÜKTÜREL VE YAPISAL ANALİZİ.....	27
4.1. Mimarisinin Tarihsel Analizi.....	27
4.1.1. Artuklu Dönemi Mimarisinin Oluşması ve Erken Artuklu Medreseleri.....	27
4.1.2. Artuklu, Anadolu Selçuklu ve 12. yy Suriye Medreselerinin Karşılaştırılması.....	31
4.1.3. Mesudiye Medresesi ve Zinciriye ile Karşılaştırılması.....	32
4.2. Mimari Özellikler.....	38
4.2.1. Plan Özellikleri.....	38
4.2.2. Cephe Özellikleri.....	38
4.2.3. Mimari Bezeme.....	42
4.3. Mimari Ögeler.....	43
4.3.1. Taç Kapı.....	43
4.3.2. Avlu.....	45
4.3.3. Eyvan.....	45
4.3.4. Revak.....	46

4.3.5. Havuz.....	46
4.3.6. Çeşme.....	46
4.3.7. İşlevi Tanımlanmış Mekanlar.....	48
4.3.7.1. Talebe Hücreleri.....	48
4.3.7.2. Mescit-Kışık Dershane.....	48
4.3.7.3. Hela-Abdestlik Tesisleri.....	49
4.3.7.4. Türbe.....	49
4.4. Yapısal ve Strüktürel Analiz.....	50
4.4.1. Strüktürel Analiz.....	50
4.4.1.1. Düşey Taşıyıcılar (Duvarlar ve Ayaklar).....	50
4.4.1.2. Duvar Boşlukları (Kemer ve Lentolar).....	51
4.4.1.3. Eğrisel Örtüler.....	61
4.4.2. Yapı Elemanları.....	65
4.4.2.1. Pencere ve Kapılar.....	65
4.4.2.2. Duvar Morfolojisi.....	67
4.4.2.3. Konsollar.....	71
4.4.2.4. Diğer Yapı Elemanları.....	72
4.4.3. Malzeme.....	73
5. YAPI ÜZERİNDEKİ BOZULMALAR VE NEDENLERİ.....	74
5.1. Çevresel Bozulmalar ve Nedenleri.....	74
5.2. İşlevsel Değişiklik Nedeniyle Oluşan Bozulmalar.....	75
5.3. Fiziksel Bozulmalar ve Nedenleri.....	77
6. SONUÇ: KORUMA, RESTORASYON VE ÇAĞDAŞ KULLANIM ÖNERİLERİ.....	88
6.1. Restitüsyonlar.....	88
6.2. Temel Kuramsal Yaklaşım.....	90
6.3. Restorasyon Projesi.....	91
6.4. İşlev Önerileri, Yeni Kullanım Projesi ve Periyodik Bakım.....	95
KAYNAKLAR.....	98
EKLER.....	99
ÖZGEÇMİŞ.....	

ÖNSÖZ:

Diyarbakır XII. yüzyıldan yani Artuklular'dan bu yana ünlü medreselerinde yükseköğrenim yapılan, bir ilim ve irfan yuvası haline gelmiştir. Çünkü Anadoludaki tarihi bilinen en eski açık avlulu, eyvanlı medreselerden ikisi olan Zinciriye ve Mesudiye Medreseleri Diyarbakırdadır ve mimarileriyle önemli özellikleri üzerlerinde toplamaktadırlar (Sözen, 1971:132).

Özellikle Zinciriye Medresesi hakkında şimdiye değin yapılan araştırmalar hep sınırlı kalmıştır ve yapının tüm özelliklerini ortaya koyan ve yapıyı bilinçli bir şekilde korumaya yönelik hiç bir çalışma yapılmamıştır. Sınırlı bir zaman içerisinde yapılan bu çalışmanın amacı Zinciriye Medresesini tek yapı ölçeğinde bütün yönleriyle incelemektir. Yapılan tespitler, rölöve ve restorasyon çalışmaları sonucu getirilen önerilerin belki ileride değerlendirilerek yapılacak koruma çalışmalarına yardımcı olacağını ümit ediyorum.

Bu çalışmada beni yönlendirerek, hoşgörü ve sabır ile yardımcı olan Sayın Danışmanım Y. Doç.Dr. Can BİNAN'a ve yardımlarını esirgemeyen Diyarbakırlı Sanat Tarihçisi Abdussettar Hayati Avşar'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ekim, 1995

Mimar
MİNE EM

ÖZET:

Bu çalışmada medrese ve medrese eğitimi anlatılarak konuya giriş yapıldıktan sonra ikinci bölümde Zinciriye Medresesinin bulunduğu şehir olan Diyarbakır tarihi, coğrafyası, geleneksel mimarisi, yapım teknolojisi ve medreseleriyle tanıtılmaktadır. Üçüncü bölümde medreseyle ilgili yapılmış tarihsel araştırmalar değerlendirilerek yapı ile ilgili tarihsel bilgiler verilmektedir. Dördüncü bölümde medresenin mimari, strüktürel ve yapısal analizleri yapılmaktadır. Mimari analizinde mimarisinin tarihsel analizi yapılarak yapının Artuklu medreseleri içindeki yeri anlatılmakta ve bir Artuklu eseri olan ve yapı ile arasında benzerlikleri bulunan Mesudiye Medresesiyle karşılaştırılması yapılmaktadır. Yine mimari analiz içinde yapının mimari özellikleri ve öğeleri incelenmektedir. Yapının yapısal ve strüktürel analizinde ise strüktürel analiz öğeleri, yapı elemanları ve malzemesi anlatılmaktadır. Beşinci bölümde yapının yakın çevresindeki çevresel bozulmalar, yapıdaki işlevsel değişiklikler nedeniyle oluşan bozulmalar ve fiziksel bozulmalar tespit edilerek nedenleri üzerinde durulmuştur.

Sonuç bölümünde koruma çalışmalarına temel olacak restitüsyonlar yapılmış, daha sonra yapının korunması için temel kuramsal yaklaşım belirlenmiş ve buna dayanarak yapılan restorasyon projesi anlatılmıştır. Ayrıca yapıya yeni işlev önerileri getirilerek yeni kullanım projesi hazırlanmıştır.

SUMMARY:

In the first part of this study, a general information about “Medrese” (Muslim theological school) and its education has been given as introduction. Then, in the second part, the city, Diyarbakır including “Zinciriye Medresesi” has been introduced together with its history, geography and traditional architecture, building technology and “Medrese”s. In the third part of the study, the historical informations related to “Zinciriye Medresesi” has been given realizing the historical researches had already been made on the subject. In the fourth part, the architectural, structural and constructional analysis of the “Medrese” has been analyzed. In the architectural analysis, it has been pointed out that the place of “Zinciriye Medresesi” among the Artukian “Medrese”s, making historical analysis of “Zinciriye Medresesi”s architecture, and has been compared with “Mesudiye Medresesi” which is an Artukian work and has similarities with “Zinciriye Medresesi”. Again, in architectural analysis, the architectural characteristics and elements of the building has been analyzed. In the structural and constructional analysis of the building, structural analysis elements, construction components and materials has been explained. In the fifth part, establishing the environment discomposures around the building, the breakdowns as a result of the functional changes and physical breakdowns, it’s reasons have been dwelt upon.

In the last part of the study, restitutions which would be basic for the protection project have been done. Then, the basic theoretical approach for the protection of the building has been defined, and finally, the restoration project has been explained.

1. GİRİŞ:

1.1. Medrese ve Medrese Eğitimi:

Yüksekokul (üniversite) anlamına gelen medrese, camilerin ihtiyacı karşılayamamasından sonra ortaya çıkmıştır. Başlangıçta her ikisinde de ders konuları aynı olmasına karşın medrese eğitimi zamanla, daha standart, daha sistemli ve daha koordine edilmiş bir öğretim şekline dönüşmüştür. Medreseler bir vakıf kuruluşu olduğu için öğretimi parasız olup, öğrenci masrafları vakıf gelirinden karşılanırdı. Arzu eden ve mali durumu yeterli olan herkes bir medrese kurabilir ve bir vakfiye ile işletilmesini sağlayabilirdi. (Aydınlı, 1980:1)

Medreselerde öğretim üyesi müderris sıfatını alır ve hem eğitimi yürütür, hem de idari işlere bakardı. Müderrisin bilgi ve becerileri yanında bağlı olduğu mezheb de önem taşır ve hangi mezhepten olduğu ve vakfiyelerde özellikle belirtilirdi. Müderrislerin kıdemli öğrenciler arasından seçtiği müridler, müderris yardımcısı görevini yüklenirdi. Kaynaklar, medreselerde öğretim süresinin genellikle üç yıl olduğunu belirtmektedirler. Anadolu Selçuklu medreselerinde çoğunlukla bir ihtisaslaşma görülür. Medreseler okutulan konulara göre Dar-ül hâdis, Fıkıh Medresesi, Tıp Medresesi vb. şeklinde sınıflandırılmıştır. (Aydınlı, 1980:2)

Medrese mimarisi İslam dünyasına Türkler tarafından girmiş, Gazneliler, özellikle Büyük Selçuklular tarafından yaygın ve anıtsal bir mimari niteliğine erişmiştir. Daha sonra yine Türkler tarafından Irak, Suriye ve Mısır'a kadar gitmiş, bir yönden de tam ve tutarlı bir gelişmeye Anadolu'da ulaşmıştır. Anadolu'daki ilk örnekleri üzerinde durulunca, işe Diyarbakır'dan başlamak gerekmektedir, tarihi bilinen en eski açık avlulu, eyvanlı medreseler Diyarbakırdadır. Diyarbakırdaki medreselerin sayısı her geçen devirde gittikçe çoğalmış, en önemli bilim adamları burada ders vermişlerdir. (Sözen, 1971:132)

2. DİYARBAKIR VE ZİNCİRİYE MEDRESESİ:

2.1. Diyarbakır'ın Kısa Tarihçe ve Coğrafyası:

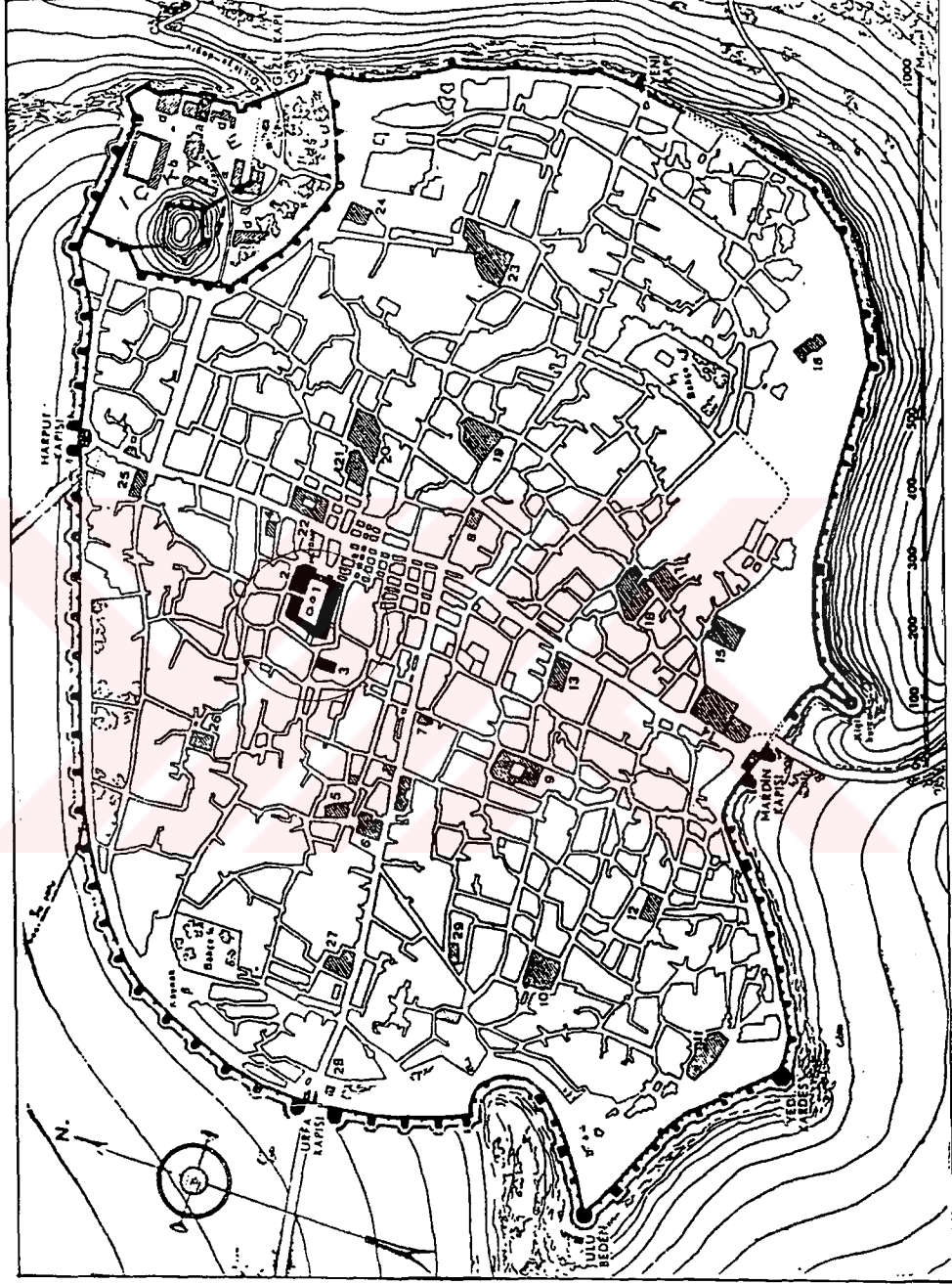
Diyarbakır ili Güneydoğu Anadolu bölgesinin orta bölümünde doğudan Siirt, Batman, Muş; güneyden Mardin; batıdan Urfa, Adıyaman, Malatya; kuzeyden Elazığ ve Bingöl illeriyle sınırdadır. Diyarbakır şehir merkezi Karacadağdan Dicle'ye kadar uzanan geniş bazalt platosunun doğu kenarında, Dicle vadisinden yüz metre kadar yükseklikte ve açıkça belli olan nehir kavsinin tepesinde hissedilir şekilde ufki bir satıh üzerinde kurulmuştur.

Şehrin % 37'sini dağlar % 31'ini ise ovalar kaplamaktadır. Ovalar tarıma elverişli, verimli topraklardır. Dicle irili ufaklı kollarıyla bu verimli toprakları sulayan tek nehirdir. Diyarbakır yüzölçümü 15.354 km² denizden yüksekliği 650 metredir. Sert bir akra ve yarı kurak yayla iklimi egemendir. Yazlar çok sıcak kışlar ise nispeten ılık geçer. (Beysanoğlu, 1987:1) Kent İran ile Anadolu ve Mezopotamya ile Kafkasyayı birbirine bağlayan anayolların kesişme noktasındadır.

Yörede tespit edilen ilk yerleşme İ.Ö. 7250-6750 yıllarına tarihlenen Çayönütepesidir. (Beysanoğlu, 1987:34) Diyarbakır'ın ne zaman ve kimler tarafından kurulmuş olduğu kesin olarak bilinmemektedir. İ.Ö. 3000 yıllarından itibaren Subaru, Huri, Mitanniler, İ.Ö. 1260-653'te. Asurlular ve Urartular, İ.Ö. 331-323 Makedonyalı İskender idaresinde, İ.Ö. 323-140 Selevkoslar, İ.Ö. 140-85 Partlar, İ.Ö. 85-69 Büyük Tiran İdaresinde, İ.Ö. 69-İ.S. 53 Romalılar, İ.S. 53-226'da Partlar ve Romalılar, 226-395 Sasaniler ve Romalılar, 395-639 Bizans İdaresinde kalan kent, Hz. Ömer'in halifeliği sırasında, Bizans İmparatoru Heraklius'un ordularının Yamuk Savaşı'nda yenilmesiyle, İslam orduları Kuzey Mezopotamya'yı elde etmeye başladılar. İslam kumandanı İyaz, 8000 kişilik kuvvetleriyle kentin önünde bir süre kalmış, nihayet kanalizasyon tertibatı yoluyla kente ansızın giren İslam orduları kenti almayı başarmışlardır. 661-750 yıllarında Emeviler, 750-869'da Abbasiler, 869-899'da Şeyhoğulları, 899-930 yıllarında Hamdaniler, 978'de Büveyhoğulları İdaresinde 984-1085'de Mervaniler, 1085-1183

Nisanoğulları, 1183-1232 Hasankeyf Artukluları, 1232-1240 Mısır ve Şam Eyyubileri, 1240-1302 Anadolu Selçukluları, 1302-1394 Mardin Artukluları, 1394-1401'de Timur egemenliği, 1401-1507'de Akkoyunlular egemenliğinde, 1473'de Fatih Sultan Mehmet'in Uzun Hasan'ı Otlukbeli'nde yenmesinden sonra, Uzun Hasan'ın İran içlerine çekilmesiyle, bir süre kendi idaresinde ve nihayet 1507-1515'te Şah İsmail'in egemenliğinde kalmış, 15 Eylül 1515'de Bıyıklı Mehmet Paşa ve İdris-i Bitlisi tarafından Osmanlı egemenliğine geçirilmiştir. (Sözen, 1971:18)

Şekil 2.1. Diyarbakır kentinin planı (Gabriel, 1940)

2.2. Diyarbakır'da Geleneksel Mimari ve Yapım Teknolojisi:

Diyarbakır anıtsal mimarisinin en önde gelen eserleri olan surlar, yöre malzemesi olan siyah bazalt volkanik taşın hakim olduğu üzerinde 82 adet burcun yer aldığı 5 km uzunluğundadır. Yüksekliği 10-12 metre olan surlar taş işçiliğinin ve sanatının zirveye ulaştığı mimarlık şaheseridir. Havadan bakıldığında bir kalkan balığını andıran Diyarbakır surlarının çevrelediği sur içi 4 ana kapıya sahiptir. (Şekil 2.1). Diyarbakır mimarisinde, muhteşem surlar kadar geleneksel evlerde önemli yer tutar. Bu kentte evlerin dışarıya kapalı ve birbirine yakın bir doku oluşturmaları, kente bir "Kale-Kent" görünümü vermektedir. Mahremiyet kavramının fazla gelişmesi ve buna bağlı olarak, evlerin içe yönelmesi sonucunda, dış mimariye önem verilmemiş ve ikinci plana itilmiştir.

Diyarbakır mimarisinin zenginliği, Anadoludaki savunma yapılarının en güzel örneği olan surları, geleneksel evleri yanında birçok camileri, hanları, hamamları, türbeleri, medreseleri, kiliseleri, tekke ve zaviyeleriyle de devam etmektedir.

Tüm bu sanat eseri yapıtların ana malzemesi siyah renkli bazalt taşıdır. Delikli (dişi) ve deliksiz (erkek) olmak üzere iki çeşidi olan bazalt taşı sertlik derecesi 2,25 olan en sert taştır. Bu bakımdan işlenmesi oldukça güçtür. Dişi taş hafif olması çabuk çıkarılması, erkek taşa oranla kolay işlenmesinden dolayı daha fazla kullanılmıştır. Birçok yapıda siyah bazalt taşın sert görüntüsünü yumuşatmak amacıyla beyaz kalker taşıda kullanılmıştır. Kesme taş duvarlar, iki yüz muntazam kesme taşlarla yapılmakta ve arası moloz yığma olarak yapılmaktadır. Evlerde kerpiç duvarlar da yapılır. (Erginbaş, 1993:30)

Diyarbakır evleri toprak dam ile örtülüdür. Bu damda 40-50 cm aralıkla atılmış aynı kesitte 15-25 cm ahşap yuvarlak ağaçlar üzerine tahta kaplama ve bunun üzerine ince ve kaba yonga, veya hasır, bazan saz serilir. Bunlar ahşap tavan aksamının toprakla, dolayısıyla sızacak su ile temasını kesmek, azaltmak içindir. Bu kısmın üzerine devamlı çamurdan 15-2 cm dökülür bundan sonra kuru, kara toprak çamurun üzerine yayılarak 50-60 cm'ye çıkarılır. Konulan toprak killi toprak ve bunun da üzerine serilen ve (sıh) tabir edilen bir nevi şiştili topraktır. Bu toprak aynı zamanda hem evi sıcaktan tecrit eder

hem de evlerin terası vazifesini görür. Bu toprak damlar her yağmurdan sonra loğ denen yuvarlak taş merdanelerle sıkıştırılır. Buna loğlamak denir. Sonra üzerine pişrük denen hususi bir sıva ile 3-4 cm kalınlığında sıvanır. Pişrük şöyle hazırlanır; iyi toprak kalburdan geçirilir. Bir tabaka saman, bir tabaka toprak ve bolca su verilerek prizmalar halinde yığınlar yapılır. Bu yığın en az 15 gün bekledikten sonra bundan dam ve duvar sıvası için çamur yapılır. (Erginbaş, 1993:29)

Dam örtüsü bina duvarlarından taşkın olarak yapılır. Bu taşan kısımlar ekseriya 1-1.5 metre ara ile çıkıntı teşkil eden kesme bazalt taş konsollar üzerine istinad eden 10-15 cm kalınlıkta kesme bazalt taşından plakalar üzerine yine toprak ve kara sıva yapılmak suretiyle oluşturulmuştur. Bu toprak örtü çıkıntı kısımlarında 45 derece ile kesilerek taş plakanın ucunda sıfırlanır. (Erginbaş, 1993:11) Diyarbakır evlerindeki dam kenar bitiş şekilleri Şekil 2.2’de görülmektedir.

Tonoz ve kubbe önemli görülen yapılarda yapılmıştır. Bunlar tuğla veya taşla örüldükten sonra üzerlerine toprak tertibi diğer damlarda olduğu gibi yapılır.

2.3. Diyarbakırda Medrese Mimarisi ve 12. yy ile Sonrasında Yapılmış Medreseler:

Diyarbakır medreselerinin Türk mimarisinde özel bir yeri vardır. Anadolu'da gelişen medrese mimarisi içinde tek veya iki katlı medreselerin ayakta kalabilen erken iki örneği Diyarbakır'da karşımıza çıkmaktadır: Ziniciriye ve Mesudiye Medreseleri. Bu iki medresede ayrıca Güneydoğu Anadolu'daki Artukoğulları Devri medreselerinin günümüze ulaşmış en ilginç örnekleridir. Bezemelerinin zenginliğiyle beliren bir medrese olan Diyarbakır'ın Hani ilçesindeki Hatuniye Medresesi'nin de bir Artukoğulları yapısı olması muhtemeldir.

Diyarbakır'da karşımıza çıkan bütün medreseler açık medreselerdir. Güneydoğu Anadolu'da kapalı medreseler, iklim koşullarının da etkisiyle pek yayılmamış, daha çok açık medreseler yapılmıştır. (Sözen, 1971:273)

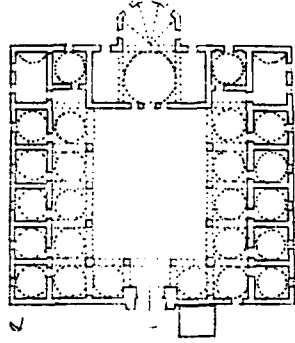
Diyarbakırdaki Osmanlı medreseleri genellikle belirli plan şemaları gösterirler. Bu plan şemaları Osmanlı Devri'nde ortaya çıkan medrese örneklerinin bir devamıdır. Ancak bunlar içinde yine de özel durumlar zaman zaman ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki Hüsrev Paşa Medresesidir. Revaklı avluda kubbe veya tonozla örtülü odaları bulunan avlulu Osmanlı medreselerinin genel şemasını tekrarlamaktadır. (Şekil 2.3) Aynı şema Ali Paşa Medresesinde biraz değişik olarak kullanılmıştır. Revaklar bir bakıma bağımsız beşik tonozlu bölümler durumuna gelmiştir. Bunlardan ayrılan Osmanlı Devri medresesi Muslihiddin Lâri Medresesidir. Bu yapıda tamamen değişik bir yol tutulmuştur. Bu tip plan Diyarbakırda Fatih Paşa Camisi Şafiiler Kısmı'nın karşısındaki, bugün hela olarak kullanılan kısmında da karşımıza çıkmaktadır. Medrese olarak yapılmış olması kuvvetle muhtemel bu yapıyla, Muslihiddin Lari Medresesi birgrup teşkil etmektedir.

Artukoğulları ve Osmanlı Devri Medreselerinin tümünde belirli bir süreklilik, bazı özel görünüşler kendini göstermektedir. İlk devir örnekleri, nasıl kendi içlerinde bir gelişim gösteriyorsa, Osmanlı Devri medreseleri de aynı gelişimi göstermektedir. Bu planlarından, bezemelerine kadar her yerinde kendini duyurmaktadır. Diyarbakır'da Anadolu'da gelişen medrese mimarisinin bütün aşamalarını, ön örneklerini görmek mümkündür. Bu Artukoğulları Devrinden Osmanlı Devri'nin sonuna kadar uzanmaktadır. (Sözen, 1971:277)

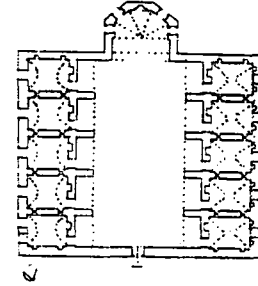
TABLO 2.1. DİYARBAKIRDA 12. YY VE SONRASINDA YAPILMIŞ MEDRESELER

No.	Medresenin Adı	Yapım Tarihi	Yapıtrarı	Özellikleri
1	Mesudiye Medresesi	1198	Ebu Muzaffer Sökmen	Genel olarak orijinal halini korumaktadır.
2	Zincirliye Medresesi	1198		Genel olarak orijinal halini korumaktadır.
3	Şeh Rumi Medresesi			Tamamen yıkılarak ortadan kalmıştır.
4	Peygamber Cami Medresesi			Tamamen yıkılarak ortadan kalmıştır.
5	Sarılızade Medresesi			Tamamen yıkılarak ortadan kalmıştır.
6	Tesfir Medresesi			Tamamen yıkılarak ortadan kalmıştır.
7	Dilaver Medresesi			Tamamen yıkılarak ortadan kalmıştır.
8	Seyfiddin Medresesi	XIII. yy	Seyfiddin Amidi	Tamamen yıkılarak ortadan kalmıştır.
9	Sücaiyye Medresesi	XII-XIII yy	Melik Şüca	Tamamen yıkılarak ortadan kalmıştır.
10	Kadiriyye Medresesi	XIX yy		Tamamen yıkılarak ortadan kalmıştır.
11	Ragbiyye Medresesi	1832	Hacı Ragıp Efendi	Onarım yapılmış ve çeşitli amaçlar için kullanılmaktadır.
12	Hüsrev Paşa Medresesi	1521-1528	Vali Hüsrev Paşa	Medrese olarak yapılmış, dersihane kısmındaki mescidi daha sonra devamlı cami olarak kullanılıncı 1728'de bir minare eklennmiştir. Bütün yapı bir sıra sıyah bir sıra beyaz kesme taşlardan yapılmıştır. Osmanlı Medreselerinin genel şemasındadır. Yanlız burada tek büyük kubbeli dershanenin yerini ters T şeklinde bir mekân almıştır.
13	Ali Paşa Medresesi	1543-1547	Vali Hadım Ali Paşa	Mimar Sinan'ın eseri olabilir kesin değildir. Ali Paşa Cami'nin batısında yapılar topluluğu içinde yer alır. Kesme taş ve tuğladan yapılmıştır. Avluva ilk bakış revak izlenimi veren ilginç bir mimari düzen uygulanmıştır. Mescid ve dersihane kısmı yapının dışına taşınmıştır. Bu kısmın kırık yarım kubbeli örtü şekli vardır. Bezmeden yoksun bir yapıdır.
14	Muslihiddin Medresesi	XVI yy		Tek katlı, örtü kısımları dışında tamamen kesme taştan yapılmıştır. Tonoz örtüsünde yer yer tuğla kullanılmıştır. Dersihane ortaya alınmış diğerlerinin aksine medrese odaları, iki yana yerleştirilmiştir. Yapı bezmeden yoksundur.
15	Hatuniye Medresesi	XII-XIV yy	Ertuğrul'un torunu Zeynep Hatun	Diyarbakır'ın Hanı ilçesindedir. Yıkılmış, çok az kısmı ayakta. İç bezemeleri zengindir. Eyvanın üç yanını çiçekli neshi ayet şerhî dolandırmaktadır.
16	Çeteci Abdulllah Paşa Medresesi	1756	Çeteci Abdulllah Paşa	Diyarbakır'ın Çermik ilçesindedir. Bugün onarılarak camiye çevrilmiştir.

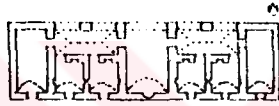
Şekil 2.3. DİYARBAKIRDAKİ 12.yy ve SONRASINDA YAPILMIŞ MEDRESELER

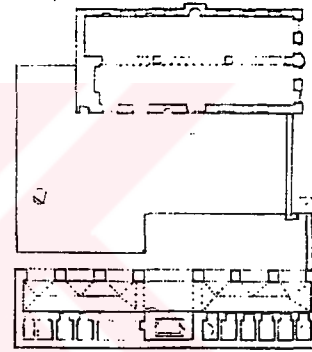
Hüseyin Paşa Medresesi

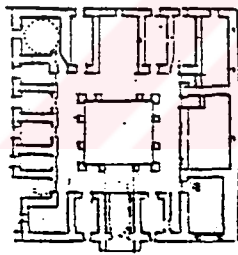
Ali Paşa Medresesi

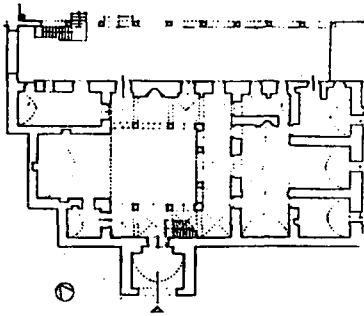
Muslihiddin Lari Medresesi

Diyarbakır Fatih Paşa Camisi Şafiler Kısımının Karşısındaki Kısım

Zinciriye Medresesi

Mesudiye Medresesi

0 5 10m

3. ZİNCİRİYE MEDRESESİ İLE İLGİLİ TARİHSEL ARAŞTIRMALAR:

3.1. Yapan, Yaptıran, Yapım Tarihi ve Mülkiyeti:

Halk arasında daha çok zinciriye adıyla tanımlanan Sincariye Medresesi, Evliya Çelebinin Seyahatnamesinde ise, Mercaniye Medresesi olarak geçer. (Çelebi, 1970:125) Albert Gabriel ise medresenin doğru adının Sencariye olması gerektiğini Zinciriye adının muhtemelen bir söyleyiş deformasyonu olduğunu yazar. (Gabriel, 1940:197)

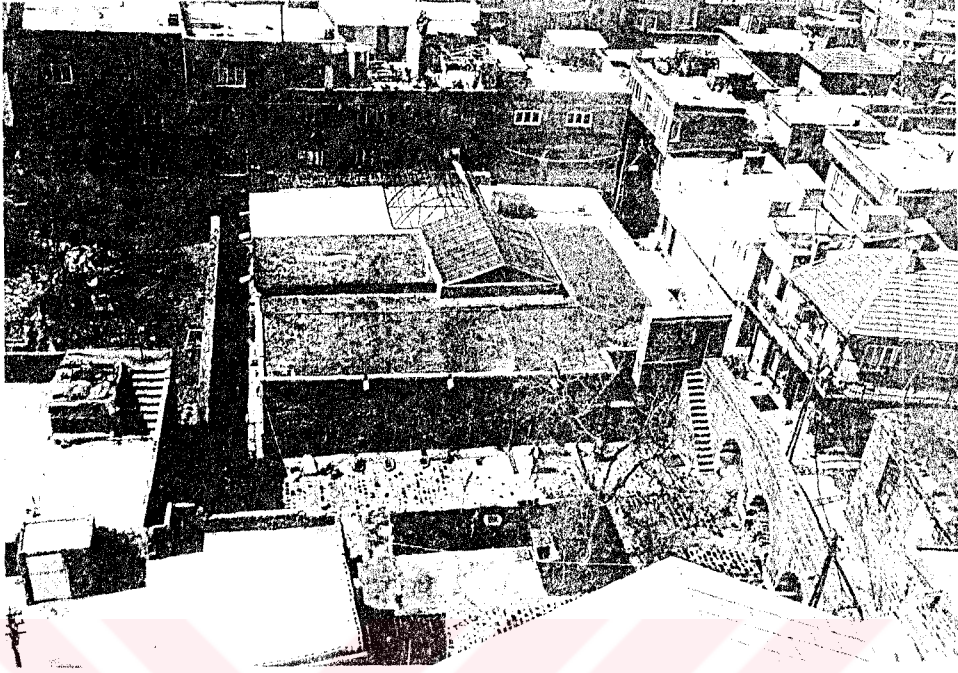
Medrese Ulu Cami'nin güneybatısında ve yakındadır. Medresenin yapılış tarihi tartışmalıdır. Bunun sebebi medresedeki yazıtlar arasında binanın yapılış tarihinin kesin görülmemesidir. Medrese avlusunun güneybatı kemerinin üstünde bulunan kitabede mimarın adının geçtiği; "el-benna" İsa ebu dirhem (mimar para babası yani zengin ebu dirhem-isa'dır.) yazısı bulunmaktadır (Baykal Savcı, 194:306). Kitabede 1198 m (595 h) tarihi vardır. (Resim 3.3, 3.4). Araştırmacıların çoğu Zinciriye Medresesinin 1198 m (595 h) yılında yapılmış olduğunu ve medresenin bir Artuklu eseri olduğunu kabul etmektedirler.

İsa ebu dirhem ismine haphanenin arkasında, surun iç yüzündeki bir kapının üzerinde rastalamaktayız. Yine aynı mimarın ismine mardin artukluları devrini takip eden Eyyubi devri kitabelerinden birinde surların şimalinde, Lise pavyonunun arkasına düşen yuvarlak iki burçtan birinin üzerinde rastlamaktayız. (Savcı, Baykal, 1941:306) Bazı araştırmacılar ise bu kitabede adı geçen ada ve yazıttaki 1236 m (634 h) tarihinden dolayıda, yapının Eyyubilerden Melik Salih Necmeddin'e ait olduğunu ileri sürmüşlerdir. (Sözen, 1971:137)

Yapılış tarihi Mesudiye Medresesiyle aynı olan Zinciriye Medresesi bu medreseyle gösterdiği benzerlik ve İsa Ebu Dirhem adıyla ortaya konan tarih itibarıyla yapının Artukoğulları tarafından yaptırılmış olabileceğini kanıtıyor. (İlter, 1969:202)

Medresenin mülkiyeti en öncesinde Sincariye Medresesi olarak vakıf adına kayıtlı iken kadaastro çalışmaları sırasında Maliye hazinesi adına tescil edilmiş ancak Vakıflar Genel Müdürlüğünün olaydan haberdar olması üzerine yapının eski eser özelliğine sahip olması ve öncesinin vakıf malı olması nedeniyle Vakıflar Genel Müdürlüğü adına tapuya tescil ettirilmiştir. Buna göre Diyarbakır ili Cami-Kebir mahallesi, Müze sokak 5. pafta, 351. adada yer alan Zinciriye Medresesinin kendisi yüzölçümü 557,96 m2 olan 2 nolu parselde, bahçesi ise yüzölçümü 259,29 m2 olan 3 nolu parselde bulunmaktadır.

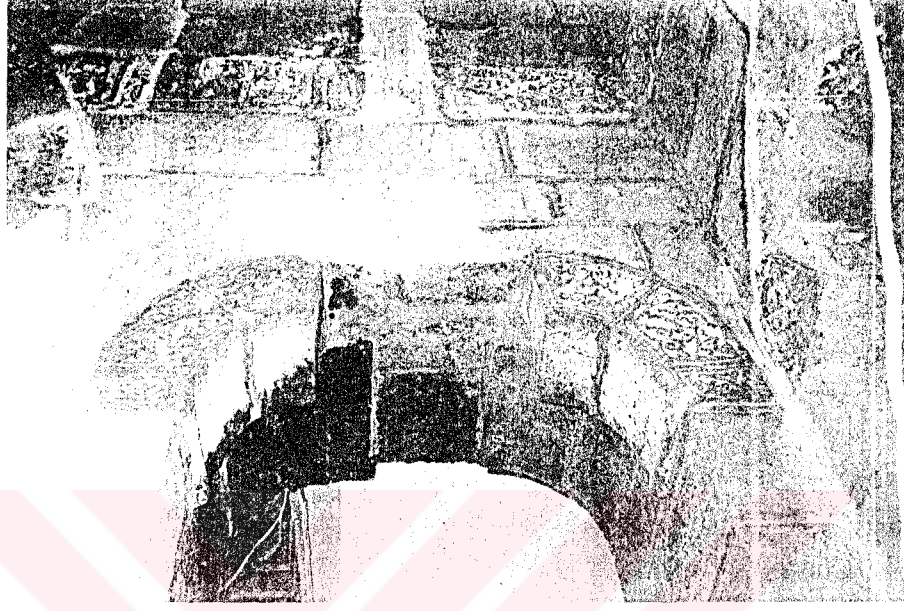

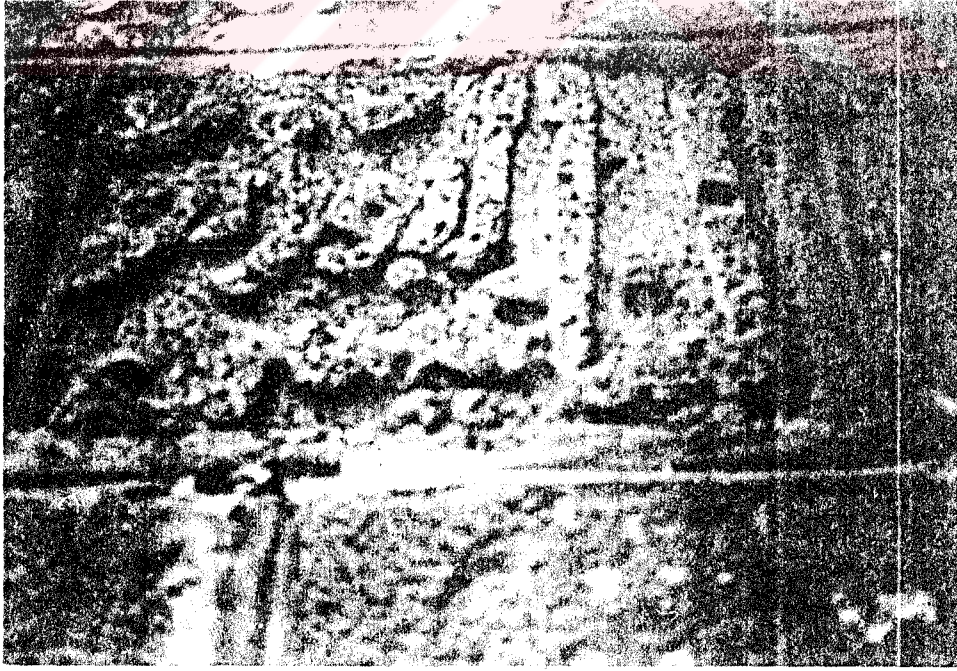
Resim 3.1. Zinciriye Medresesinin Ulu Caminin minaresinden görünüşü.

Resim 3.2. Zinciriye Medresesinin kuzeyindeki bir apartmandan görünüşü.

Resim 3.3. Avlu, güney batı kemerli.

Resim 3.4. Avlu güney batı kemerinin üstündeki kitabe.

3.2. Yapının Kronolojik Gelişim Süreci:

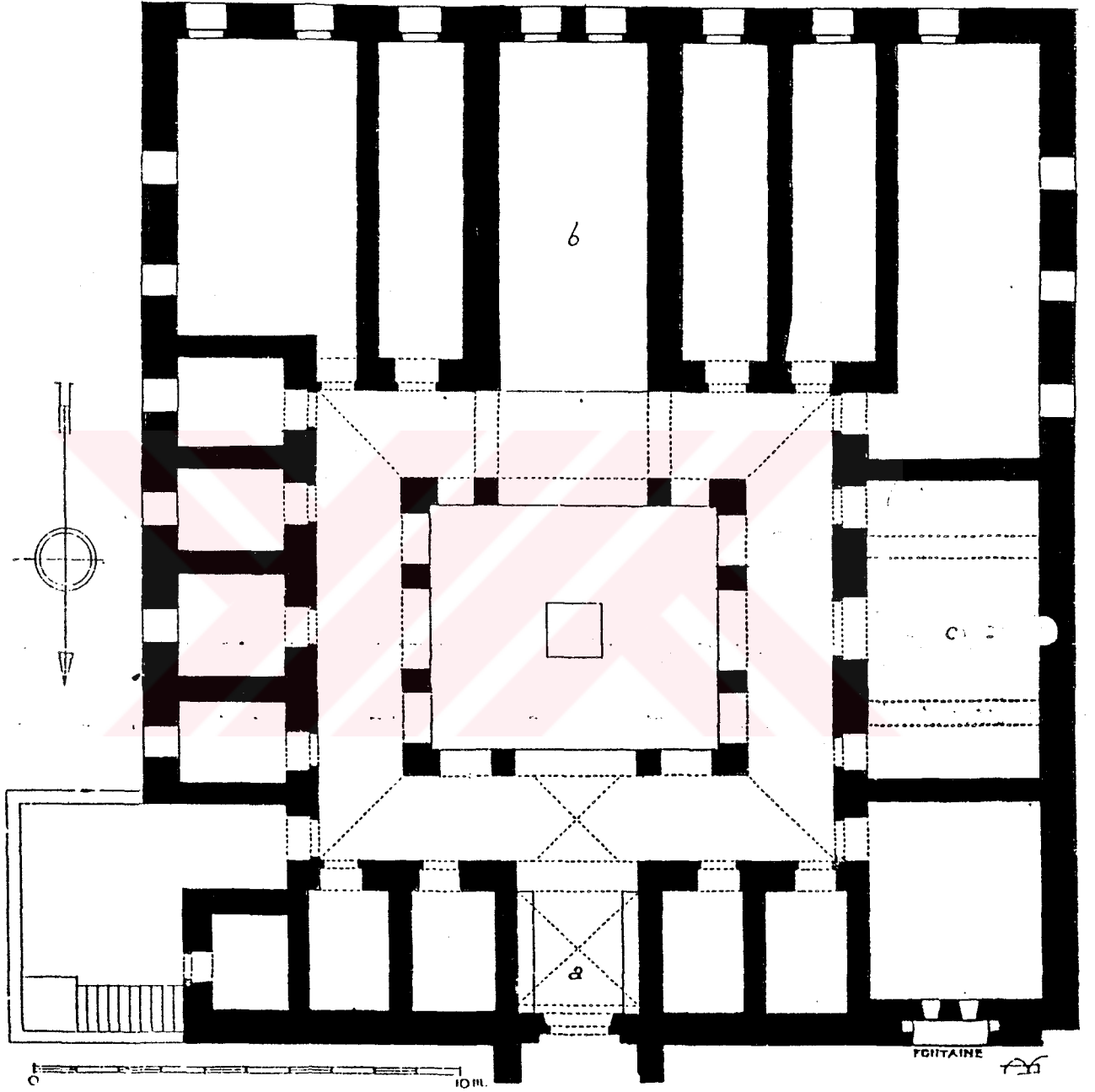
Zinciriye Medresesi I. Dünya Savaşına kadar medrese olarak kullanılmıştır. Savaş sırasında ise fakirler için barınak olmuştur. 1934 yılında onarılarak Arkeoloji müzesi olarak kullanılmıştır. (Beysanoğlu, 1987:332) 1985 yılına kadar müze olarak kullanılan medrese, Arkeoloji müzesinin taşınmasıyla boş, her türlü korumadan uzak kalmıştır. 1989 yılında il müftülüğüne kiraya verilmiştir. 1992 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün izniyle il müftülüğü medresede onarıma başlamıştır. 2 yıl süren onarımdan sonra 1994 yılından itibaren yapı il müftülüğüne bağlı yatılı Hafız Kur'an kursu olarak kullanılmaktadır.

Zinciriye Medresesi birçok araştırmacı tarafından çeşitli tarihlerde incelenmiş ve rölöveleri çıkarılmıştır. Medreseye ait en eski rölöve Albert Gabriel'e aittir. Gabriel'in 1940 yılında çıkardığı medresenin planıyla bugünkü şekli arasında odaların büyüklükleri, şekilleri ve pencere yerleri arasında büyük farklılıklar görülmektedir. (Şekil 3.1) Bu planda medresenin kuzey-doğu köşesindeki kapı bugün mevcut olmayan kapalı küçük bir avluya açılmaktadır.

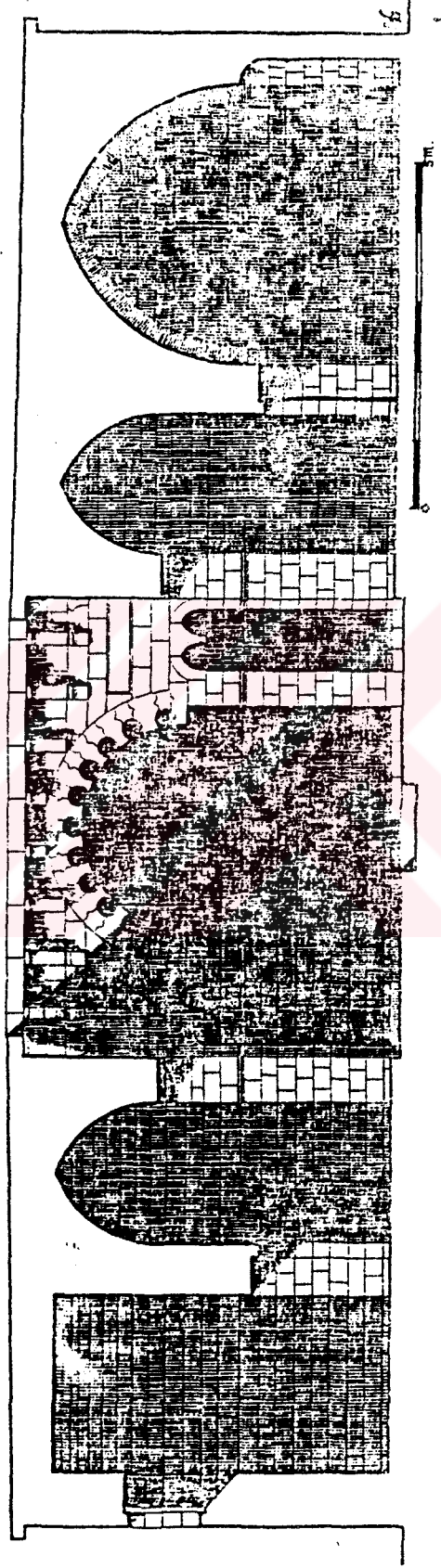
Metin Sözen ise medreseyi 1957, 1961, 1962, 1966 ve 1968 yıllarında inceleyerek, rölövesini çıkarmıştır. (Şekil 3.3) Bu planda Gabriel'in planında görülen kapalı küçük avlu görülmemektedir. Buradan bu avlunun sözenin medreseyi incelediği tarihlerden önceki tarihlerde kaldırıldığı sonucu çıkmaktadır.

Mahmut Akok'un 1962 yılında çıkardığı rölövede yapının kuzey-batı köşesindeki odasında o tarihlerde mevcut olan su havuzu ve abdestlik kısmı görülmektedir. (Şekil 3.4)

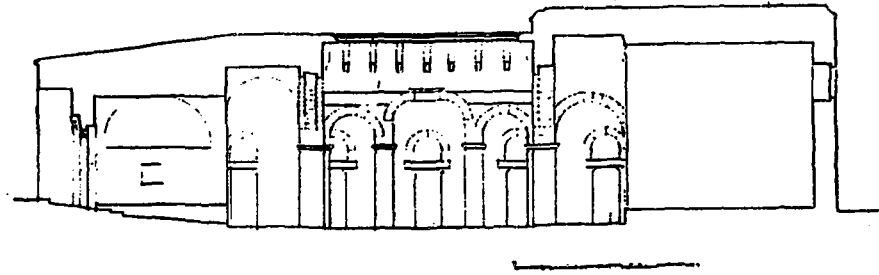
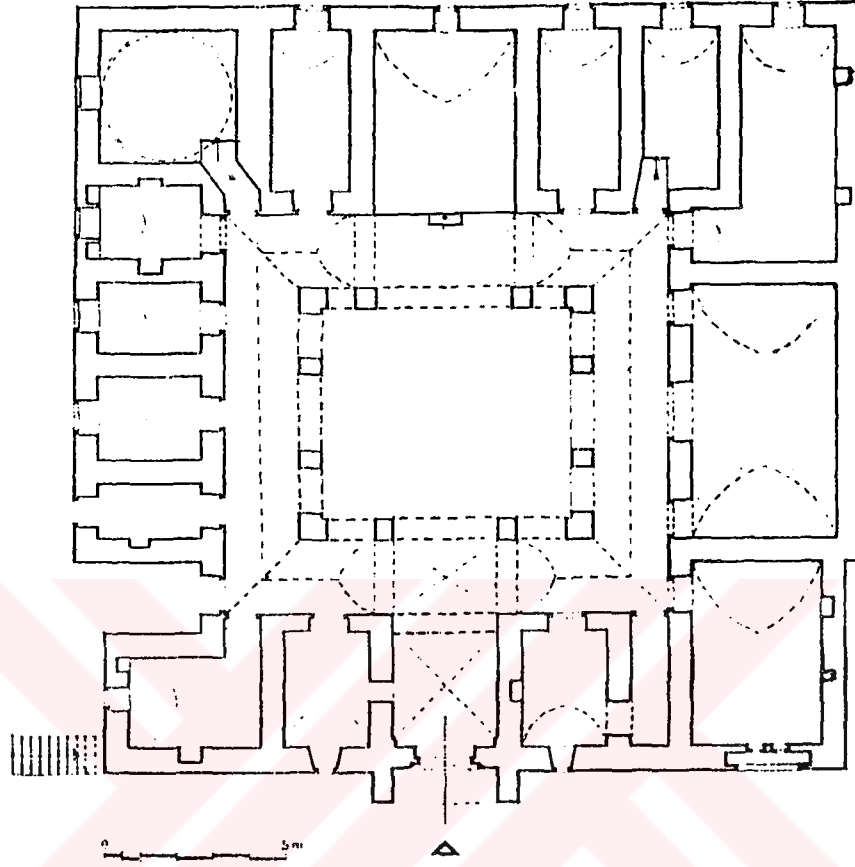
Aptullah Kuran 1964 yılında Gabriel'den eklemeler yaparak, Ara Altun ise 1968 Kasım ayında Akok ve Sözen'den eklemeler yaparak medresenin rölövesini çıkarmıştır. (Şekil 3.6, 3.7)

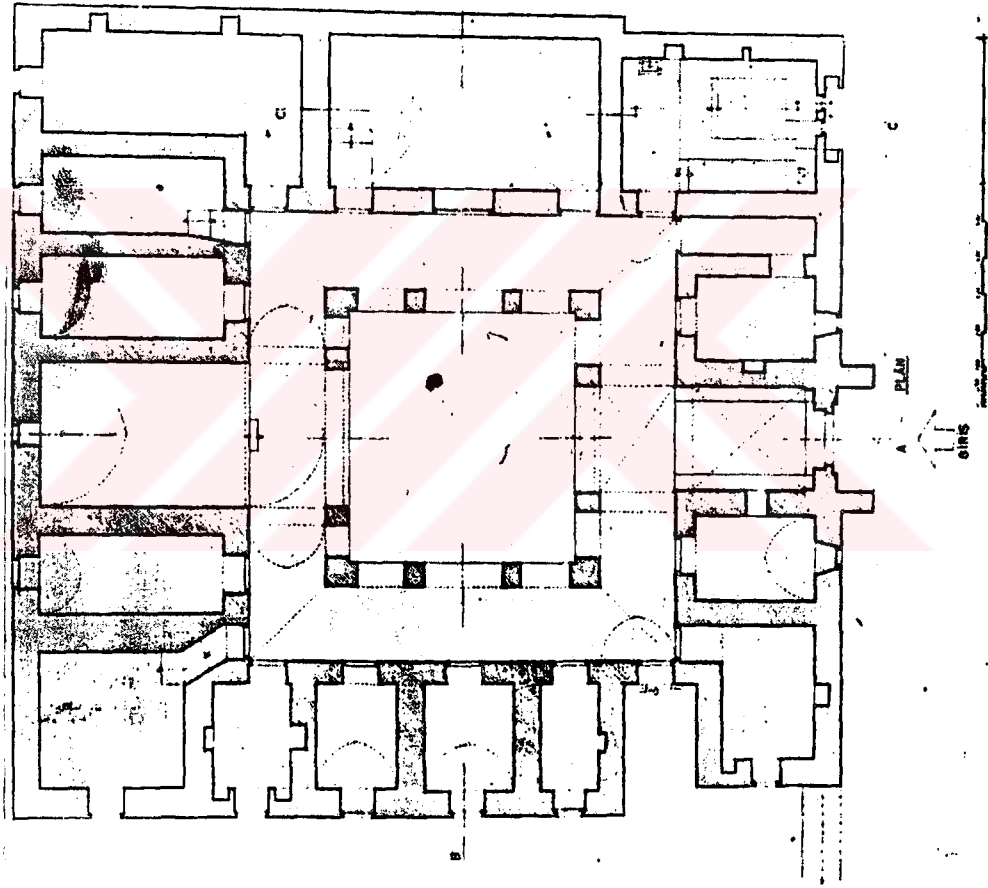
Şekil 3.1. Zinciriye Medresesinin Planı (Gabriel, 1940)

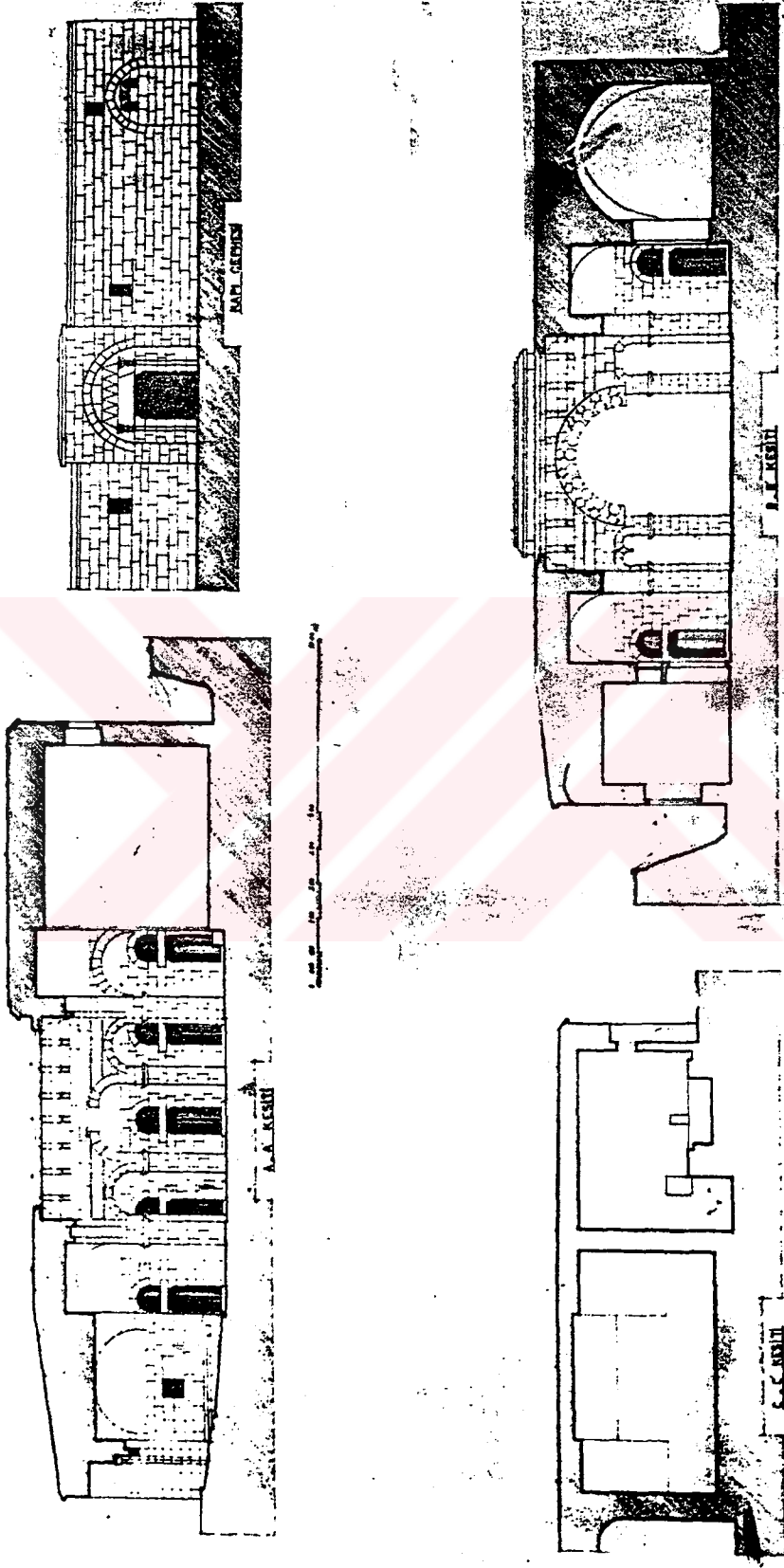
Şekil 3.2. Zincirli Medresesinin Kesiti (Gabriel, 1940).

Şekil 3.3. Zinciriye Medresenin Plan ve Kesiti (Sözen, 1957).

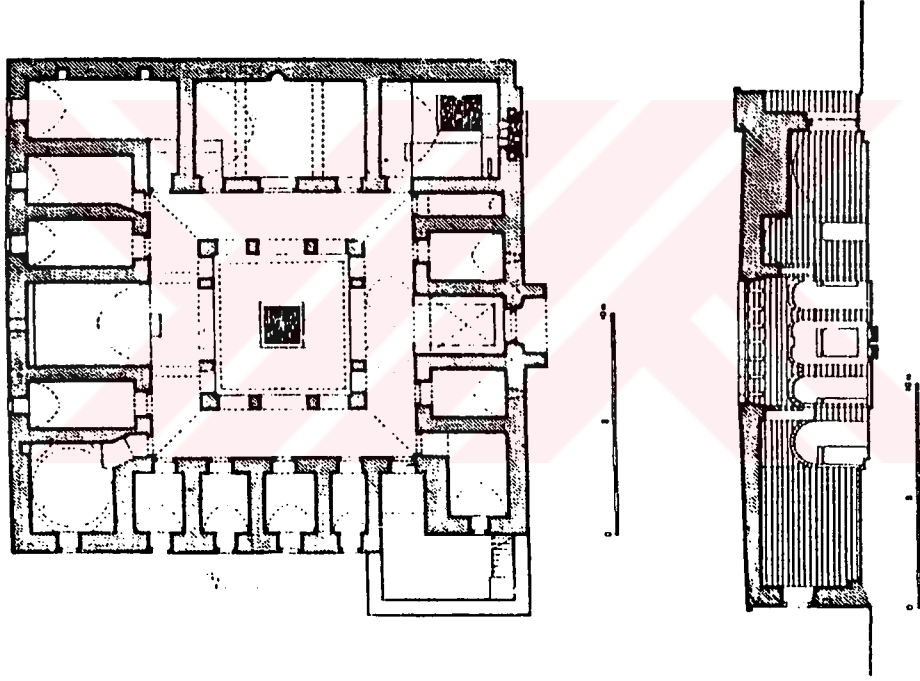

Şekil 3.4. Zincirliye Medresesinin Planı (Akok, 1962).

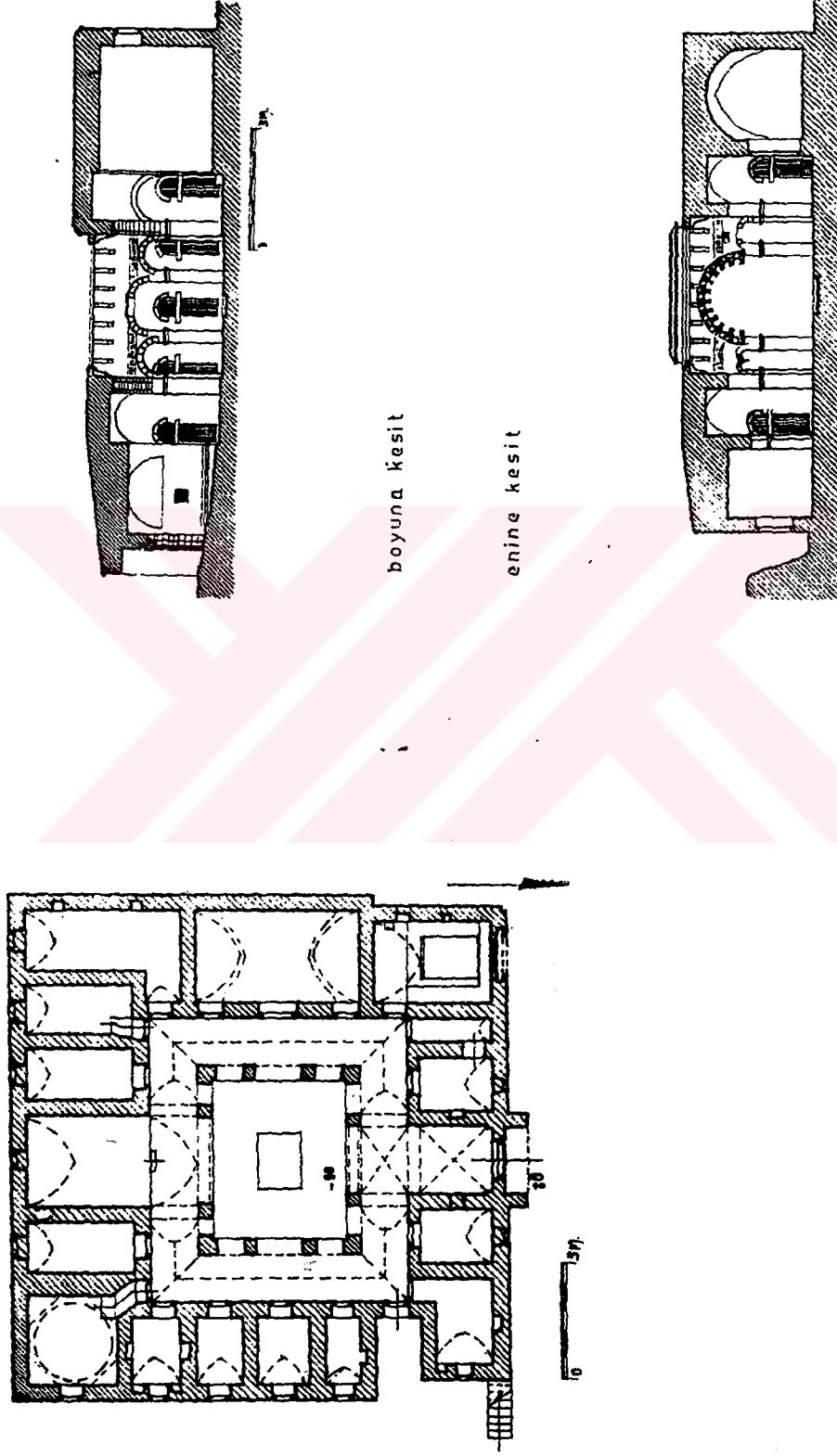

Şekil 3.5. Zincirliye Medresesinin Kesit ve Cepheleri (Akok, 1962)

1/27

Şekil 3.6. Zincirliye Medresesinin Plan ve Kesiti (Gabriel'den eklemelerle Kuran, 1964)

Şekil 3.7. Zinjiriyeye Medresesinin Plan ve Kesitleri (Sözen ve Akok'dan eklemelerle Altun, 1968)

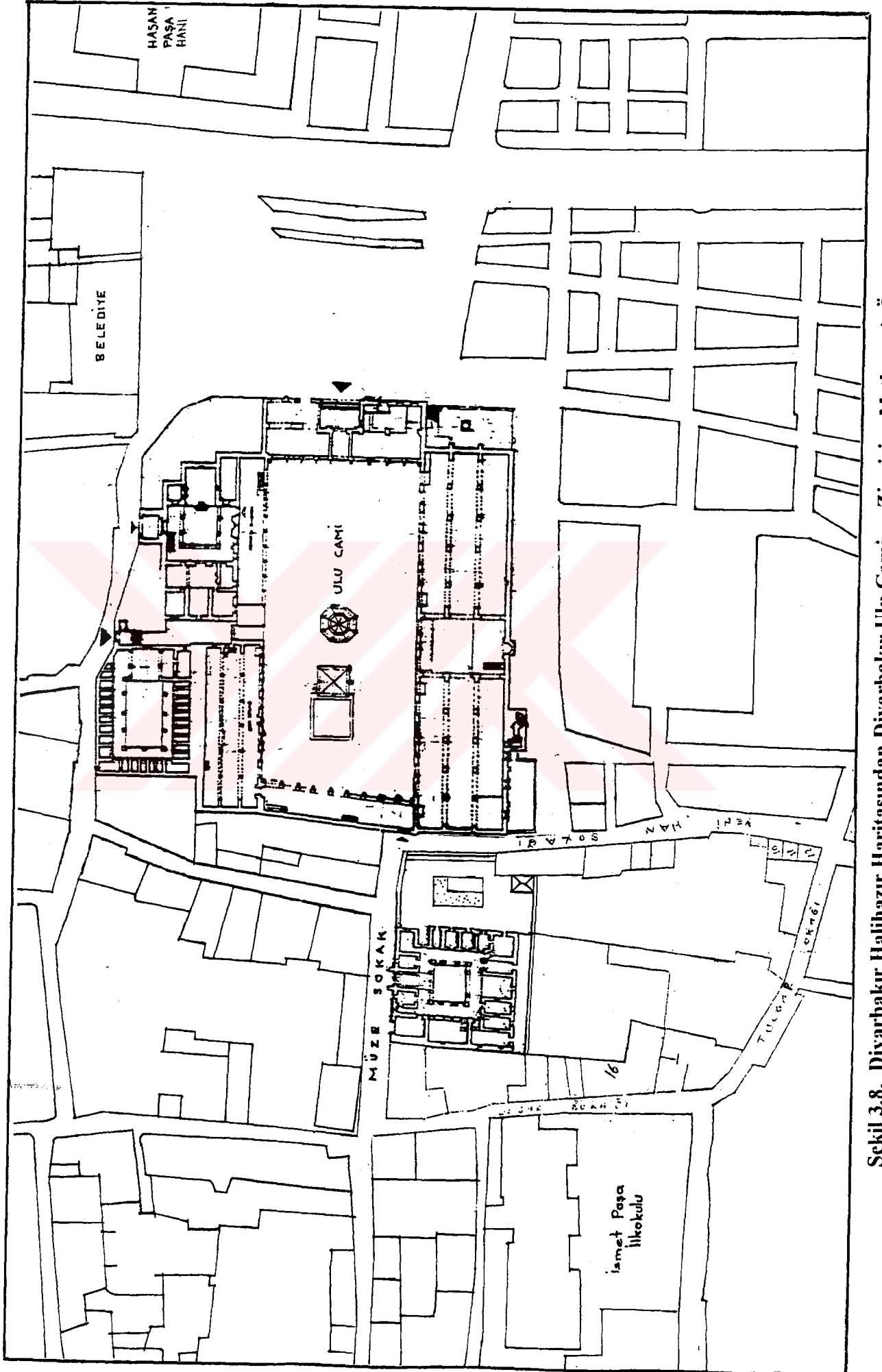
3.3. Zinciriye Medresesi ve Diyarbakır Ulu Cami:

Bugün Diyarbakır Ulu Cami manzumesinde ayakta duran parçalar iki cami, iki medrese, iki maksure, iki abdest alma tesislerinden ibarettir. (şekil 3.8) Bu manzumede ana bina olarak kurulmuş cami en eski yapılardandır. Bu binanın, kuzey ve batı taraflarına çeşitli zamanlarda, çeşitli binalar kurularak manzume genişletilmiştir. (Akok, 1969:113).

Ulu Caminin güney-batısındaki Zinciriye Medresesi Ulu Cami külliyesi içinde düşünülür. Mesudiye Medresesini tamamlayan ikinci bir yapı olduğuda yakın düşüncedir. Mesudiyede medrese mimarisinde alıştığımız ve var olması gereken mekanların burada düşünülmemiş olmasını açıklamak zordur. İster istemez medrese odaları için ayrı bir yer düşünmemiz gerekir ki, bu doğal bir durum değildir. Şafiiler Camisi'nin arkasındaki kalıntıları (abdestlik tesisleri) kesin olarak değerlendiremiyoruz. 16. yüzyılda ilave edilmiş Şafiiler Cami ile, çok yakın çağlarda genişletilmiş olan abdestlik binaları yerinde manzumenin başka hizmetlere yarar binaları bulunduğunu her vakit düşünebiliriz. (Beysanoğlu, 1987:277) Belki orada öğrenciler için odalar yapıлып, yalnız öğrenim yeri olarak Mesudiye kullanıldı. Halbuki Zinciriye'de gerektiği kadar medrese odalarına rastlamak mümkündür. Üstelik ikisi arasında, mimari organlar ve süsleme bakımından sıkı bir bağıntı vardır. (Sözen, 1971:146).

Zinciriye Medresesi Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Ulu Cami Külliyesi içinde anılmaktadır: "Cami-i Kebirde Mercaniye Medresesi bilginler arasında payesi vardır. Müderrisi orada molla olur. Müderrisi ve öğrencileri vardır. Vakıfları kuvvetlidir. Odalarının belirli hizmetleri, et parası ve mum parası devamlıdır. Yine orada Câm-i Kebir'de Şafi mihrabı dışında bulunan Şafi Medresesi de bakımlı ve mamurdur." (Çelebi, 1970:125)

Ulu Cami ve çevresini kaplayan ve saran bina ve tesisler arasında öyle boşluklar bulunmaktadır ki bu yerlerde de bir takım manzume ile ilgili yapıların vaktiyle bulunabilecekleri düşünülebilir. Nitekim 1962 yılında Vakıflar İdaresince Zinciriye Medresesinin doğusunda yapılan toprak temizleme çalışmaları sırasında menzilhaneye benzer bazı bina kalıntılarının parçaları görülmüştür. (Akok, 1969:113). Zinciriye Medresesinin doğu ve güneyindeki pencereli yüzlerde yanındaki binalarla müşterek avlu veya ara koridorlarla bağlı olduğu görüşünü desteklemektedir. (Akok, 1969:130). Nasır-ı Hüsrev'in Sefernamesinde ise Zinciriyenin Ulu Camiyle bağlantılı kısmında büyük bir kütüphanenin var olduğu belirtilmektedir.

Şekil 3.8. Diyarbakır Halihazır Haritasından Diyarbakır Ulu Cami ve Zinciriye Medresesi. Ölçek: 1/1000.

Resim 3.5. Ulu Camiye Bağlantı
(Altun, 1978:127)

Resim 3.6. Bağlantı Kapısı Kemerindeki
Kiriş Bezemeleri
(Altun, 1978:127)

Resim 3.7. Zinciriye Medresesinin Ulu Camiye Bağlantısı.

Resim 3.8. Zinciriye Medresesinin kuzeyindeki kemerli balçe duvarı,
sokaktan görünüşü

Resim 3.9. Zinciriye Medresesi ile Ulu Cami arasındaki Yeni Han Sokak.

4. ZİNCİRİYE MEDRESESİNİN MİMARİ, STRÜKTÜREL VE YAPISAL ANALİZİ.

4.1. Mimarisinin Tarihsel Analizi

4.1.1. Artuklu Dönemi Mimarisinin Oluşması ve Erken Artuklu Medreseleri

Artukoğullarının Diyarbakır ve çevresini içine alan hakimiyetleri Artuk bin Eksuk'un 1091'de ölümü üzerine oğullarının kurduğu beyliklerle başlamıştır. Artukluların siyasi alanda Zengi ve Eyyubilere kaynaşması Anadolu'da özellikle Suriye mimarisini tamamlayan bir hakimiyet haline gelmiştir. XII yy başından itibaren yapılmış Artuklu medreseleri, Anadolu medrese mimarisinin gelişimi içine girmemişlerdir. Medreselerde Suriye'ye bağlı kalmışlardır. (İlter, 1969:206).

Artuklu medreselerinin Anadolu için önemi en erken örnekleri vermeleridir. (İlter, 1969:199). Artuklu devri medreselerinde tamamen açık medrese örnekleriyle karşılaşmaktayız. Artuklu medreseleri içinde bir defada inşa edilmiş ve bugün orijinal durumunu az çok muhafaza eden tek örnek Diyarbakır Zinciriye Medresesidir. (Kuran, 1969:38).

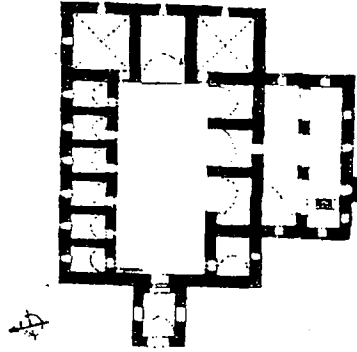
Tespit edilen Erken Artuklu Medreseleri şunlardır:

1. Kızıltepe Harzem Medresesi
2. Urfa Ulu Cami Medresesi
3. Mardin Şehidiye Medresesi
4. Mardin Hüsamiye Medresesi
5. Mardin Hatuniye Medresesi
6. Koçhisar Harzam Medresesi
7. Diyarbakır Zinciriye Medresesi
8. Diyarbakır Mesudiye Medresesi

TABLO 4.1. ERKEN ARTUKLU MEDRESELERİ (12. yy ve 13. yy)

Medresenin Adı	Yapım Tarihi	Yaptıran	Medresenin Özellikleri
Kızıltepe Harzem Medresesi	1211	Taceddin Mes'ud bin Abdullah	Mevcut kısımlar binanın orijinal durumu hakkında az çok bilgi vermektedir. Çeşitli değişikliklere uğramıştır.
Urfa Ulu Cami Medresesi	1191	Bilinmiyor.	Kendi avlusu etrafında tertiplenmiş fakat Ulu Caminin parçası olarak inşa edilmiştir. Bugün medresenin orijinal olduğundan şüphelenilmeyen avluya bakan güney kanadı sadece ayakta. Doğru kanadının ne şekilde olduğunu ise bilemiyoruz.
Mardin Şehidiye Medresesi	XIII. yy ilk yarısı	Nasreddin Artuk Aslan	Harzem caminin yanındadır. Değişiklikler yüzünden asıl şekli konusunda tahmin yürütebileceğimiz bir medresedir. Eyyanın arka duvarında süsleri çok bozulmuş fakat mevcudiyeti görülen bir çeşme nişi yer alır. Medrese giriş kapısı, sahanlıktan sekiz basamak aşağıda üç dilimli, üç kemer üzerinde yükselen yarım kubbeli bir niş içinde bulunur.
Mardin Hüsamiye Medresesi	XII. yy ilk yarısı	Melik Hüsameddin	Hakkında fazla bilgimiz yoktur.
Mardin Hatuniye Medresesi	XII. yy son	Kutbeddin İlgazi	İki eyvanlı, revaklı avlulu, iki katlı düzeni ve köşede kubbe ile örtülü türbe kısmı ile ortaya koyduğu plan şeması vardır.
Harzam Medresesi	1211	El-Melikel Mansur Artuk A.	Sade tezyinatlı bir portali vardır. Kuzey-batıda olması düşünülen minare ve talebe odaları tamamen yıkıktır.
Zincirliye Medresesi	1198	İsa Ebu dirhem	Tek katlı açık avlulu bir medrese.
Mesudiye Medresesi	1198	Cafer ibni Mahmut	Tek büyük eyvanlı, iki katlı revaklı avlulu, derli toplu bir mimarisi vardır.

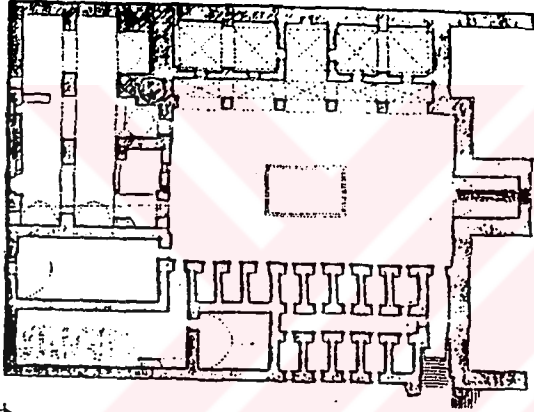
ŞEKİL 4.1. ERKEN ARTUKLU MEDRESE PLANLARI

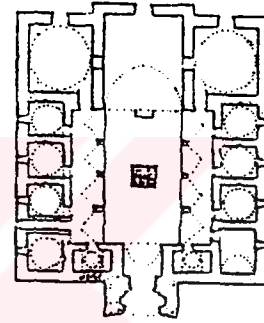
Kızıltepe, Harzem Medresesi
(Taceddin Mes'ud)

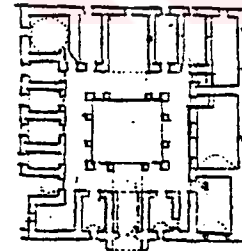
Urfa Ulu Cami Medresesi

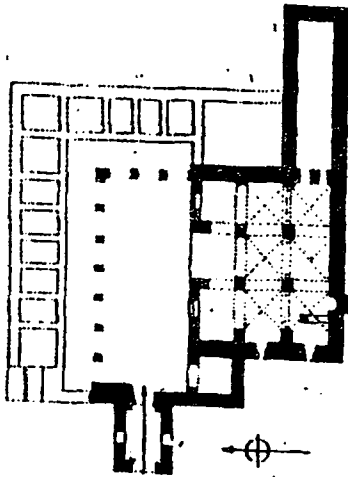
Mardin Şehidiye Medresesi

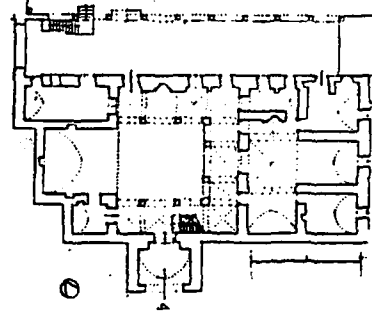
Mardin Hatuniye Medresesi

Diyarbakır Zinciriye Medresesi

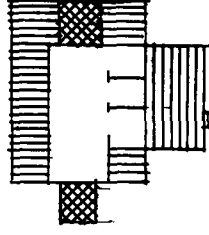
Koçhisar, Harzam Medresesi

Diyarbakır Mesudiye Medresesi

0 5 10m

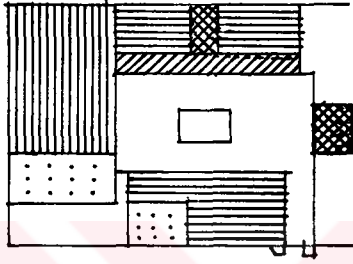
ŞEKİL 4.2. ERKEN ARTUKLU MEDRESELERİ PLAN ŞEMASI ANALİZİ.

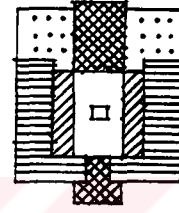
Kızıltepe, Harzem Medresesi

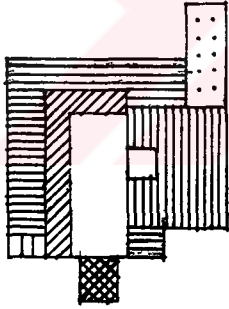
Urfa Ulu Cami Medresesi

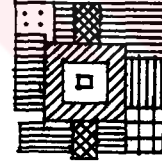
Mardin Şehidiye Medresesi

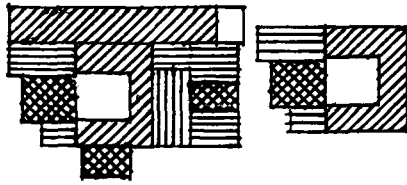
Mardin Hatuniye Medresesi

Koçhisar Harzam Medresesi

Diyarbakır Zinciriye Medresesi

Diyarbakır Mesudiye Medresesi

 Avlu	 Hela
 Eyvan	 Türbe
 Revak	 Oda
 Mescit	

4.1.2. Artuklu, 12. y.y. Suriye ve Anadolu Selçuklu Medreselerinin Karşılaştırılması.

TABLO 4.2	ARTUKLU MEDRESELERİ	12. YY SURIYE MEDRESELERİ	ANADOLU SELÇUKLU MEDRESELERİ
SİMETRİ	Simetriden uzak ve değişik fonksiyonlu mekanlar aynı yapı türünde toplanmıştır.	Simetrik olmayan planlara rastlanır.	Simetri vardır.
EYVAN	Sayı ve düzeni önemli değildir.	Sayı ve düzeni önemli değildir.	Sayı ve düzeni önemlidir.
TAÇ KAPI	Cephe duvarları arasında belirsiz ve asimetrik olarak yer alır.	Cephe duvarları arasında belirsizdir.	Anıtsal karakterli ve bezemeli taç kapılar.
MESCİD	Plan şemasında belirli bir yeri olan ve birden fazla mekan ünitesinden oluşan bir hacimdir. Mescidin ana eyvan karşısında yer aldığı örnekler vardır.	Çok defa ana eyvan karşısındadır.	Baş eyvan mihrabiyesi ile mescid işlevini yüklenmiştir. Bir kısmında ise giriş eyvanı yanındadır.
TÜRBE	Medrese bünyesine alınmıştır ve değişik yerlerde yer alır.	Medresede değişik yerlerde yer alır.	Plan içindeki yerlerine göre sınıflandırılır.
KEMERLER	Dilimli kemerlerin Anadolu'daki erken örnekleri XII yy. Artuklu yapılarında verilmiştir. Dilimli kemerleri bezeyen arabesk motifler Anadoludaki medreselere aktarılmıştır. Artuklu medreselerinde kemer tipi bakımından birlik yoktur ve her tip kemer kullanılmıştır.	Zengin bezemeli taş kemerleri vardır.	Daima iki veya dört merkezli sivri kemer tipi görülmekte ve sivri kemer bir çeşit ortak elemandır. Bitkisel arabesk motifli kemerlerde kullanılmıştır.

4.1.3. Mesudiye Medresesi:

Ulu Cami Külliyesi içinde yer alan Mesudiye Medresesi cami ile diğer yapılar arasında sıkışmıştır (Şekil 3.8). Yapının inşasına Ebu Muzaffer Sökmen tarafından 1198 tarihinde başlanıldığı biri bu diğer ikisi 1199 tarihli üç kitabeden anlıyoruz. Yapıdaki en geç tarihli kitabe inşaatı tamamlayan Melik el Mas'ud lakabını taşıyan Mevdud zamanına ait 1223 tarihli iki kitabedir. Medresedeki bir yazıta göre yapının planını Cafer İbni Mahmut çizmiş, yapımını Mesut yürütmüştür. Yazıtların birindeki ifadeden anlaşıldığına göre Sökmen II bu medreseyi dört Sünni mezhebin öğretimi için yaptırmıştı. (Sözen, 1971:141)

Mesudiye Medresesi açık medreseler grubu içinde tek veya çift eyvanlı şemaya bağlıdır. (Şekil 4.3) Kesme taşlardan iki katlı olarak yapılmıştır. Kareye yakın avlunun en büyük açıklığı iki kat boyunca yükselen ana eyvandır. Avluda iki katlı kemerler, bunların çeşitli şekilde ve açıklıkta süslü kemer taşları yapıya çok ayrı ve zengin görünüş kazandırmıştır. Birinci kat kemerlerinin yanında üst kat kemerleri çok yalın kalırlar. (Resim 4.3, 4.4) Medresede dikkati çeken bir nokta avludaki zengin süslü mihrabın bulunduğu yerin namaz kılınabilmesi için uygun olmamasıdır. Belkide süsleme için buraya konmuştur. Medresenin sağındaki kısımda bir mihrap daha vardır. Diğerine göre yalın olan bu mihrap, buranın mescit olarak kullanıldığını göstermektedir.

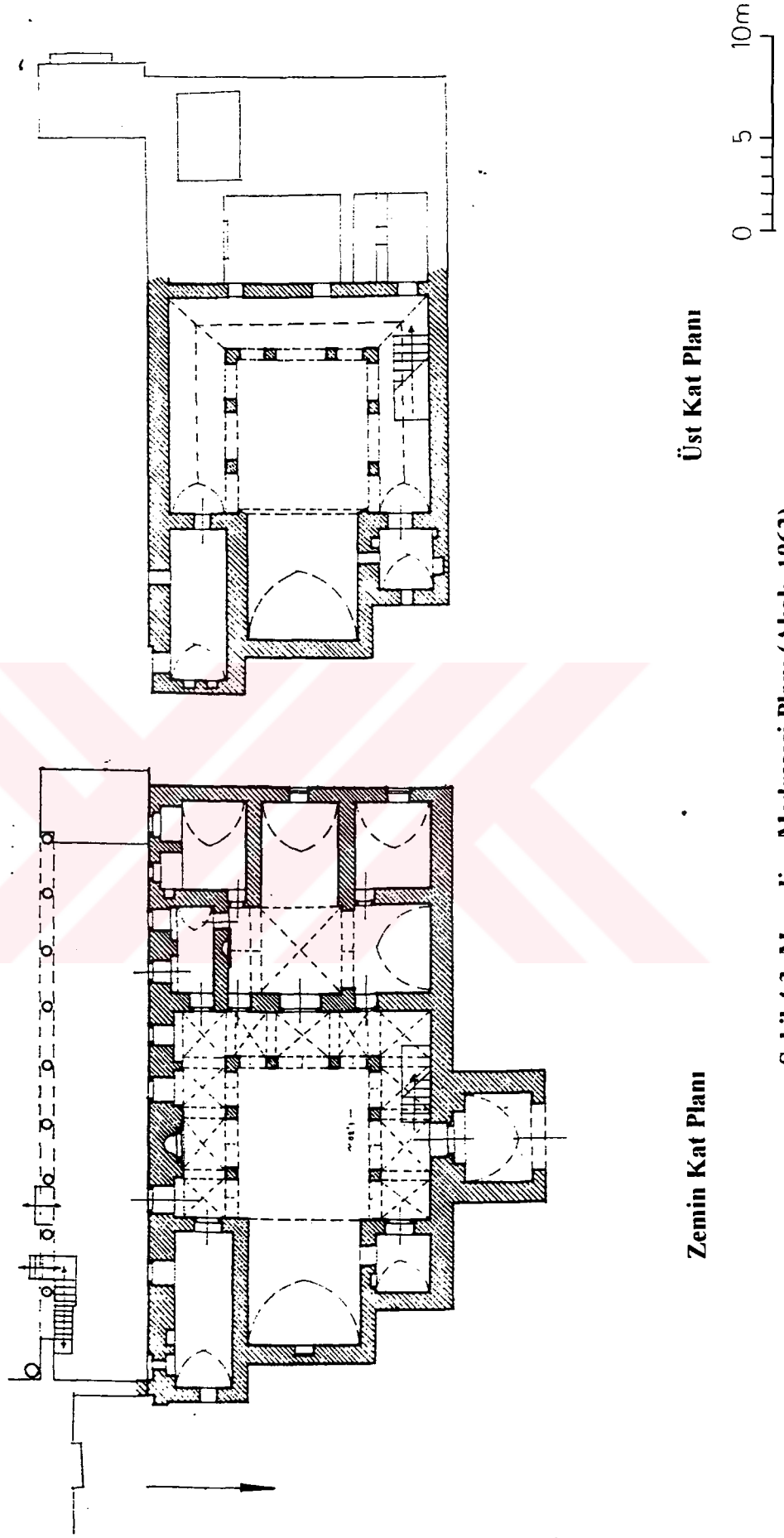
Medresenin kuzeydeki ana cephesi çok yalın kalmış, buna karşılık Ulu Camiye bakan güney cephesi devşirilmiş sütun ve sütun başlıklarından kemerli bir revakla şekillendirilmiştir. Bu revakların medrese duvarlarında görülen hatıl delik izleri eğimli çatıyla örtülü olduğunu göstermektedir.

Dikkati çeken diğer bir nokta da medresede gerektiği kadar odanın bulunmayışı ve yapının iki bölüm halinde düşünülmüş olmasıdır. Dört sünni mezheb için yapılan medrese, belki yalnız öğretim için kullanılıyor, öğrenciler başka yerlerde kalıyordu. (Sözen, 1971:143)

Medresenin batı kanadının üst katının olup olmadığı kesinlikle anlaşılmamaktadır. Akok batı kanadının yapıya sonradan eklenmiş olabileceği görüşündedir. (Akok, 1969:123). Medresenin batı kanadının arka kısımları Şafiiler Cami yan duvarı ile abdestlik tesisleriyle çevrilmiştir. Şafiiler Cami ile Mesudiye Medresesinin birbirlerine yaklaştığı avlu kısmı revakları üstünde, basit bir oda halinde olan meşruta binası da sonradan kurulmuştur. (Beysanoğlu, 1987:277)

TABLO 4.3. ZİNCİRİYE İLE MESUDİYE MEDRESESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

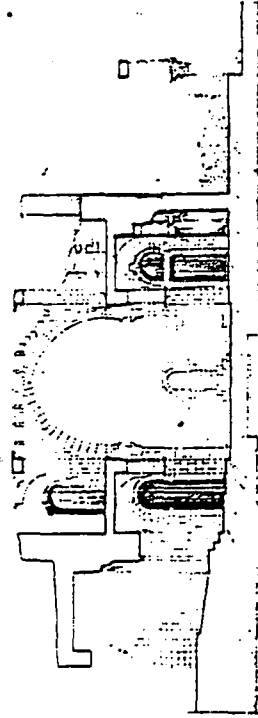
Yapım Yılı	Yaşıtlılar
Plan şeması	Zinciriyenin planı mesudiyeye nazaran daha düzgün olup, eyvan girişin karşısında yer alır.
Strüktür	Her iki yapıda da avlu yüzleri üç gözlü, yuvarlak kemer sıraları ile çevrilidir. Bu kemerlerden ortadakiler geniş iki yandakiler daha dardır. Her iki medresede eliptik kemerlere rastlamaktayız. Yanlız Mesudiyede bu kemerin elipsi uzun eksen boyunca yerleştirilmiştir. Her iki yapıda ayaklar şekil ve sayı bakımından aynıdır, bu ayakların farklı olan tarafı Mesudiyede yassı bilezik halindeki geçişlerin yerini başlıklar almıştır.
Yapı elemanları	Her iki medresede de taş konsollar görülmektedir.
İç dekorasyon	Her iki yapının iç dekorasyonu benzerlik gösterir. Revakların avluya bakan yüzlerini çeviren neshi yazı şeridi, bitkisel arabesk bir fon üzerine yazılıdır. Her iki medresede kemerlerin karni farklı geometrik biçimlerde oyma ile bezenmiştir.
Dış mimari	Her iki yapının da dış görüntüsünde içindeki hareketli ve zengin süslemelerden belirti yoktur. Dış görünüşlerde sade kesme taş bir mimari vardır.

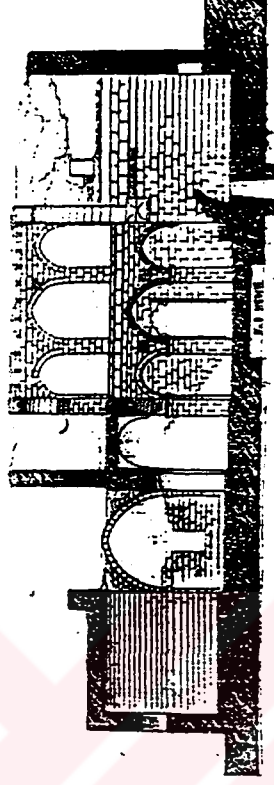
Zemin Kat Planı

Üst Kat Planı

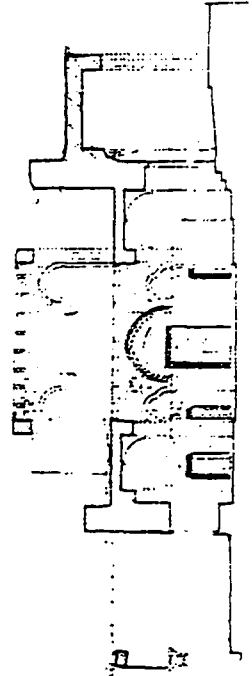
Şekil 4.3. Mesudiye Medresesi Planı (Akok, 1962)

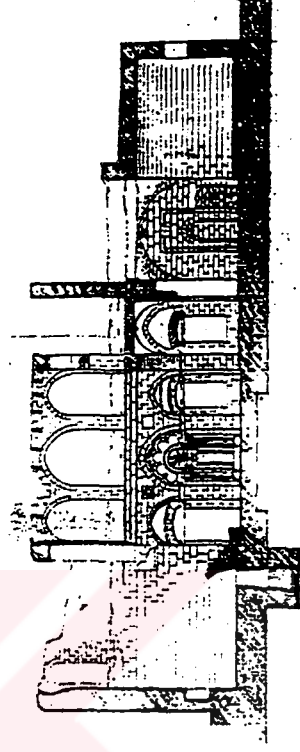
Enine kesit

Boyuna kesit

Enine kesit

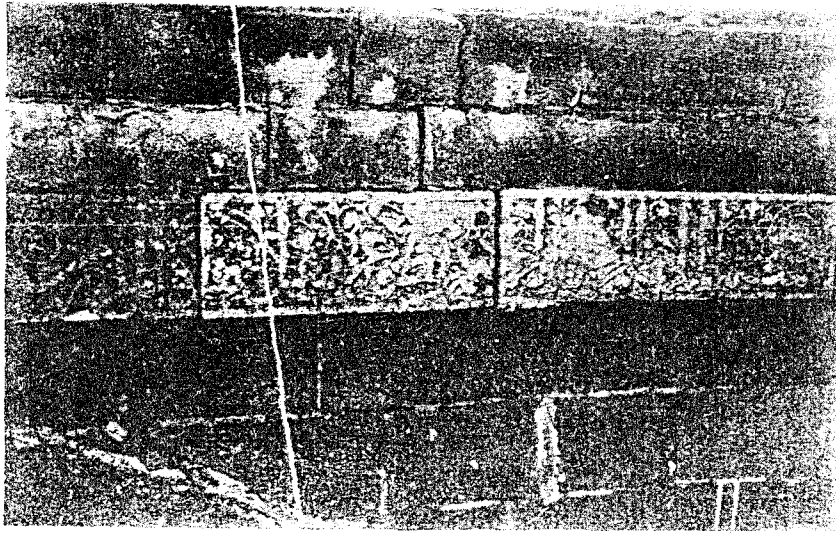
Boyuna kesit

Şekil 4.4. Mesudiye Medresesi Kesitleri (Akok, 1962)

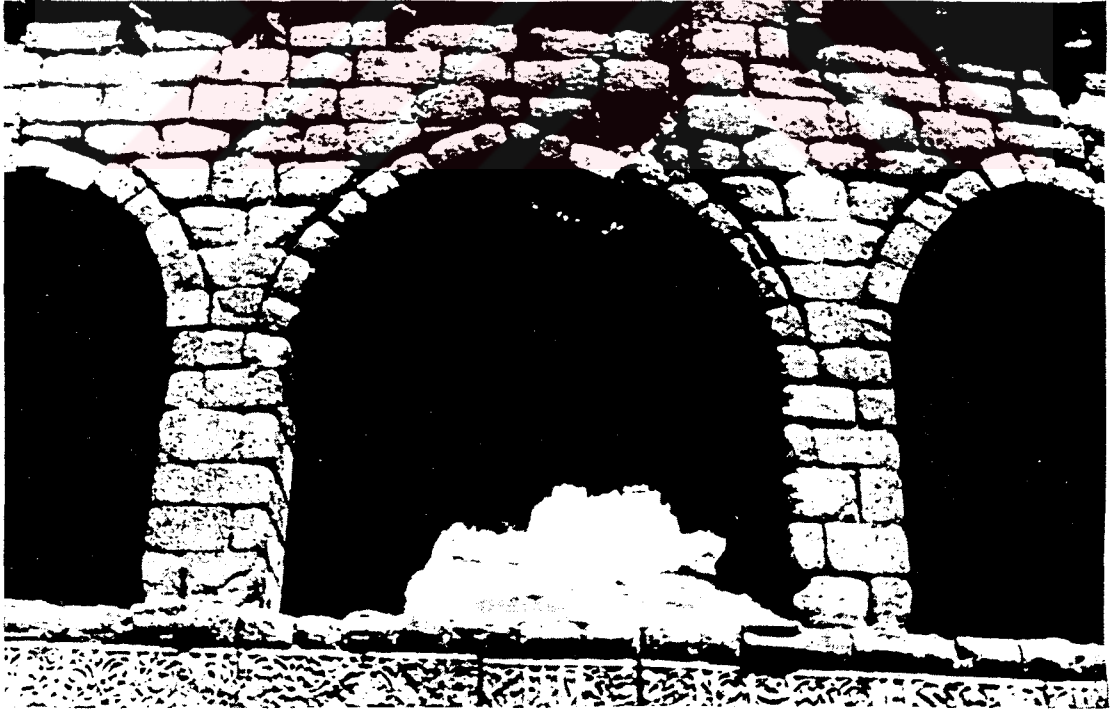
Resim 4.1. Mesudiye Medresesi Portali (İlter, 1969)

Resim 4.2. Mesudiye Medresesi Portal Kitabesi (İlter, 1969)

Resim 4.3. Mesudiye Medresesi avlu batı ve kuzey alt kat kemerleri (İlter, 1969)

Resim 4.4. Mesudiye Medresesi, üst kat kemerleri (İlter, 1969)

4.2. Mimari Özellikler:

4.2.1. Plan Özellikleri:

İki eyvanlı, tek katlı ve açık avlulu bir yapıdır. Kareye yakın bir dikdörtgen şema gösteren yapı bir avlu etrafına toplanmış iki eyvan ve 15 adet odadan meydana gelmiştir. (Çizim E.2). Medrese plan yönünden diğer Anadolu medreselerinden ufak ayrıcalıklar taşır. Açık avlulu olan bu medresede ortada küçültülmüş havuzlu avlunun etrafını çeviren revaklar, dört yönde yapıyı sınırlamakla birlikte, aslında giriş eksenini üzerinde iki eyvanlı bir plan ortaya koymaktadır. Eksenin iki eyvan tarafından belirlendiği tek eksenli ve iki eyvanlı medrese protipinin örneklerindedir. Planda simetriden söz etmek mümkün değildir. Avluya açılan medrese odaları bakışıksızdır.

Özet olarak diyebiliriz ki, gerekli hacimlerin kare kitle içinde düzenlendiği derli toplu bir mimari buluyoruz. Oranları dışında plan olarak Güneydoğu Anadolu'daki medreseler içinde diğer Anadolu medreselerine en yakın olanı Zinciriye Medresesidir. (Sözen, 1971:140).

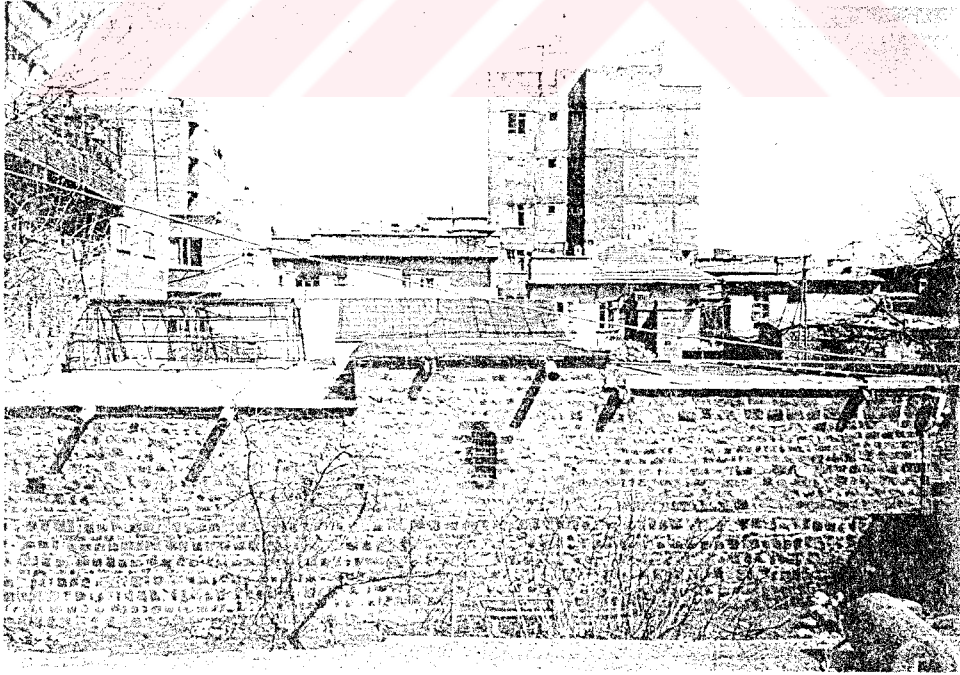
4.2.2. Cephe Özellikleri:

Yapının kuzey cephesinin yalın bir görünümü vardır. Dışarıdan basit kesme taş bir mimari gösterir. Bezemesiz cephede simetriyi yarım kemerli portal ve köşedeki sivri kemerli bir niş içersinde çeşme bozmaktadır. Dışa taşan portal sola kayıktır ve yalındır. (Resim 4.9) Batı tarafı duvarı sağır duvar olup bir başka binaya komşu olduğu sanılmaktadır. Doğu ve güney cephesinde zemin seviyesine yakın pencereler bulunmaktadır. Bu cephelerde son derece yalındır, hiç bir hareket unsuru bulunmamaktadır. (Resim 4.6, 4.7, 4.8)

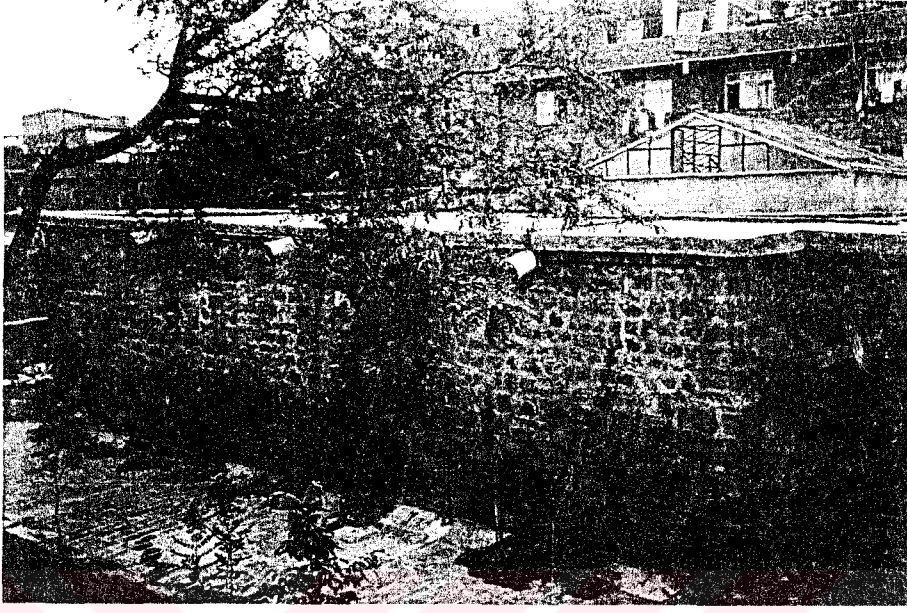
Zinciriye Medresesi dışı karşı oldukça kapalı bir binadır. Dış görünüşünde içindeki hareketli ve zengin süslemeden hiç bir belirti yoktur. Bütün süsleme gücü içe verilmiş, dış görünüşler ihmal edilmiştir.

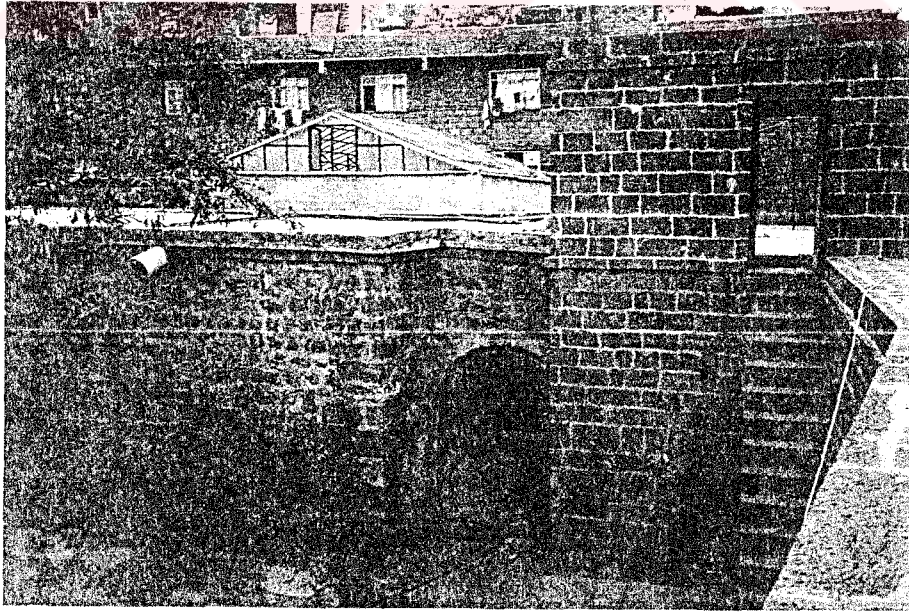
Resim 4.5. Güney-doğudan görünüş (Altun, 1978:126)

Resim 4.6. Güney Cephesi

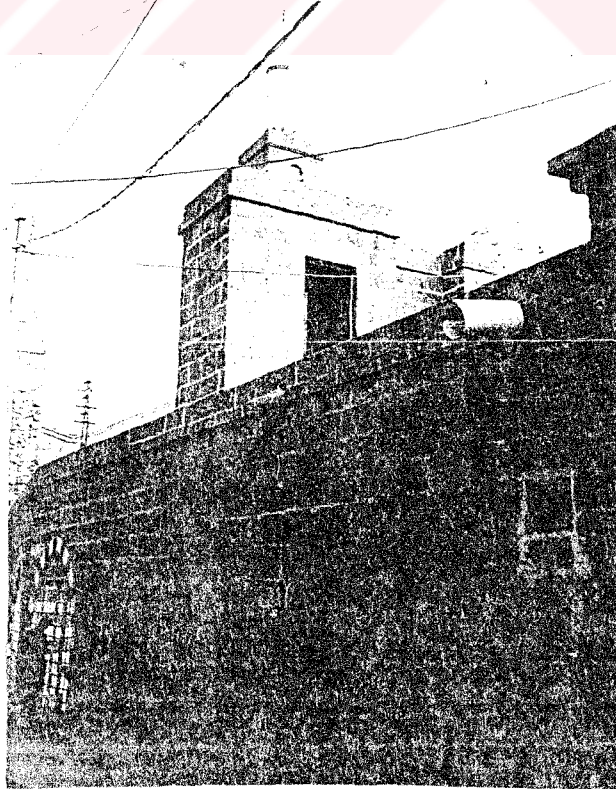
Resim 4.7. Doğu cephesi

Resim 4.8. Doğu cephesi

Resim 4.9. Kuzey cephesi

Resim 4.10. Kuzey cephesi, taç kapının doğu tarafı

4.2.3. Mimari Bezeme:

Zinciriye Medresesinin dış görünüşünün sadeliğine karşı, içte bütünüyle avluya ağırlık verilmiş zengin bir taş işçiliğiyle karşılaşılır. Çok zengin taş işlemlerinde Zengi mimarisinin etkileri belli olmaktadır. (Aslanapa, 1989:142)

Avlu yüzünde avluyu alçak kemerlerin üst kısmında yüksek kemerlerde kesilen çiçekli nesih bir yazı kuşağı dolanmaktadır. Bitki motiflerinden çiçekli bir fon üzerine güzel bir nesihle nakşedilen bu yazı şeridi “Ayete-kürsi”, “Şehi dellahü ennehü” ve “Yebeşsirohum Rabbuhum bi rahmetin” âyetlerinden oluşmaktadır. (Beysanoğlu, 1987:334).

Revak kemerleri çeşitli ve hareketli görünüşleriyle dikkat çekmektedir. Kemerlerden en tipik ve sanatkarane olanları, giriş aksı üzerine rastlayanlardır. Yan küçük kemerlerde de çeşitli güzel buluşlarla, değişiklikler yapılmıştır. Eliptik kemerlerin hepsinin karnı farklı geometrik biçimlerde oyma ile bezenmiştir. Medresenin güneyindeki orta kemerdeki keskin ağızlı parçalar üzerine, bitkisel arabesk bir ağ oyularak işlenmiştir. (Resim 4.18) Akok bu bezemeyi anlatırken “yüzden bir atlayarak örgüde bulunan taşların yüzleri rûmi motiflerle bezelidir” demektedir. (Akok, 1969:131) Avlunun doğu ve batı kanadındaki sarkık aynalı kemerler sadedir. Kuran bunların aslında müzeyyen olduğunu ve bugünkü mütevazi şekillerini sonradan yapılan onarımlarda aldığını tahmin etmektedir. (Kuran, 1969:29) Bu sarkık aynalı kemerlerin sağında ve solunda aşağıya uzanan sivri üçgen parçaları bir atlayarak bezenmiş küçük kemerler vardır. (Resim 4.28)

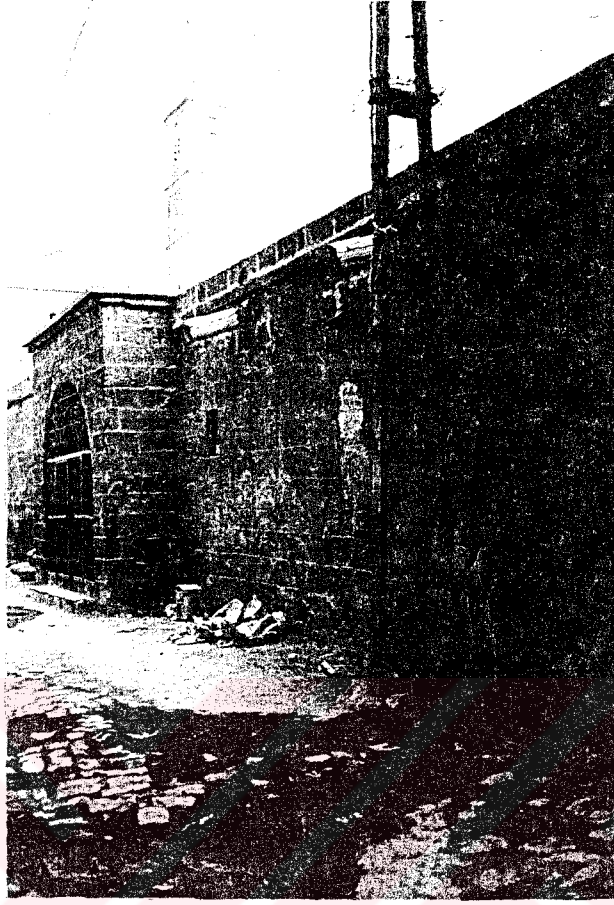
4.3. Mimari Ögeler:

4.3.1. Taç Kapı:

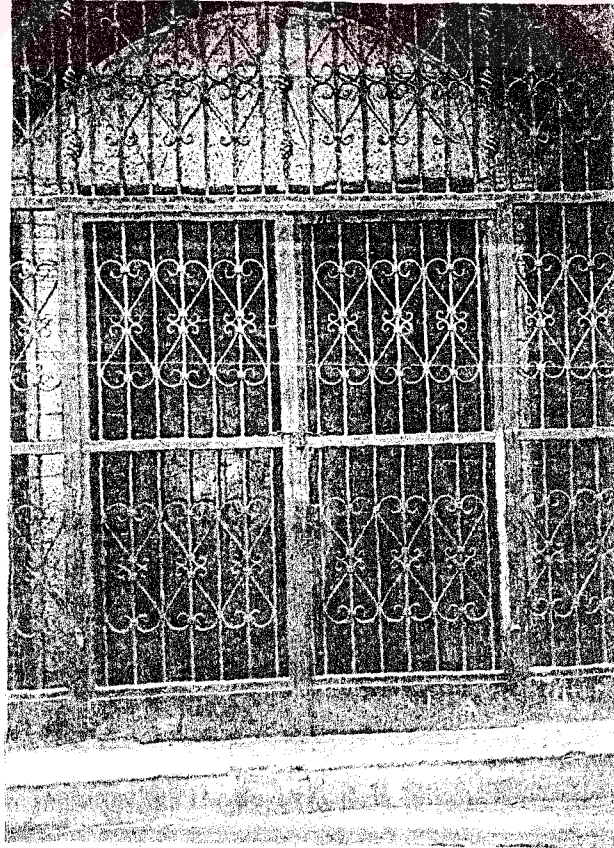
Medresenin kuzey cephesinde bulunan ve dışarı taşan taç kapısı yalındır. Sade karakterli portalde kavsara tezyinatsızdır. Kapının sağ ve solunda, silindirik sütunceler uzanır. Başlık kısmına yakın yerde gövde enine şilmelerle bileziklendirilmiştir. Başlık, altta basık kürevi bir parça üstte de ona dayanan köşeli kübik bir abaskustan ibarettir. Abaskus ortasında üçlü yuvarlak bir dizi dikkati çeker. (İlter, 1969:202)

Resim 4.11. Taç kapı (İlter, 1969)

Resim 4.12. Taç kapı.

Resim 4.13. Taç kapı

4.3.2. Avlu:

Zinciriye Medresesinde avlu küçük bir avludur. Diğer Anadolu medreselerinden farklı olarak, açık avlulu bir medrese olmasına rağmen avlu çok küçültülmüştür. (Sözen, 1971, s.138) Avlu küçük bir ev avlusu karakterine bürünmüştür. Böyle büyük avlu düzenlerine, Türkiye'nin diğer bölgelerinde, pek nadir rastlanır ve rastlanıldığı zaman bir Güneydoğu etkisi yakın bir ihtimal olarak düşünülmelidir (Kuban, 1965:142). Avlu Zinciriye Medresesinin en çok dikkati çeken yeridir. Esas monümental anlam orta avlu içinde ve etrafında toplanmıştır. (Akok, 1969:130)

Medresenin kuzeydoğu köşesindeki kapıdan bu gün medresenin bahçesine geçilmektedir. Halbuki A. Gabriel ve A. Kuran'ın planlarında bu kapının duvarla çevrili kapalı küçük bir avluya açıldığını ve bu avluda da dama çıkılabilen bir merdivenin mevcut olduğu görülmektedir. (Şekil 3.1) Bu planlarda gösterilen avlununda yapının ilk yapıldığı dönemdeki şekli olmadığı ve sonradan yapılmış olduğu düşünülmektedir. Çünkü binanın doğu ve güneyindeki bütün oda ve hücrelerden dışarı pencere açılmış olması aslında bu avlunun medresenin iki yanını saran büyük bir avlu olabileceğini gösterir. (Kuran, 1969:30) Ulu Cami ile bağlantıyı sağlayan bir küçük avlu olduğu fikri 3,20 m açıklıkta bulunan bir duvar parçası ve 1962 sondajlarından sonra kuvvet kazanmıştır.

4.3.3. Eyvan:

Zinciriye Medresesi avluyu ortadan kesen eksenin uçlarında yer alan birer eyvandan oluşan iki eyvanlı bir medresedir. Giriş holü iki tarafa taş sekili (içe doğru) avluya açılan eyvan şeklinde olup buradan revaklı avluya geçilir. Giriş aksının diğer ucunda bulunan ana eyvan abidevi olmaktan çok küçük ölçektedir. Zinciriye Medresesinde monümental eyvan fikrinin, bu bölgede nasıl ortadan kalktığını, haçvari planlı bir merkez fikrinin sadece avlu revakının kemerlerinde kaldığını görmekteyiz. (Kuban, 1965:142)

4.3.4. Revak:

Zinciriye Medresesinde avlunun etrafında inşai ayaklar ve çeşitli açıklıkta revak kemerleri vardır. Avluyu dört taraftan çeviren avlu revakının taş kemerleri tamamen eski Suriye geleneğine dayanan elemanlar olarak, İran menşeli medresenin karakterini değiştirmiştir. (Kuban, 1965:142) Avlu yüzlerini meydana getiren revakların, ayak ve kemerleri, incelik, çeşitli tertip ve buluşlarıyla, bu kısmı mimari anlamda zenginleştirmiştir. Revaklı bölümler medresenin mimari açıdan en çok dikkati çeken yeridir.

4.3.5. Havuz:

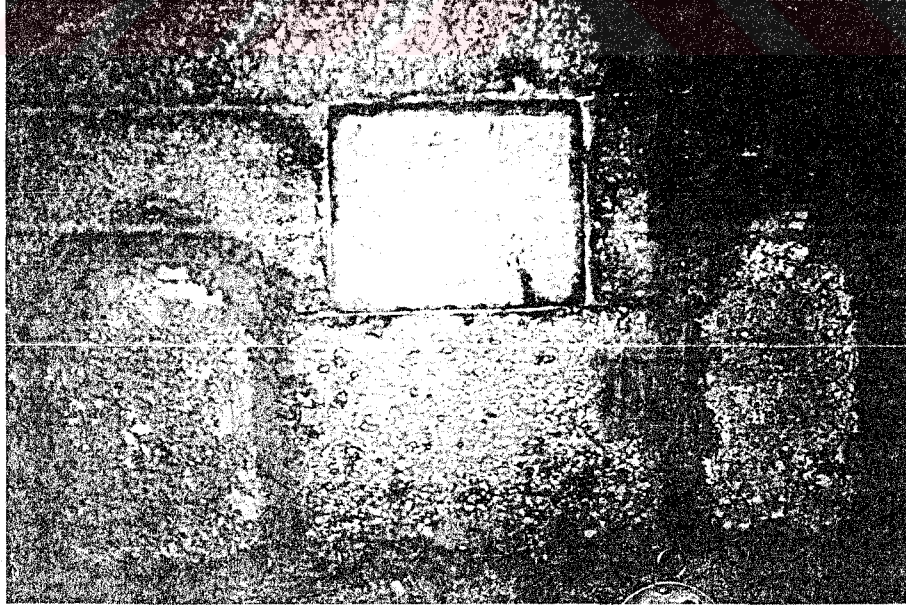
Zinciriye Medresesinin de avlunun ortasında bulunan dört köşe ve fiskiye havuz bölgeye has bir elemandır. (Kuran, 1969:29). Bu havuzlu avlular çok sıcak geçen yaz aylarında en serin yerlerdir. Zinciriye Medresesindeki ne zaman kaldırıldığı bilinmeyen havuzun yerine bugün başkası konmuştur. 1992 yılında yapılan onarımlar esnasında eski havuzun yerinde bir toprak yığını bulunmaktaymış ve buraya seramik kaplama yeni bir havuz yapılmıştır.

4.3.6. Çeşme:

Medresenin kuzeybatı köşesindeki hacmin sokağa bakan cephesinde sivri kemerli bir niş içine yerleştirilmiş bir umumi çeşme bulunmaktadır (Resim 4.14). Çeşmenin musluk duvarında üstte iki pencere açıklığı ve arada da 1263 h. tarihli kitabesi vardır. Çeşmenin yanlarında ise iki niş bulunur. Çeşmenin üst kısmındaki iki küçük pencere arkasındaki abdestlik odasına açılmaktaydı. Çeşmenin medreseyle birlikte ve onun bir parçası olarak inşa edildiğinden şüphemiz yoktur. Gabriel'in yapıyı incelediği 1940 yılında çıkardığı rölövede de çeşme mevcuttur. (Şekil 3.1) Halbuki çeşmedeki kitabe üzerinde 1263 h. yılının bulunması, kitabenin çeşmeye sonradan konulduğunu açıkça göstermektedir.

Resim 4.14. Kuzey cephesindeki çeşme

Resim 4.15. Çeşmedeki kitabe

4.3.7. İşlevi Tanımlanmış Mekanlar:

4.3.7.1. Talebe Hücreleri:

Medreselerde talebe hücreleri genellikle avlunun iki yanına konulmuş, küçük hacimlerdir. Ekseriya duvarlarında dolap nişleri vardır. (Kuran, 1969:140) Zinciriye Medresesinde avlunun doğusundaki dört odanın talebe hücreleri olduğunu tahmin ediyoruz. Medresenin giriş eyvanının sağ ve solundaki odaların fonksiyonlarının ne olduğunu kesin olarak bilemiyoruz. Belkide bu odalarda talebe hücreleriydi.

4.3.7.2. Mescid-Kışlık Dershane:

Avlunun batısında ortada üç açıklıklı bir salon yer alır. Kuran gerek plan tertibi gerekse içinde mihrap bulunmasından dolayı buranın mescit olabileceğini söylemektedir. (Kuran, 1969:136) Gabriel’de bu salonun medresenin mescidi olduğunu ve içinde mihrabı bulunduğundan bahsetmektedir (Gabriel, 1940:20). Bugün bu salonun duvarlarında mihraptan iz yoktur. Belki Gabriel’in gördüğü yıllarda böyle bir niş vardı ve rölövesinde de göstermiştir. (Şekil 3.1) Daha sonra onarım sırasında doldurulması muhtemeldir. Sözen ise bu hacmin mescit olarak kullanılıp, Ulu Cami’ye çok yakın olması nedeniyle kışları, dershane görevini yapmış olabileceği yorumunu getirmektedir. (Sözen, 1971:139)

Ara Altun bugün bahsedilen hacimdeki duvarda bugün böyle bir niş bulunmadığı için zaten olsa bile batı duvarında mihrap düşünülmemeyeceği için bu geniş bölümün kışlık dershane olmasının mümkün olacağını belirtmektedir. (Altun, 1978:123) Akok’ta söz edilen hacmin bir dershane olabileceği görüşündedir (Akok, 1969:130)

Kuran “Anadolu medreselerinde kışlık dershaneler ana eyvanın sağına ve soluna bitişik yapılmaktadır, yalnız bazı medreselerde ana eyvanla kışlık dershane arasına başka odalar girmektedir” demekte ve buna dayanarak ana eyvanın sağ ve solundaki odalardan kışlık dershane olarak en uygunun sağ ve sol köşedeki odaların olduğunu bunlardan sol

köşedeki kubbeli odanın türbe olabileceği düşünüldüğünden sağ köşedeki odanın kışlık dersane olabileceğini söylemektedir. (Kuran, 1969:134)

4.3.7.3. Hela-Abdestlik Tesisleri:

Medresenin kuzeybatı köşesindeki odası içinde bugün mevcut olmayan bir su havuzu ve hela bulunmaktaymış. Kuran incelemeleri sırasında medresenin bu odasında tek hela taşı ve bir sarnıçla karşılaştıklarından bahsederek Zinciriye'nin içinde hela bulunan üç Anadolu medresesinden biri olduğunu belirtmektedir. Helanın bina içerisinde yapılmış olmasının akarsuyun binaya kadar getirilmiş olmasıyla ilgili olabileceği görüşündedir. (Kuran, 1969:142)

Akok'ta bu odadaki genişçe havuzun varlığından bahsederek, buranın abdestlik tesislerini içerdiğini ve havuzunda boy abdesti için yer aldığını belirtmektedir. (Akok, 1969:130) çeşmeye bitişik olarak yapılmıştır ve bugün doldurulmuş olan iki pencereyle cepheye açılmaktaydı. Su havuzu ve hela 1992 yılında yapılan yanlış onarımlarda tamamen ortadan kaldırılmıştır.

4.3.7.4. Türbe:

Medresenin güney-doğu köşesinde yaklaşık kare biçiminde ve dört tromp üzerine binen bir kubbeyle örtülü oda bulunmaktadır. Yapıda tek kubbeli hacim olan buraya iki basamak ve dehliz şeklinde bir kapıyla girilmektedir. Kuran bu odanın türbe olduğunu tahmin etmektedir. (Kuran, 1969:29) Bu kubbeli odanın türbe olması ihtimali üzerinde durulmuşsa da hiçbir belirti yoktur.

4.4. Yapısal ve Strüktürel Analiz:

4.4.1. Strüktürel Analiz:

Yapı strüktürü kareye yakın avluyu çevreleyen kemerlere dayanan revaklar sistemi ve avluyu çepçevre çeviren odaların dayandığı kalın ara bölme ve dış duvarlara dayanmaktadır. Yapının güneydoğu köşesindeki odanın dış duvarları kubbe örtüsünün açılma kuvvetini karşılamak için oldukça kalın tutulmuştur.

4.4.1.1. Düşey Taşıyıcılar (Duvarlar ve Ayaklar):

Zinciriye Medresesinde duvar yapımında “Sandık Duvar” tekniği benimsenmiştir. Yapının kuzeye bakan cephesi ve avluya bakan iç kısmında dış cidarlar düzgün kesme bazalt taşından yapılmıştır. Aradaki dolgu malzemesi ve iç cidarlar sıvalı oldukları için kesme taş olup olmadıkları bilinmemekte.

Kesme taş kesimleri ise yükseklikleri 22 cm’den 30 cm’e kadar değişirken ortalama 25-26 cm’dir. Genişlikleri ise 22 cm’den 60 cm’e kadar değişirken ortalama 40-50 cm’dir.

Medresedeki dış duvar kalınlıkları aynı cepheye bakan dış duvarlarda bile değişiktir (Çizim E.2). Doğu cephesine bakan C-E aksı arasındaki dış duvar kalınlığı 75 cm iken aynı cephenin E-F aksı arasındaki duvar kalınlığı 85 cm’dir. Yine aynı cepheye bakan A-B aksı arasındaki duvar kalınlığı 65 cm’dir. Güney cephesinde ise F aksı üzerindeki duvar kalınlığı 1-3 aksları arasında 85 cm, 3-9 aksları arasında ise 75 cm’dir. C aksı üzerinde 1-3 aksları arasındaki dış duvarın kalınlığı 65 cm, B aksı üzerindeki 1,3 aksları arasındaki dış duvarın kalınlığı ise 80 cm’dir.

Odaların avluya bakan iç duvarları ise avlunun doğusuna düşen 3 aksı üzerindeki duvar kalınlığı 55 cm, avlunun batısına düşen 8 aksı üzerindeki duvarların kalınlığı ise 75 cm'dir. Avlunun güneyine bakan E aksı üzerindeki duvar kalınlığı 3-5 aksı arasında 63 cm, 6-8 aksı arasında 70 cm, kuzeyine bakan B aksı üzerindeki duvarlar ise 55 cm kalınlığındadır.

Odaların arasındaki bölme duvarların kalınlıkları da birbirinden farklıdır. Z01-Z02, Z02-Z03, Z03-Z04, Z04-Z05 hacimleri arasında 65 cm, Z05-Z06 arasında 80 cm, Z06-Z07 arasında 75 cm, Z07-Z08 arasında 70 cm, Z08-Z09 arasında 55 cm, Z09-Z10, Z10-Z11, Z11-Z12 arasında 65 cm, Z12-Z13 arasında 100 cm, Z13-Z14 arasında 75 cm, Z14-Z15 arasında 65 cm, Z15-Z16, Z16-Z17 arasında 75 cm'dir. Bu ölçülere göre ara duvarlarda ortalama duvar kalınlıkları 65-75 cm'dir.

Avludaki bütün kemerler kesme taştan kare plan gösteren kalın payelere bindirilmiştir. Bu ayaklar köşelerde (L) şeklinde 83x65x17 cm ölçülerinde, ortalarında yaklaşık kare şeklinde ve 65x56 cm ölçülerindedir. Ayaklarda başlık yerinde yassı bilezik şeklinde geçişler vardır.

4.4.1.2. Duvar Boşlukları (Kemerler ve Lentolar):

Avluyu dört taraftan çeviren revak kemerlerinin yarısı (oniki kemerden altısı) profilini bir elipsle tanımladığımız eliptik kemerdir. Bu kemerler, doğu ve batı revağın iki yanındaki, kuzey ve güney revağın ortasındaki kemerlerdir. Hepsinde elips uzun eksenini boyunca yerleştirilmiştir. (Yavuz, 1987:21). (Çizim E.7, E.8, E.9)

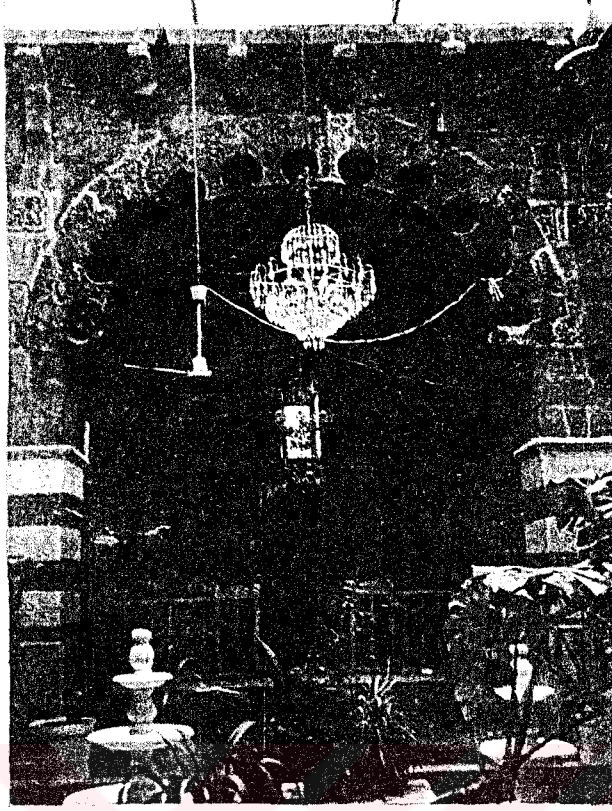
Medresenin güneyindeki orta kemerde, daireye yakın yuvarlak boşluklar ve bunları birbirinden ayıran balta ağzı şeklindeki sarkıtların meydana getirdiği bir çıkma dizisi görülür. (Resim 4.16, 4.18, 4.19). Kuban "Avlunun mihrap tarafındaki büyük kemerlerin taşlarının biçimleri, sepet kulpu profile, polilobe kemer karakteri vermektedir. Fakat bu tip kemerleri polilobe olarak kabul etmemek ve buradaki küçük dairesel girintilere dekoratif profiller olarak bakmak daha doğru olur" demektedir. (Kuban,

1965:142) Akok ise “Baş eyvan önündeki kemer elips kemer şeklindedir. Buna lambalı kemerde diyebiliriz. Önden yarısı aşağı doğru çıkıntı yapar” diyerek bu kemeri anlatmaktadır (Akok, 1969:131). Bu eliptik kemerin iki yanındaki kemer açıklıkları ise ortada iri bir sarkıtla iki at nalı şeklinden meydana gelen bir kemer ile geçilmiştir. Yani ikiz kemerli olarak yapılmışlardır. (Resim 4.17) Ortadaki kemerin sağındaki ikiz kemerin sarkıt kilit taşı düşmüşsede aslında soldaki kemerin eşi olduğu bellidir.

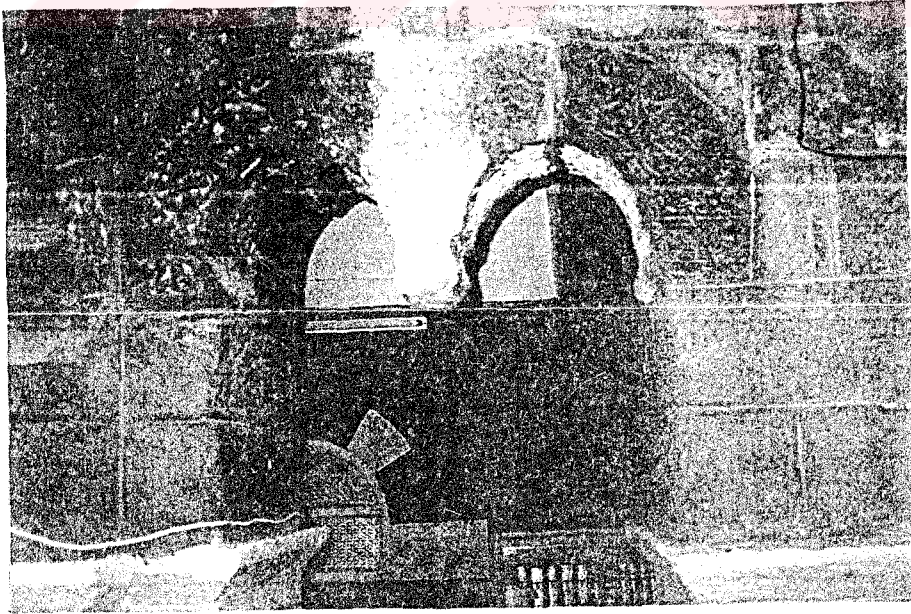
Medresenin kuzey yönündeki ortadaki eliptik kemer güneydekine göre daha basıktır. (Resim 4.20, 4.21, 4.22, 4.23) Bu kemer yüzlerden biri tek taş, yanındaki iki taş olarak örülmüştür ve konsol kemer şeklindedir. Bu kemerin geçme taşları, güneydekinden daha fazla hareket göstermektedir. Bu elips kemerin iki yanındaki iki kemer açıklığı ise kemer içleri oluklu olacak şekilde yivlenmiş geçme taşlardan meydana getirilmiş yuvarlak kemerdir. Bu dilimli kemerlerin profili tam bir yarım dairedir. (Resim 4.24, 4.25)

Medresenin doğu ve batı kanadındaki kemerlerin ortasındaki kemerler sarkık aynalı kemer dediğimiz türdedir. (Resim 4.26, 4.27) Bu kemerler Bursa kemerini andırır. Sarkık aynalı bu kemerde aynalar yataydır. Ayna ile yanlardaki yaylar dik birleşmektedir. (Yavuz, 1987:20) Bu aynalı kemerlerin sağında ve solunda küçük basık kemerler vardır. (Resim 4.28, 4.29)

Genel olarak avludaki revak kemerlerinde ve kapı üstlerinde hakim olan form yuvarlak kemer ve basık kemerdir. Medresenin avluya açılan kapılarının üstleri düz lentolu olup dört köşe açıklıklarıyla birbirinin eşidir, üzerinde yarım daire kemerli tepe pencereleri yer almaktadır. Gerçek kemerlerin yanısıra özellikle kapı ve pencere biçimleri taşın yüzüne işlenmiştir. Ana eyvana açılan taç kapı düz lentoludur. Kapı lentosu stalâktitli konsollara oturur. Medresenin batısındaki ortadaki geniş odada iki atkı kemeri vardır. Kemerler kenarlara daha yakın yerleştirildiğinden ortadaki kısım yanlardan daha geniştir.

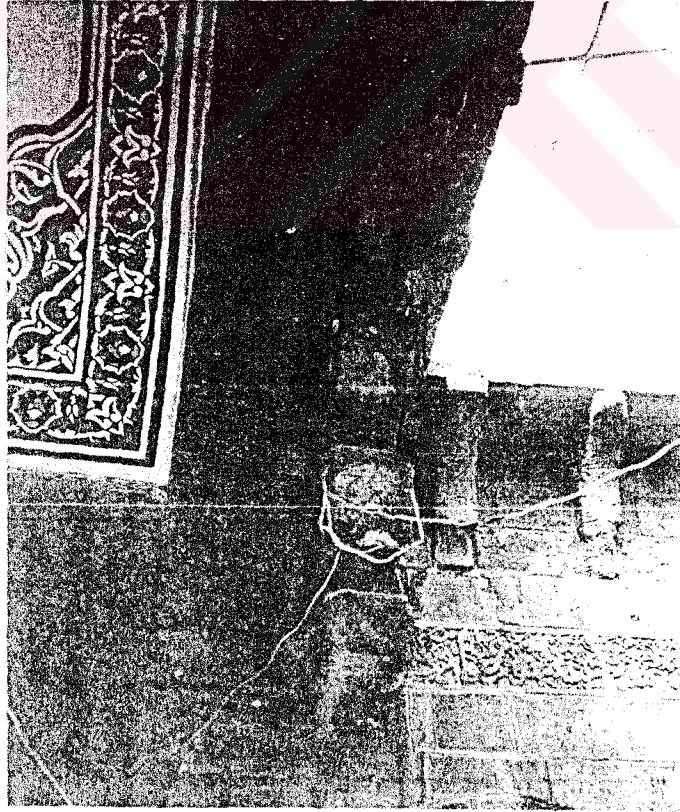
Resim 4.16 Avlu güney kanadı orta kemeri.

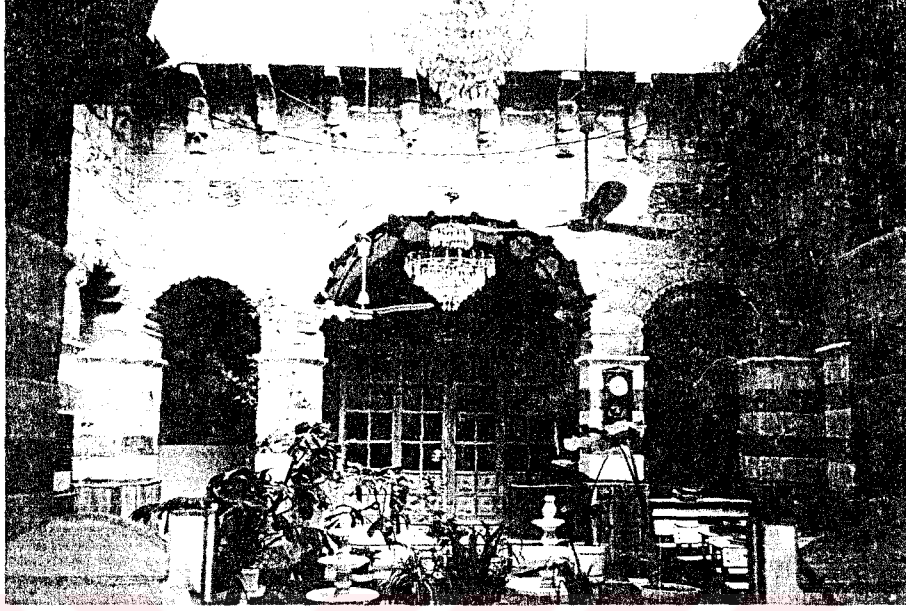
Resim 4.17 Avlu, güney kanadı sol yan kemeri.

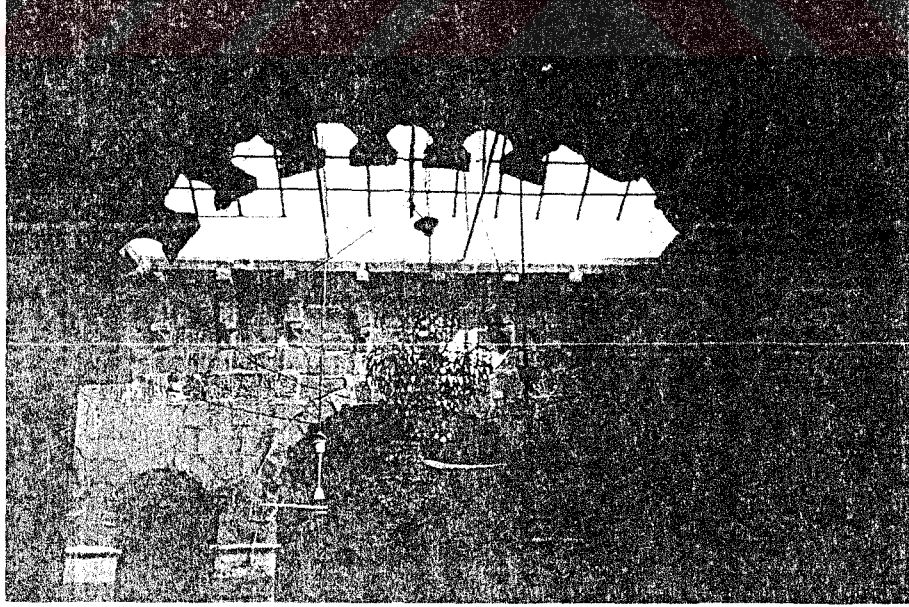
Resim 4.18. Avlu güney kanadı orta kemerin dilimleri.

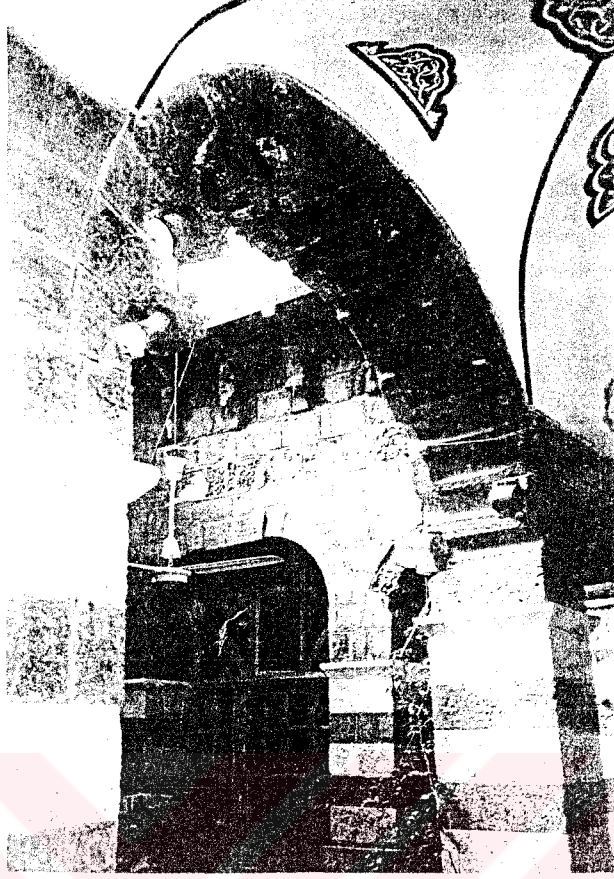
Resim 4.19. Avlu güney kanadı orta kemerin alttan görünüşü.

Resim 4.20. Avlu kuzey kanadı kemerleri.

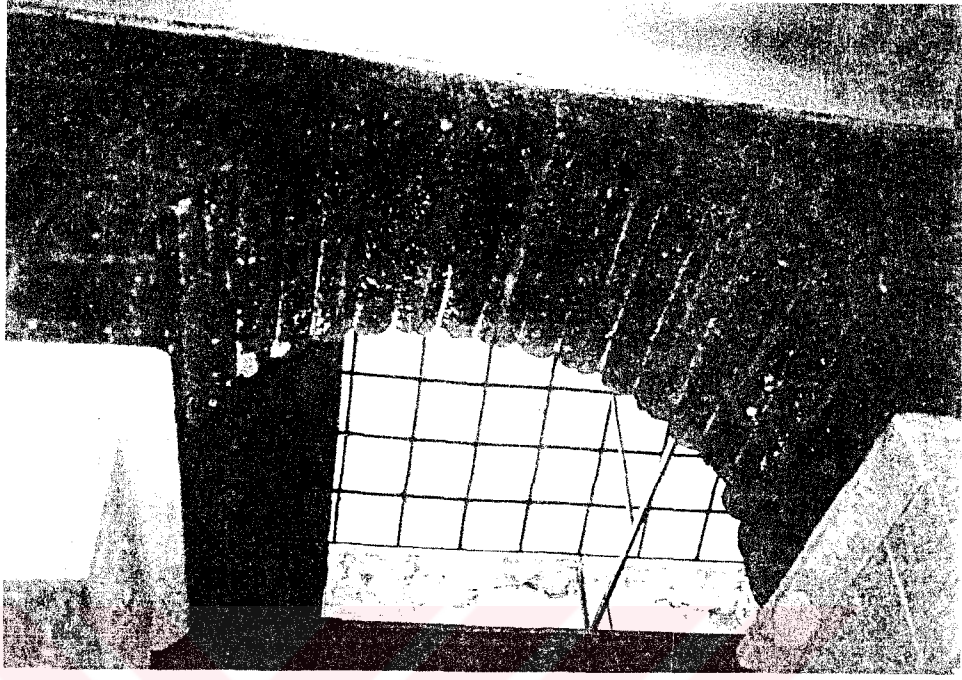
Resim 4.21. Avlu kuzey kanadı kemerleri.

Resim 4.22. Avlu kuzey kanadı ortadaki kemerin alttan görünüşü

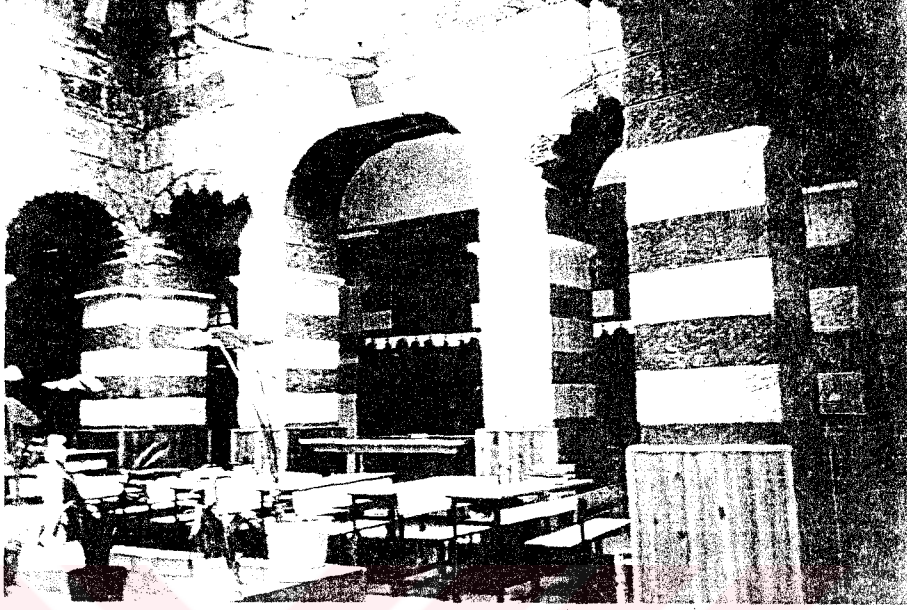
Resim 4.23. Avlu kuzey kanadı ortadaki kemerin sarkıtı.

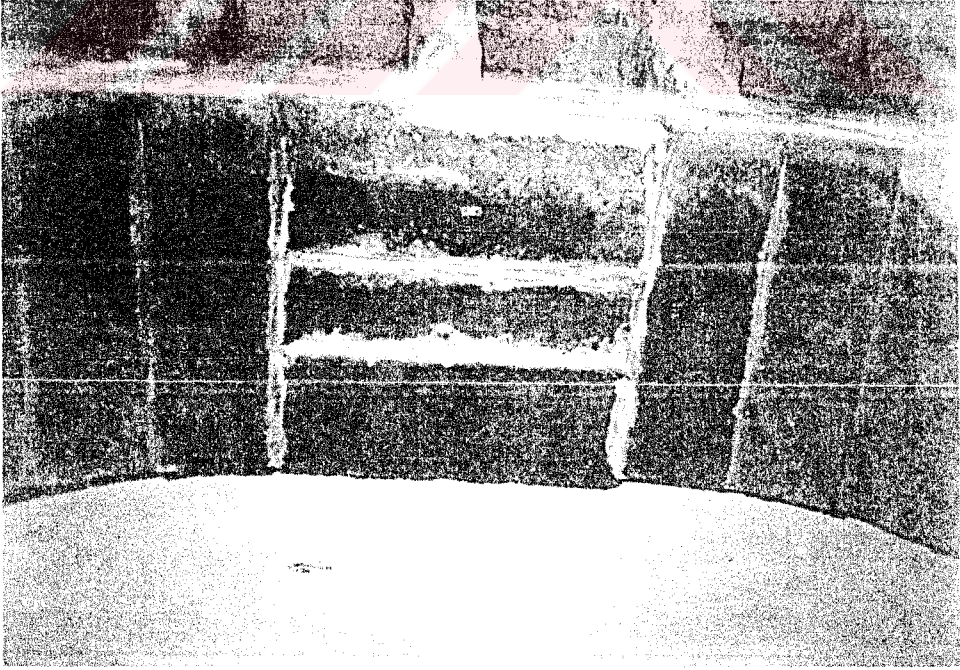
Resim 4.24. Avlu kuzey kanadı sağ yan kemeri alttan görünüşü.

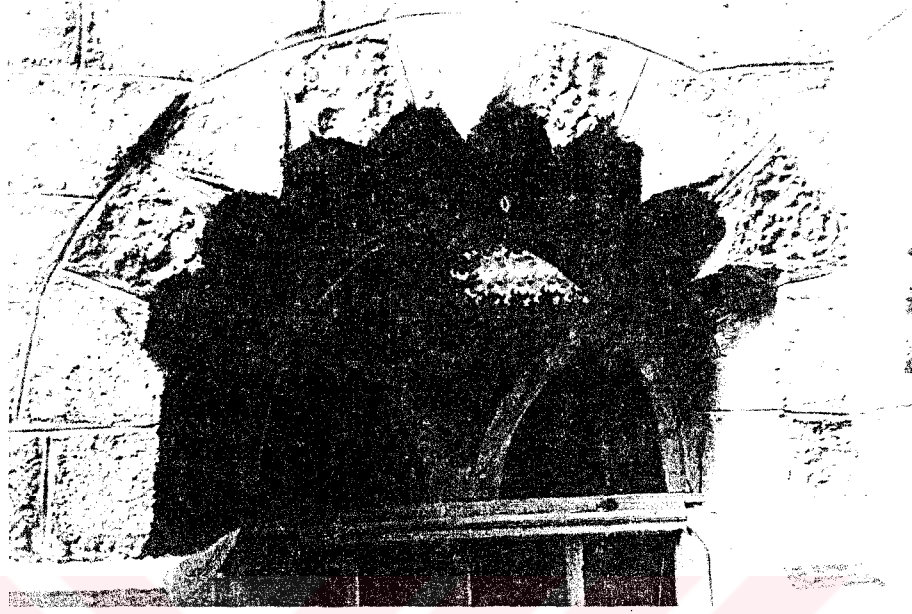
Resim 4.25. Avlu kuzey kanadı sol yan kemeri

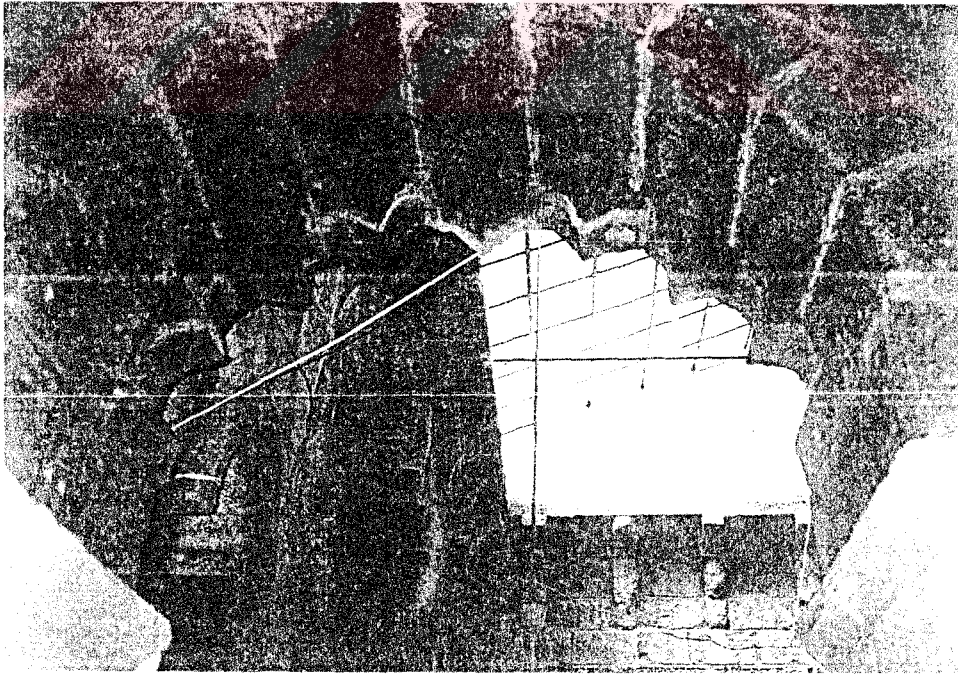
Resim 4.26. Avlu doğu kanadı kemerleri.

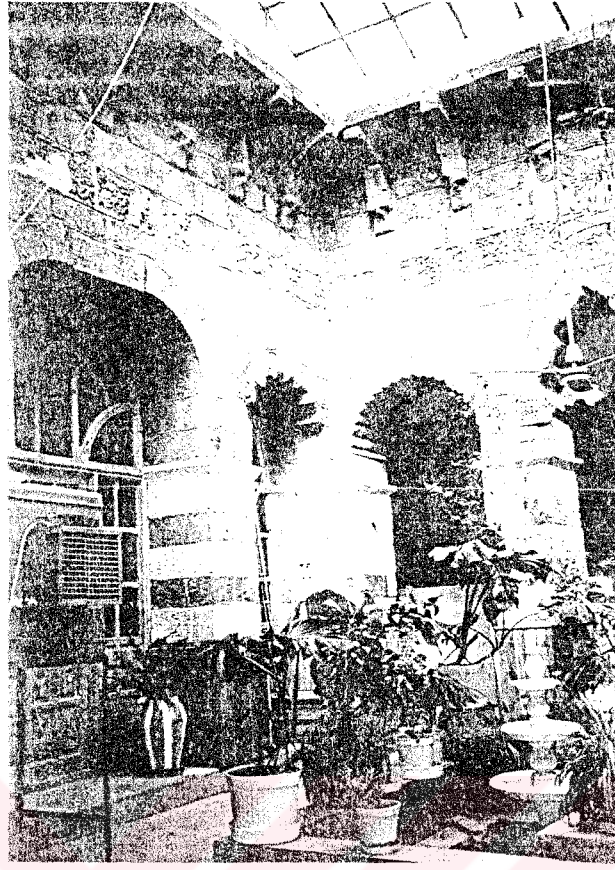
Resim 4.27. Avlu doğu kanadı arırdaki kemerin detayı.

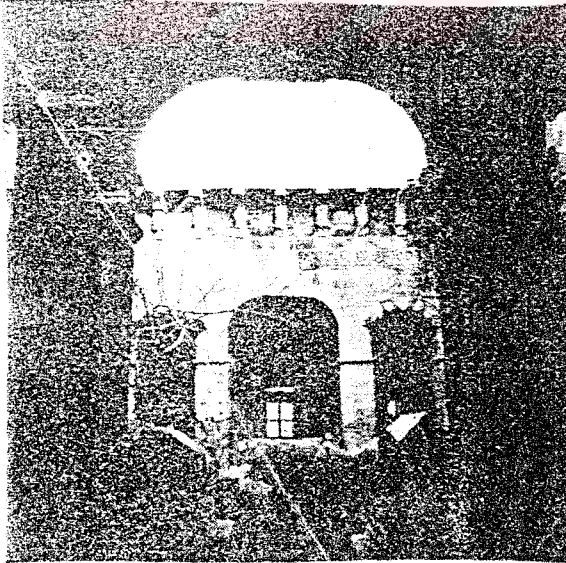
Resim 4.28. Avlu batı kanadı sağ yan kemerli.

Resim 4.29. Avlu doğu kanadı sağ yan kemerli alttan görünüşü.

Resim 4.30. Avlunun güney-batı kösesi

Resim 4.31. Avlu doğu kanadı kemerleri
(Altun, 1978:129)

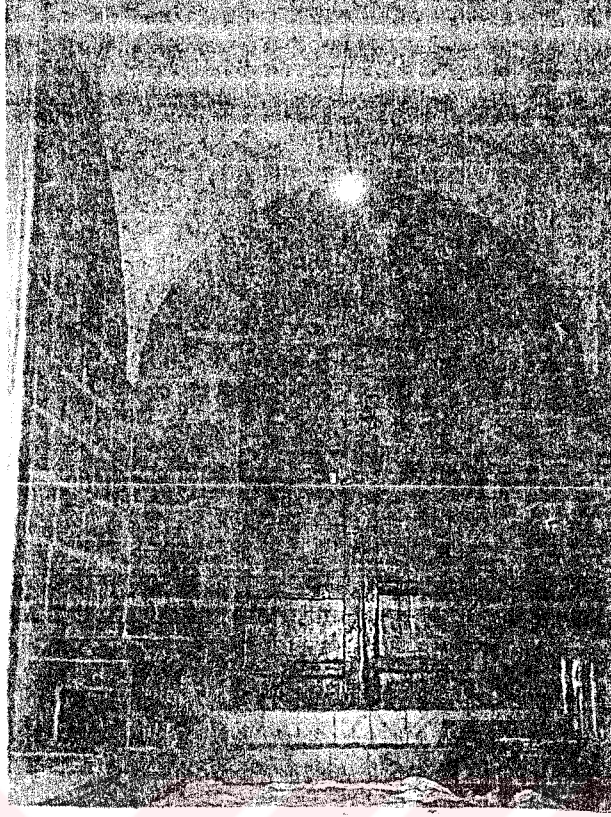

Resim 4.32. Avlunun güney-doğu kösesi
(Altun, 1978:29)

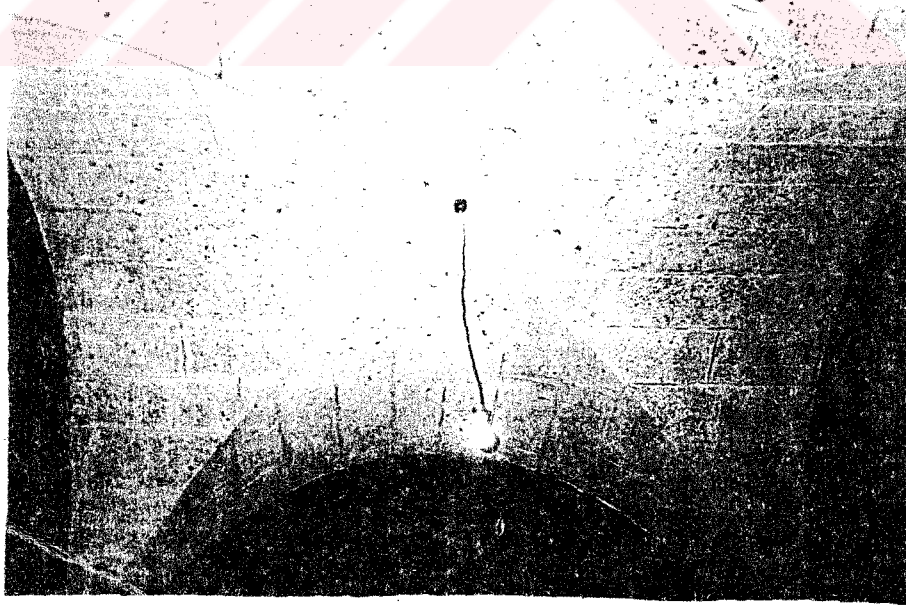
4.4.1.3. Eğrisel Örtüler:

Zinciriye Medresesinde çepeçevre sivri beşik tonoz revakların üstünü örtmektedir. Bu tonoz giriş eyvanının ve onun önündeki revak biriminde ise haç tonoz olmaktadır. Bu haç tonozlar aynı kuruluş nitelikleri olan iki beşik tonozun kesişmesiyle oluşmuştur. Haç tonozların örttüğü alan sınırlanmamıştır. Beşik tonozlar haçın sırt çizgilerine kadar kesintisiz uzanmaktadır. Giriş eyvanı ve önündeki bu haç tonozlar ard arda dizilmelerine karşın revak tonozu daha yüksek olduğu için iki tonozda birleşme hattında kesilmektedir (Yavuz, 1987:46) (Resim 4.34, 4.36). Ana eyvan ise yüksek bir sivri beşik tonozla örtülüdür. Bu eyvanın önünde daha yüksek bir sivri beşik tonozlu kısım bulunmaktadır.

Medresenin güneydoğu köşesindeki odası dışındaki bütün oda ve hücreler sivri beşik tonozla örtülüdür. (Resim 4.38) Güneydoğu köşesindeki oda ise tek kubbe ile örtülmüştür. Kubbe kabuğu yarım küre şeklinde ve kubbeye geçiş tromplarla yapılmıştır. (Resim 4.37)

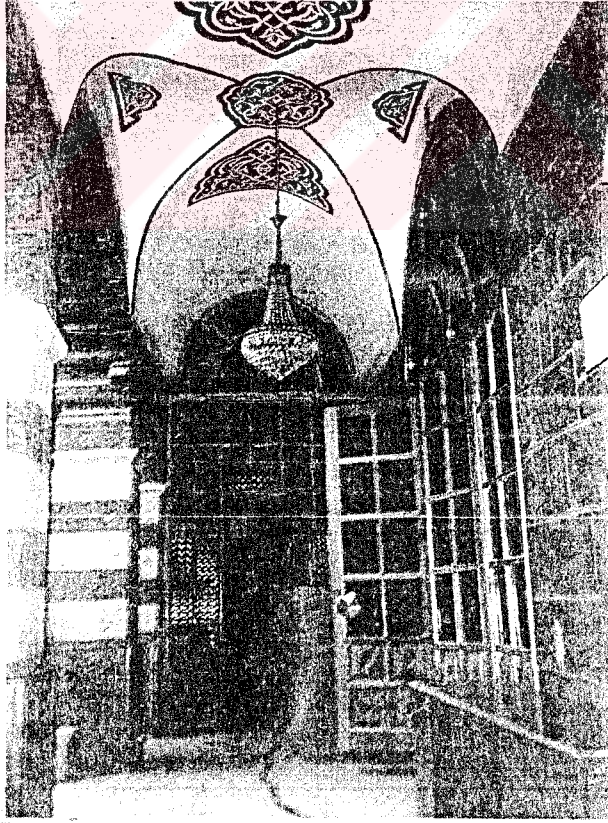
Resim 4.33. Giriş eyvanı.

Resim 4.34. Giriş eyvanı çapraz tonozu

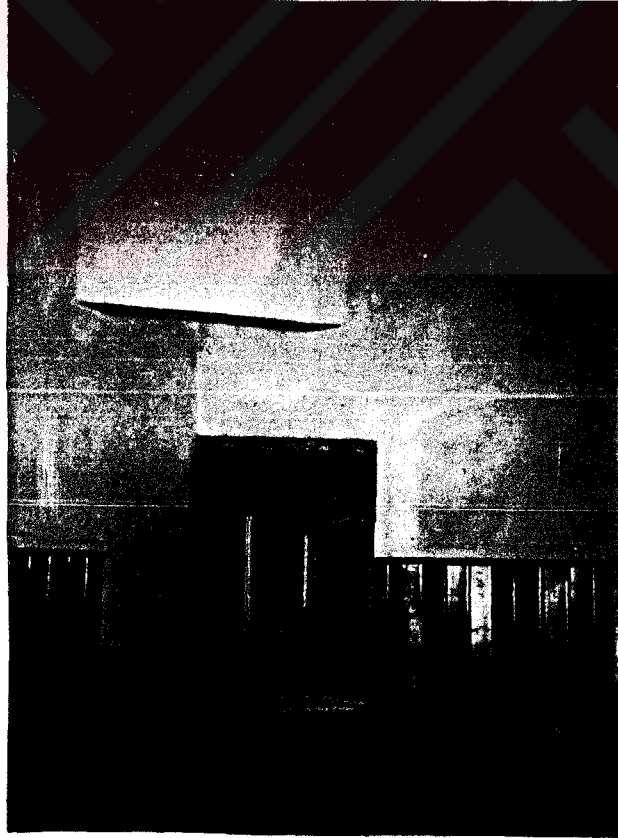
Resim 4.35. Kuzey-doğu köşedeki kapı

Resim 4.36. Giriş eyvanı önündeki revak birimi.

Resim 4.37. Güneydoğu köşedeki kubbeli oda.

Resim 4.38. Güneybatı köşesindeki odanın solundaki oda.

4.4.2. Yapı Elemanları:

4.4.2.1. Pencere ve Kapılar:

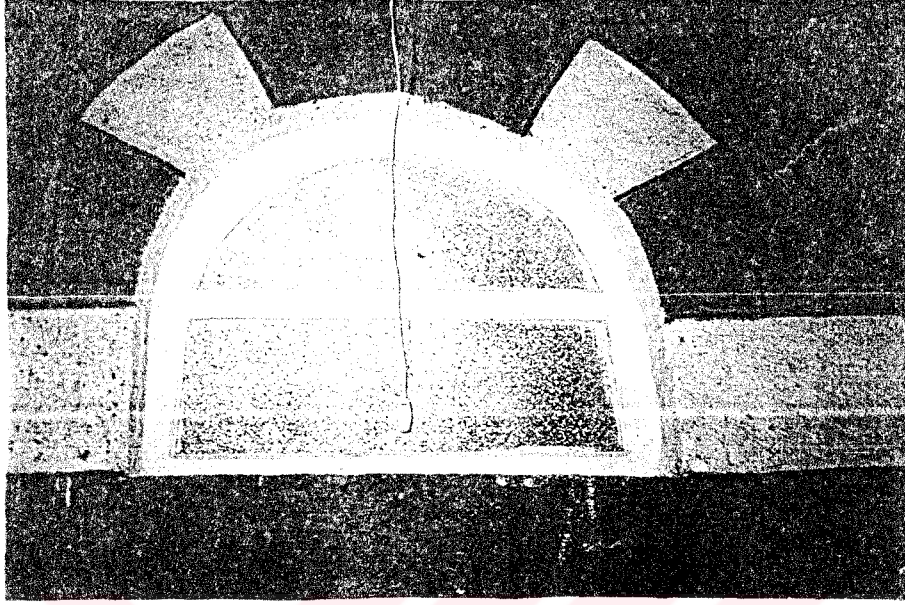
Her odasında pencere bulunan medresenin yalnızca batı yönünde ortadaki odası penceresizdir. Bu odanın avluya açılan büyük ve genişçe pencereleri vardır.

Yapının güneyindeki ve doğuya bakan odalarında alt kat seviyesinde pencereler mevcuttur. Bu pencereler daha önceden mevcut bir avlunun varlığı dolayısıyla yapılmış olabilir. (Resim 4.39)

Yapının kuzeyindeki sokağa bakan cephesinde portalin iki yanındaki odaların birer küçük penceresi bulunmaktadır. Ayrıca medresenin avluya açılan kapılarının üzerinde aydınlık pencereleri bulunmaktadır. (Resim 4.40)

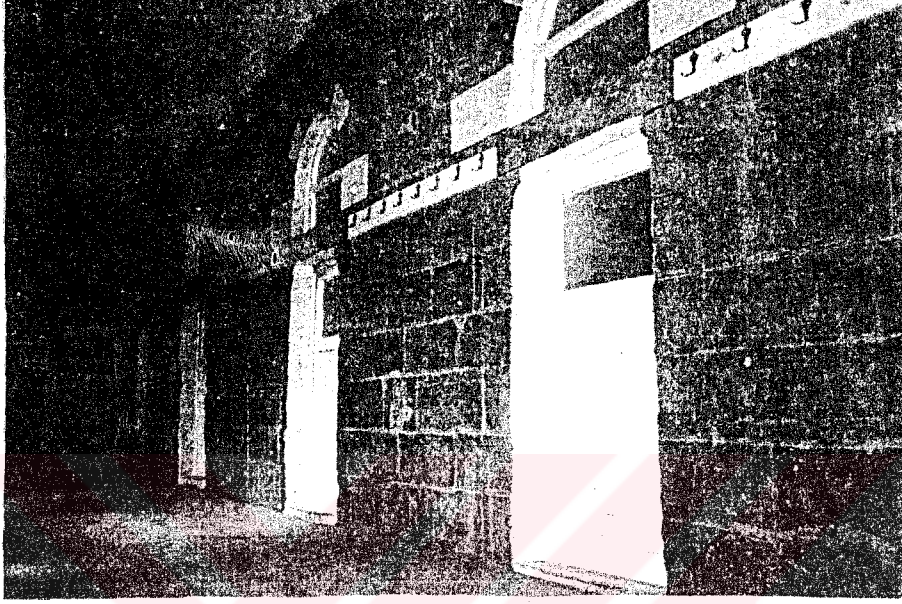
Resim 4.39. Güney cephesindeki soldan üçüncü pencere.

Resim 4.40. Avluya açılan kapıların üzerindeki aydınlık penceresi.

Resim 4.41. Güney-batı köşedeki odanın avluya açılan kapısı.

Resim 4.42. Doğu kanadındaki avluya açılan odaların kapıları.

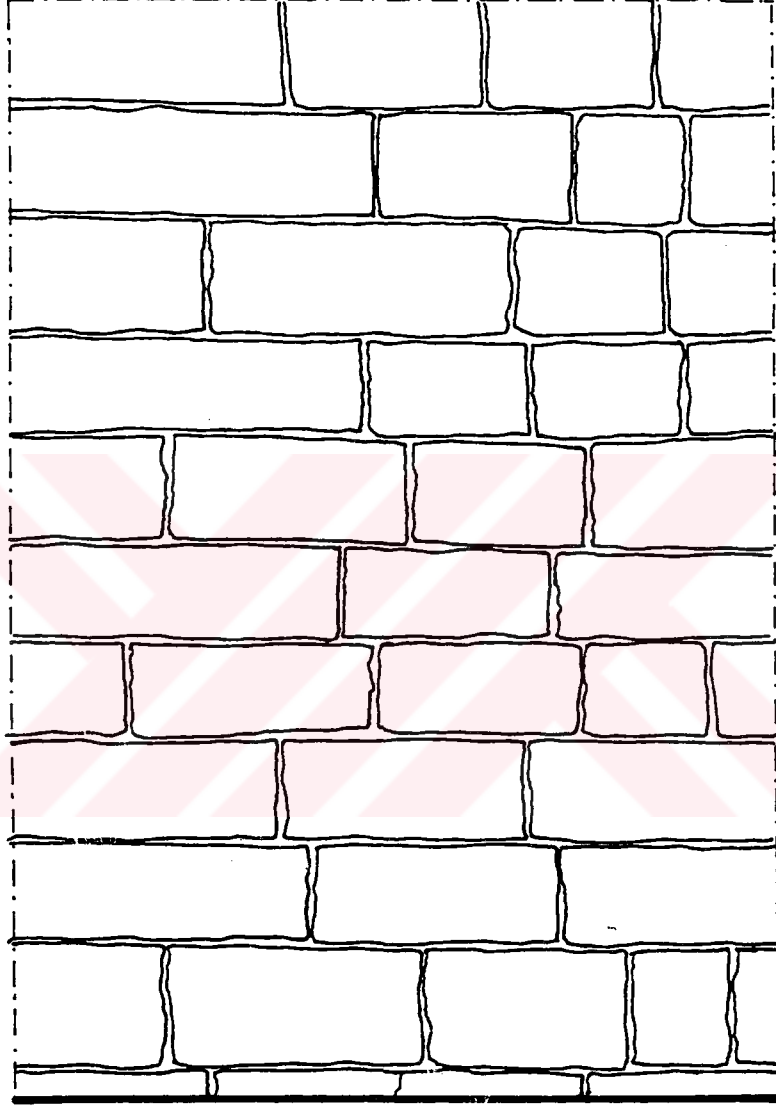
4.4.2.2. Duvar Morfolojisi:

Medresede üç değişik duvar karakteri vardır. Birincisi dış cidarları tamamen kesme taştan oluşturulmuş kuzey cephesindeki duvar karakteri. Bu duvarda derz kalınlığı 0,5-1 cm arasında değişmektedir (Çizim 4.1). Aynı duvar karakteri medresenin avluya bakan duvarlarında ve doğu cephesinin AB aksına rastlayan parçasında görölmektedir.

İkincisi dış cidarları moloz taştan oluşturulmuş C-F aksı arasındaki doğu cephesi duvar karakteri. Bu duvarda derz kalınlığı 1-1,5 cm arasında değişmektedir. (Çizim 4.2).

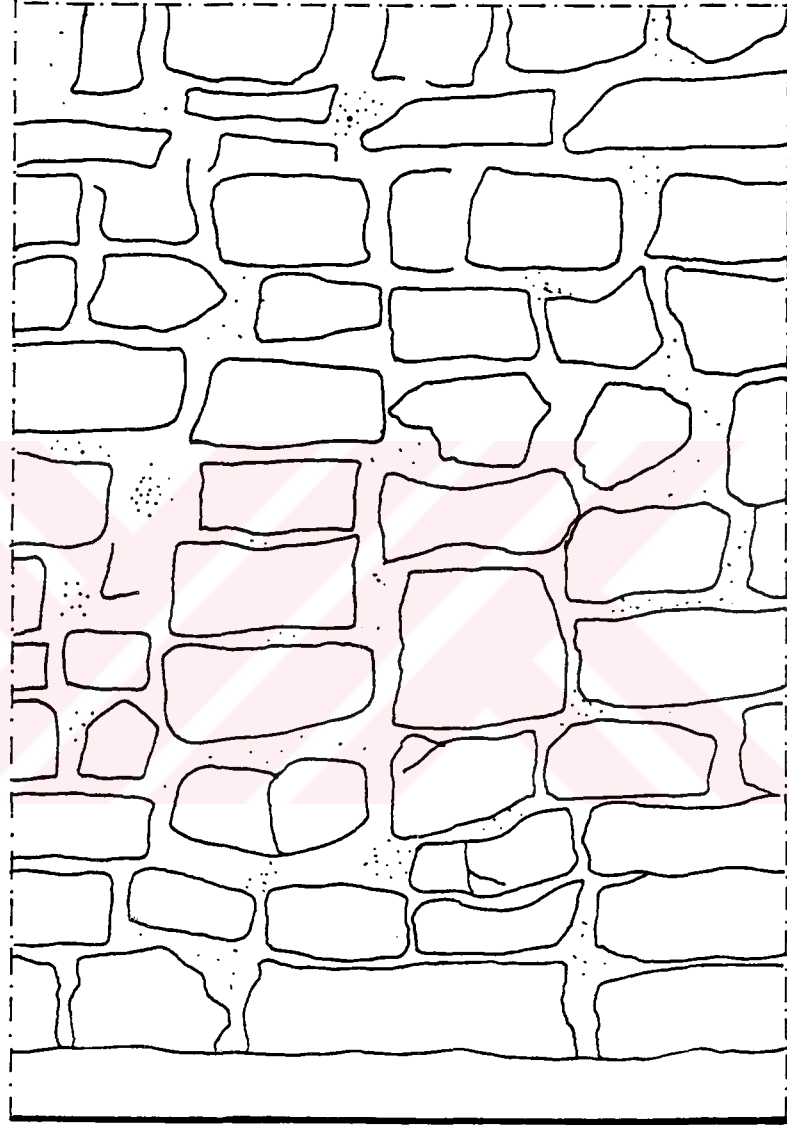
Üçüncüsü dış cidarları moloz taştan oluşturulmuş, güney cephesi duvar karakteri. Bu duvardaki derz kalınlığı hepsinden fazladır. (Çizim 4.3)

Yapının odalarının duvarlarının iç cidarlarında kullanılan taşın karakteri ise sıvalı ve boyalı oldukları için anlaşılmamaktadır.

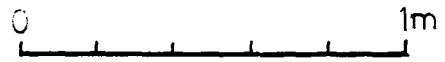
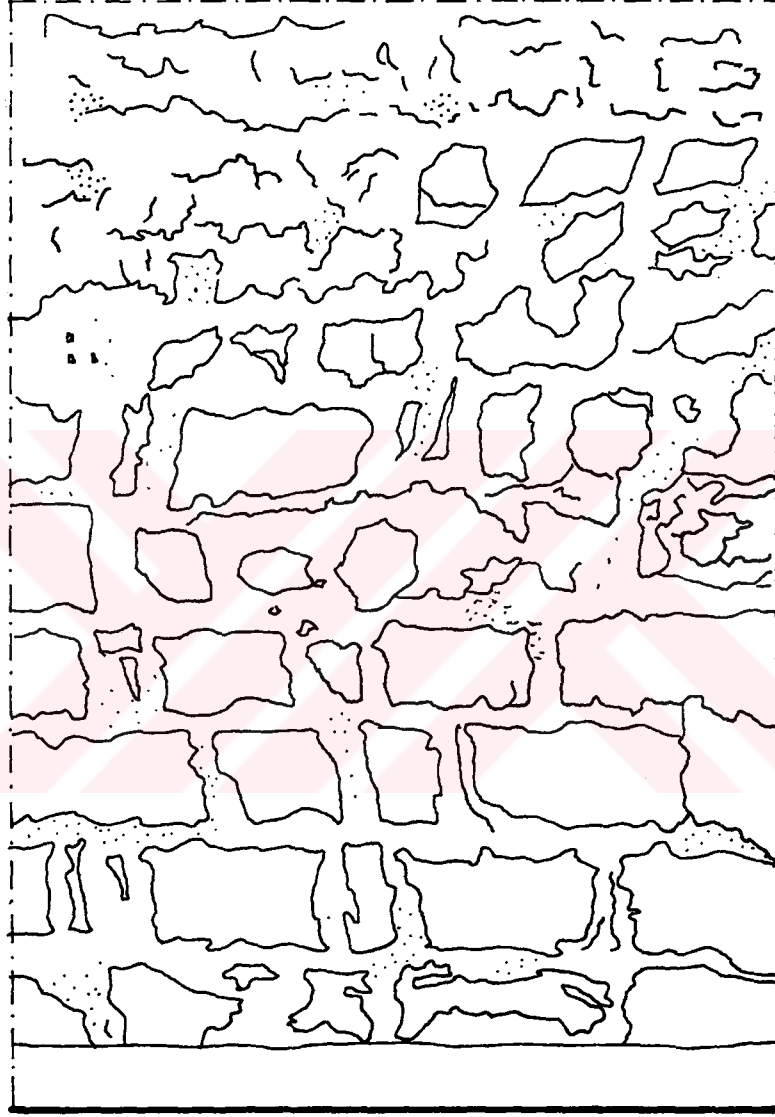
0 1m

Çizim 4.1. Kuzey Cephesi 8-9 aksları arasında Duvar Morfolojisi.

0 1m

Çizim 4.2. Doğu Cephesi C-D aksları arası Duvar Morfolojisi.

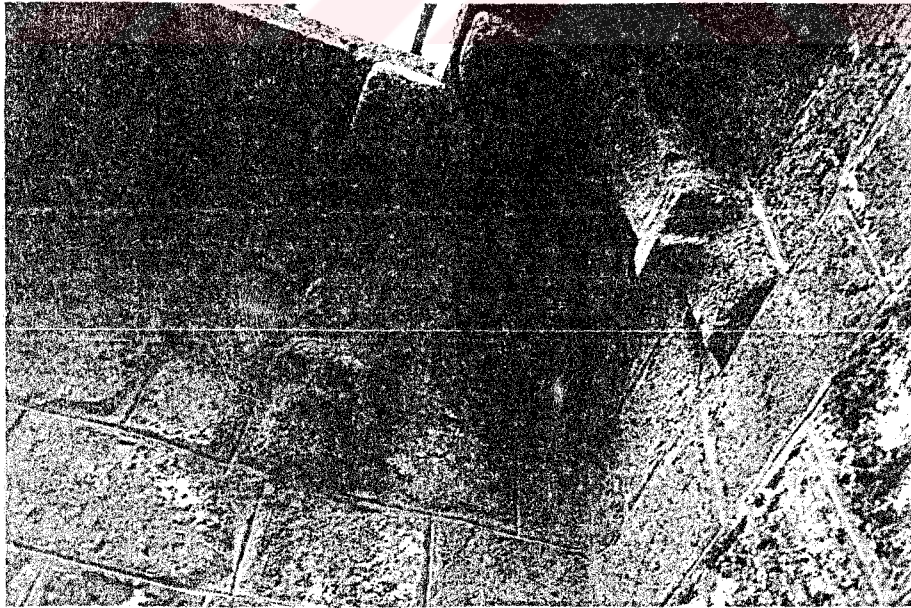

Çizim 4.3. Güney Cephesi 5-6 aksları arası Duvar Morfolojisi.

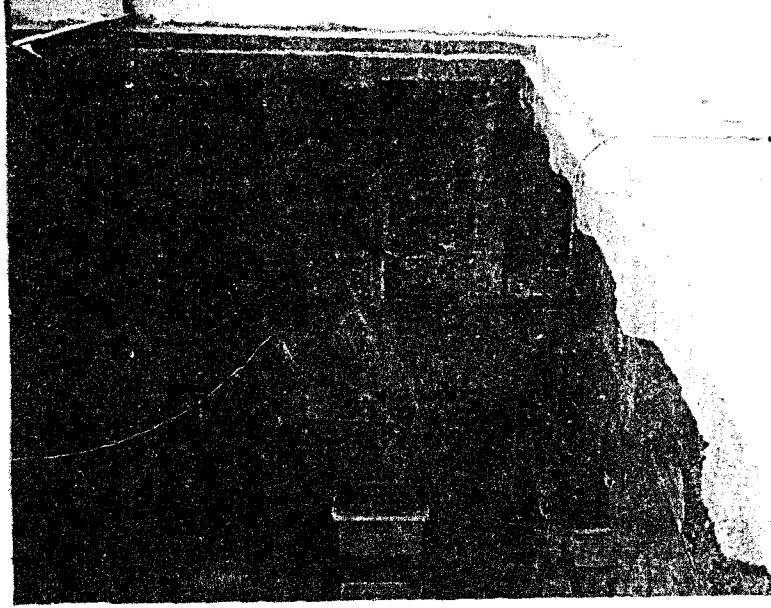
4.4.2.3. Konsollar:

Zinciriye Medresesinin avlu yüzünde çatıdan taşan taş levhaları taşıyan konsollar az rastlanan özelliktedir (Sözen, 1971:140). Saçak konsolu muntazam olmayıp 35 ile 55 cm arasında değişir. Bu konsolları taşıyan iri taş profiller 15 cm genişliğinde 80 cm yüksekliğindedir. (Resim 4.43, 4.44)

Kuban “Çatıdan taşan levhaları taşıyan konsolların, daha birçok elemanlar gibi, yapının ilk yapıldığı devre ait olup olmadığı meçhuldür” demektedir. (Kuban, 1965:142) Sözen ise “Son onarımdan başka büyük bir değişikliğe uğramadığı anlaşılan Mesudiye Medresesinde görülen konsollar, Zinciriye konsollarının da orijinal olabileceği kanısını kuvvetlendirmektedir. Bugün Diyarbakır evlerinde de görülen bu tip bir mimari eleman, çok eski bir geleneğe sahiptir. Uzun yıllar Suriye ve Güneydoğu Anadolu’da taşan olarak kullanılmış ve kullanılmaktadır. Çıkış noktası ahşaptır, onun taşa geçmiş şeklidir.” yorumunu getirmektedir. (Sözen, 1971:140)

Resim 4.43. Avlunun kuzey-batı köşesindeki taş profiller.

Resim 4.44. Avlunun güney ve batısındaki taş konsollar.

4.4.2.4. Diğer Yapı Elemanları:

Merdiven:

Medresenin kuzeydoğu köşesinde taş duvarlar üzerine oturan taş basamaklı bir merdiven vardır. Bu merdivenin orijinal merdiven olup olmadığı anlaşılmamaktadır.

Çatı Örtüsü:

Binanın orijinalinde dam örtüsü killi topraktır. Aynı dam örtüsü ve saçak kenar bitişi eski diyarbakır evlerinde de görülmektedir. (Bkz. sayfa)

Döşeme ve Duvar Kaplamaları:

Orijinalinde avlu, eyvan ve hücre döşemeleri taş döşelidir. (Akok, 1969:123) Odalardaki taş duvarlar sıvalıdır.

4.4.3. Malzeme:

Yapının tümünde kullanılan esas malzeme taştır. Taş, yapının ana duvarlarında, harç ile örülen duvarlarda ve diğer mimari unsurlarda ve kemer sisteminde kullanılmıştır. Yapıda kullanılan taş Diyarbakır yöresinde kullanılan volkanik siyah bazalt taştır.

Giriş eyvanının haç tonoz örtüsü kesme bazalt taştır. Sıvalı olan bazı tonozların malzemesini yapının diğer kısımlarına bakarak saptamak mümkündür. Buna karşın giriş aksındaki revak açıklığını örten haç tonozun moloz taş ya da, Mesudiye Medresesine bakacak olursak tuğla olması mümkün görünmektedir. (Yavuz, 1987:37)

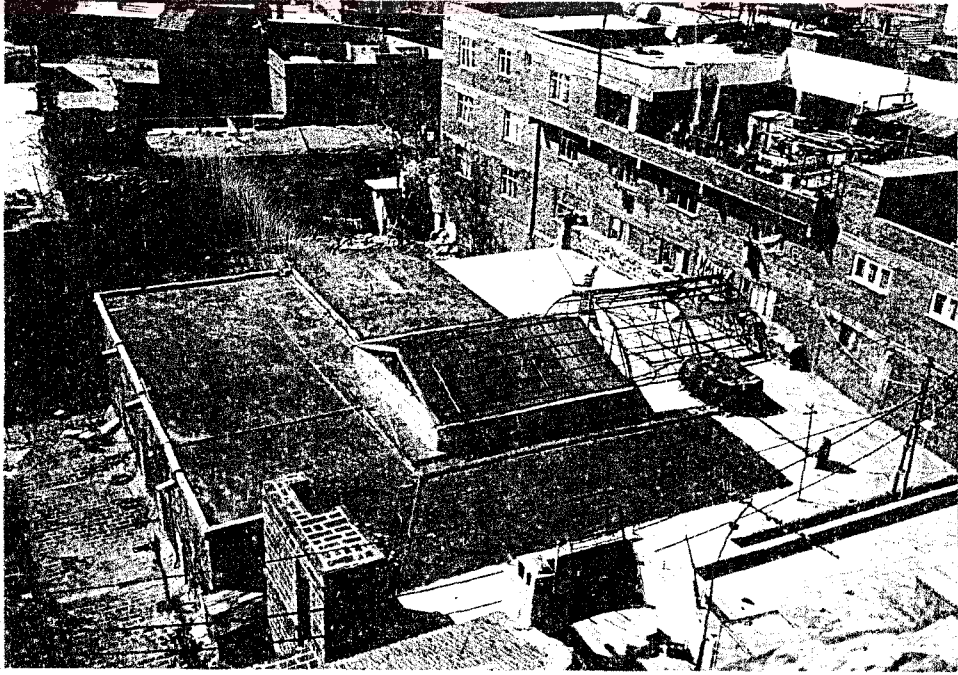
Revakların tonozları, oda ve ana eyvan'ın duvar ve tonozları sıvalıdır. M. Akok "revakların tonozları tuğla malzeme ile örgülüdür. Oda ve ana eyvanın da böyle olması gereklidir." demektedir. (Akok, 1969:130) Doğan Kuban ise genel örtü elemanının kesme taştan tonoz olduğu görüşündedir. (Kuban, 1965:142)

5. YAPI ÜZERİNDEKİ BOZULMALAR VE NEDENLERİ:

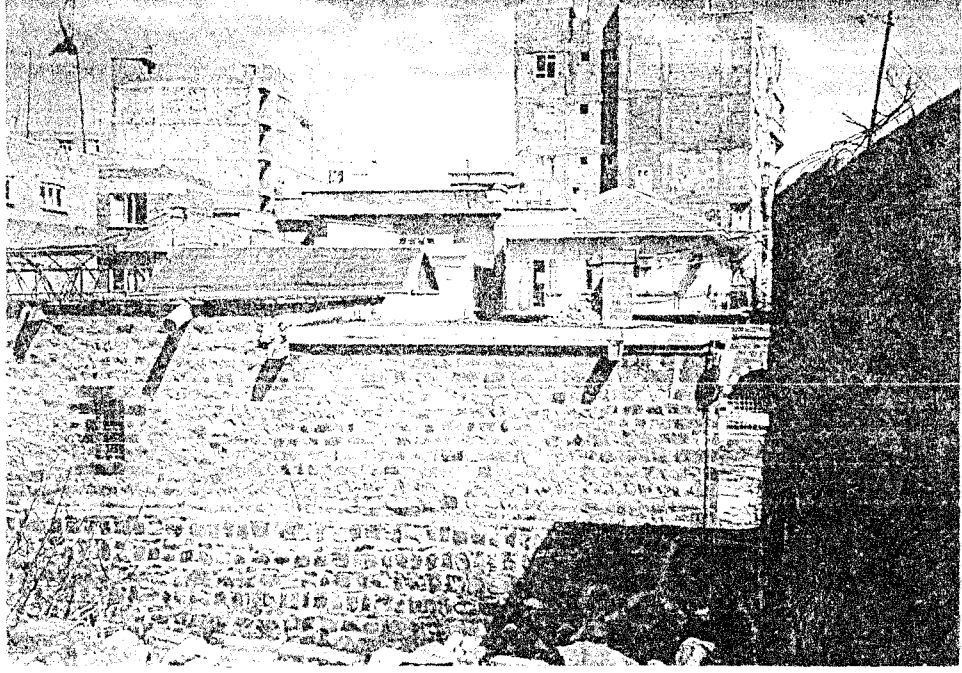
5.1. Çevresel Bozulmalar ve Nedenleri:

Zinciriye Medresesinin doğu cephesine bitişik mekanlar birçok değişiklik ve bozulmalara uğrayarak günümüze gelmiştir. Yapının yapıldığı dönemde bugün bu cepheye bitişik bahçenin yerinde Ulu Camiyle bağlantıyı da sağlayan daha farklı mekan ve geçişlerin olduğu eski kaynaklardan ve yapılan sondajlardan öğrenilmektedir. Yapının güney cephesine komşu bahçede Zinciriye Medresesiyle ilgili olabileceğini düşündüğümüz tarihi bir konut bulunmaktadır. Ancak tarihi konutun işlevi ve aradaki bağlantının nasıl olduğu hakkında hiç bir bilgi bulunmamaktadır.

Bugün Zinciriye Medresesi ve yakın çevresinin bir bütün oluşturduğu söylenemez. Yapıya komşu tarihi yapıların yıkılarak yerine plansız çok katlı yapıların gelmesi Zinciriye Medresesinin algılanmasını zorlaştıran bir çevre oluşturmuştur. Çevrede yıkılmadan kalan tarihi yapılar ise doğal nedenlerle ya da yanlış kullanım ve onarımlarla iyice bozulmuştur. Hızlı şehirleşme ve buna bağlı sağlıksız yapılaşma tarihi dokuyu olumsuz yönde etkilemiştir. Ekonomik şartlar ve kontrol mekanizmasının iyi işlememesi sonucu bugünkü sağlıksız ve çarpık yerleşim oluşmuştur. (Resim 5.1, 5.2)

Resim 5.1. Medresenin batı cephesine komşu sağlıksız yapılaşma.

Resim 5.2. Medresenin kuzeyine düşen çok katlı yapılar.

5.2. İşlevsel Değişiklikler Nedeniyle Oluşan Bozulmalar:

Medresenin yatılı hafız Kur'an kursu olarak kullanılabilmesi yani yeni işlevini gerçekleştirebilmesi için hacimlerde yapılan işlevsel değişiklikler neticesinde işlevsel bozulmalar oluşmuştur. (Çizim E.2)

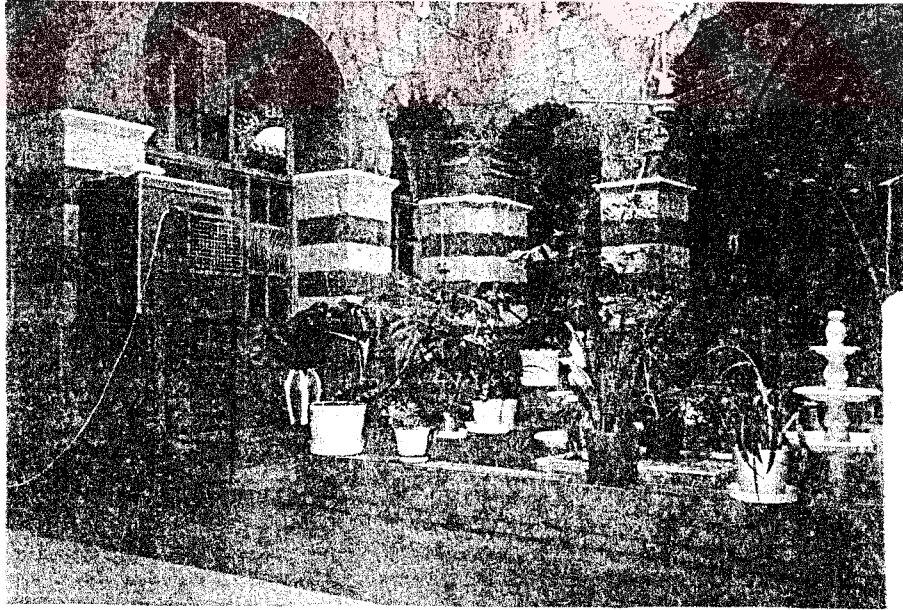
Bunlar;

- Medresenin kuzeyindeki ana giriş kapısı iptal edilerek buradaki giriş eyvanı avludan bölmelerle sınırlandırılmış ve kapalı bir mekan olarak kullanılmaktadır. Yerine daha güvenli olacağı düşünülen kuzeydoğu köşesindeki kapıya ana giriş kapısı işlevi verilmiştir.

- Revakların batı kanadı ahşap bölmelerle avlu ve diğer revaklardan sınırlandırılarak gerisinde kalan hacimlere geçişi sağlayan kapalı bir koridor (gece holü) işlevini üstlenmiştir. (Resim 5.3, 5.4)

Yapının orijinalinde öğrenci hücreleri olan hacimlere dersane işlevi verilirken diğer hacimler ise burada kalan öğretmen ve öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde ekleme ve değişiklikler yapılarak işlevlendirilmişlerdir. Hacimlerin eski ve yeni işlevleri mahal listesinde belirtilmiştir. (Tablo 5.1)

Sonuç olarak Zinciriye Medresesi Orijinal işlevi açısından çağdışı kalmış bu nedenle bilinçsiz olarak verilen işlevin bozucu etkilerine açık hale getirilmiştir.

Resim 5.3. Avlu batı revakının önündeki bölmeler.

Resim 5.4. Avlu revakının bölmelerle kapatılan batı kanadı.

5.3. Fiziksel Bozulmalar ve Nedenleri:

Yapının strüktürel olarak bir problemi bulunmamaktadır. Zaman içinde doğanın ve çevre koşullarının tahribinden ve insanların yanlış kullanımı ve onarımlardan yapısal hasarlar meydana gelmiştir. Yapının orijinal yüzeylerini kapatarak bozan yeni kaplamalar Tablo 5.2'de belirtilmiştir. Yapıyı bozan yeni ekler ise şunlardır; (Çizim E.2)

- Giriş eyvanının önüne ahşap bir bölme yapılmıştır.
- Yapı revaklarının batı kanadı ahşap bölmelerle avludan ayrılmıştır.
- Ana eyvan'a ahşap bir mihrap konulmuştur.
- Yapının kuzey-doğu köşesindeki kapının önüne bir giriş holü bırakılarak ikinci bir kapı yapılmıştır.

- 6 nolu hacimdeki orijinal su havuzu ve hela kaldırılmış yerine bölme duvarlar yapılarak altı hela, abdestlik kısmı ve banyo yapılmıştır.
- Avlunun üzeri çelik makaslar üzerine oturan camekanla kapatılarak açık avlunun mekansal özelliği bozulmuştur. (Resim 5.5, 5.6)
- Damdaki orijinal killi toprak örtü yok olmuştur, yerine çatının orijinal eğimini bozan çeşitli ekler yapılmıştır. Buna göre bütün damın üzerine çimento harçlı beton dökülmüştür ve bunun üzerine bazı yerler mozaik ve bitümlü karton ile kaplanmıştır. Ayrıca damın bazı kısımlarında saçak kenarlarına tuğla dizilerek üzeri sıvanmıştır. (Çizim E.1)
- Bazı odalarda orijinal nişler doldurulmuştur.

Diğer fiziksel bozulmalar;

- Avludaki taş konsolları taşıyan profillerden bazıları uzun zaman sürecinden ve doğa koşullarından aşınmış, bazı kısımları eriyerek orijinal şeklini kaybetmiştir.
- Avluda kemerlerin üzerindeki yazı frizinin bazı yerleri bozulmuş, bazıları sıvanmış, bazı yerleri ise onarımlar esnasında düz kesme taşlarla değiştirilmiştir. (Resim 5.7, 5.8, 5.9, 5.10)
- Avludaki ayakların köşelerinde taşlarda kırılma ve bozulmalar olmuştur.
- Kemer taşlarında doğal nedenlerle oluşan bozulma ve aşınmalar oluşmuştur.
- Kemerlerin bazı taşları düşmüştür.
- Kemer taşları üzerindeki motif ile süslemeler yer yer doğal nedenlerden ötürü bozulmuştur.

Duvar örgüsündeki fiziksel bozulmalar;

Yapıda kullanılan taşın karakteri iç mekanda ve sokağa bakan cephede kısmen korunmuş ise de onarımlar sırasında diğer cephelerde bozulmuş, orijinal şekliyle ilgisi kalmamıştır. Özellikle güney cephesinde duvar karakteri bilgisiz onarımlarda yer yer sıvanarak özgün şeklini kaybetmiştir. (Resim 5.13)

Doğu cephesinde iki farklı duvar karakteri vardır. Bu cephedeki kapının sağındaki moloz taş örgütü kısım yer yer sıvanarak bozulmuş olmasına rağmen sağdaki kesme taş örgülü kısım yeni yapılmış gibi düzgün derzlidir (Resim 4.8). Sokağa bakan kuzey cephesinde kesme taş örgüler kısmen korunmuştur. Sokağa taşan portalın taş örgüleri yeni derzlenmiş gibidir. Bu cephenin devamında bahçe duvarının kemerli kesme taş örgüleri sonradan yapılmıştır. Geçmiş yıllara ait resimlere bakıldığında bu kemerlerin bulunduğu kısımda bugünkünden farklı bir duvar karakteri görülmektedir. (Resim 3.5, 3.7, 5.11, 5.12) Zaten bugün yeni duvarın Ulu Cami'ye bağlandığı yerde iki farklı duvar karakteri bir yerde buluşmaktadır. (Resim 3.9)

Cephelelerdeki fiziksel bozulmalar: (Çizim E.5, E.6)

- Bütün cepheler özellikle sokak cephesinde sokak zemininin iyice yükselmesiyle içeri gömülmüştür.
- Güney ve doğu cephelerinde cephenin zeminle birleştiği kısımlara yağmur suyunun içeri sızmasını önlemek için cephe boyunca 15-20 cm yüksekliğinde eğimli beton dökülmüştür.
- Çörtenlerde yer yer aşınmalar görülmektedir. Çörtenlerin bazılarının üzerine çatıdan gelen suyun cepheye zarar vermeden uzaklaştırılması için teneke borular geçirilmiştir.
- Yapının doğu ve güney cephelerinde alttaki pencereler naylon tel örgü ile kaplanmıştır.

Kuzey cephesindeki diğer fiziksel bozulmalar: (Çizim E.6)

- Sokağa açılan taç kapının etrafındaki taş yüzeyler boyanmış ve kapının önüne demir korkuluklu bir kapı yapılarak kapının orijinal görüntüsü bozulmuştur. (Resim 4.13)
- Çeşmedeki iki küçük pencere açıklığı doldurulmuştur.
- Kuzeye bakan bahçe duvarındaki kemer taşları yer yer boyanmıştır.

Doğu cephesindeki diğer fiziksel bozulmalar: (Çizim E.5)

- Cephedeki dört pencerenin orijinal lokma demir parmaklıklarının önüne ikinci bir demir parmaklık eklenmiştir.
- Cepheye sarmaşık ve bitkiler yapıya zarar verecek şekilde yapışmıştır.
- Cephedeki orijinal kapının önü yeni bir kapıyla kapatılmıştır.

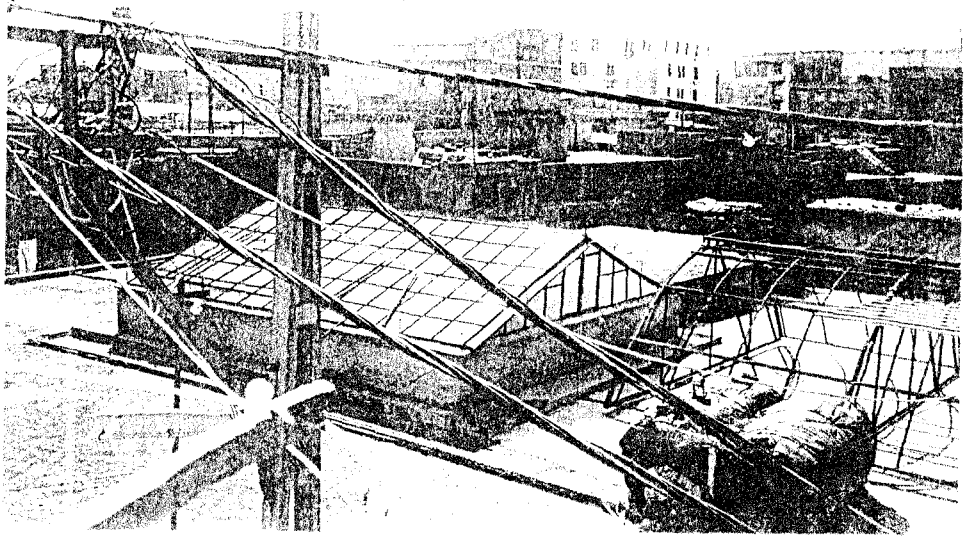
Sonuç olarak yapılan çeşitli eklerle yapının mekansal özellikleri ve süreklilikleri bozulmuş, kaplama vb.eklerle orijinal yüzey özellikleri yok edilmiştir.

TABLO 5.1 MAHAL LİSTESİ

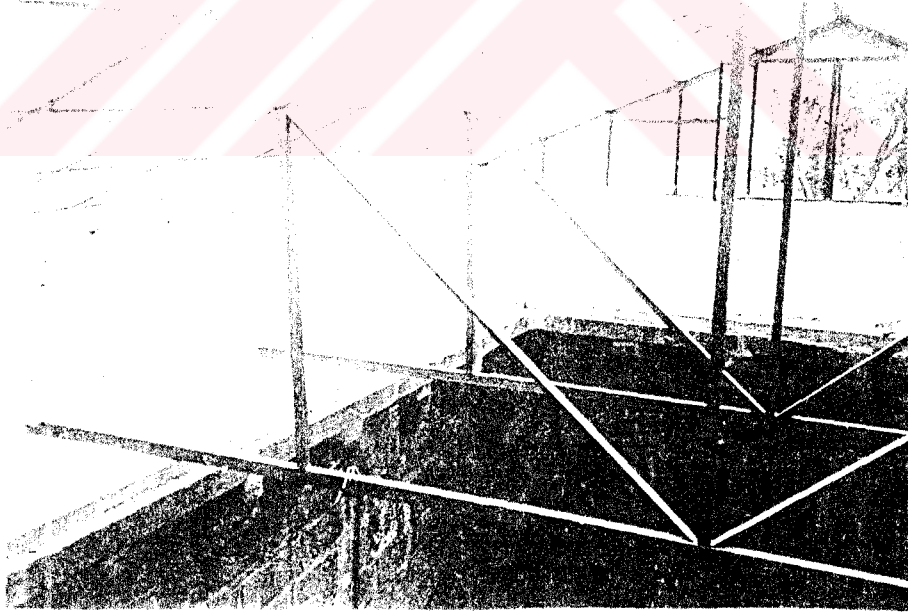
Mah. No.	Özgün İşlev	Bugünkü İşlev	Özgün Döşeme	Bugünkü Döşeme	Duvar	Tavan	Korunması G.Bel. Deg.
Z01	Bilinmiyor	Dershane	Taş	Ahşap+halı	Sıva	Sıva	-
Z02	Bilinmiyor	Depo	Taş	Sunta	Sıva	Sıva	-
Z03	Giriş eyvanı	Oda	Taş	Ahşap+halı	Sıva	Sıva	Taş seki.
Z04	Bilinmiyor	Soyunma odası	Taş	Şap	Sıva	Yağlı boya	-
Z05	Bilinmiyor	Soyunma odasına giriş	Taş	Seramik	Fayans+sıva	Sıva	-
Z06	WC abdesthane	WC-banyo Abdesthane	Taş	Seramik	Fayans+sıva	Sıva	-
Z07	Mescit kışık dersh.	Yatakhane	Taş	Şap	Sıva	Sıva	Duvar nişi
Z08	Bilinmiyor	Mutfak	Taş	Şap	Fayans+sıva	Sıva	Duvar nişleri
Z09	Bilinmiyor	Yemek odası	Taş	Şap	Sıva	Sıva	-
Z10	Bilinmiyor	Hoca odası	Taş	Ahşap+halı	Sıva	Sıva	Duvar nişi
Z11	Ana eyvan	Mescit	Taş	Ahşap+halı	Ahşap kap.+ sıva	Sıva	-
Z12	Bilinmiyor	Müdür odası	Taş	Ahşap+halı	Ahşap kap.- sıva	Sıva	-
Z13	Türbe	Hoca odası	Taş	Ahşap+halı	Ahşap kap.+ sıva	Sıva	Duvar nişi
Z14	Talebe hücre	Dershane	Taş	Ahşap+halı	Ahşap kap.+ sıva	Sıva	Duvar nişi
Z15	Talebe hücre	Dershane	Taş	Ahşap+halı	Ahşap kap.+ sıva	Sıva	-
Z16	Talebe hücre	Dershane	Taş	Ahşap+halı	Ahşap kap.+ sıva	Sıva	-
Z17	Talebe hücre	Dershane	Taş	Ahşap+halı	Ahşap kap.+ sıva	Sıva	-
Z18	Bilinmiyor	Giriş	Taş	Seramik	Sıva	Sıva	-
Z19	Revak. avlu	Revak. avlu	Taş	Ahşap+halı	Sıvasız	Sıva	Kemerler

TABLO 5.2. YAPIYI BOZAN YENİ KAPLAMA VE BOYALAR

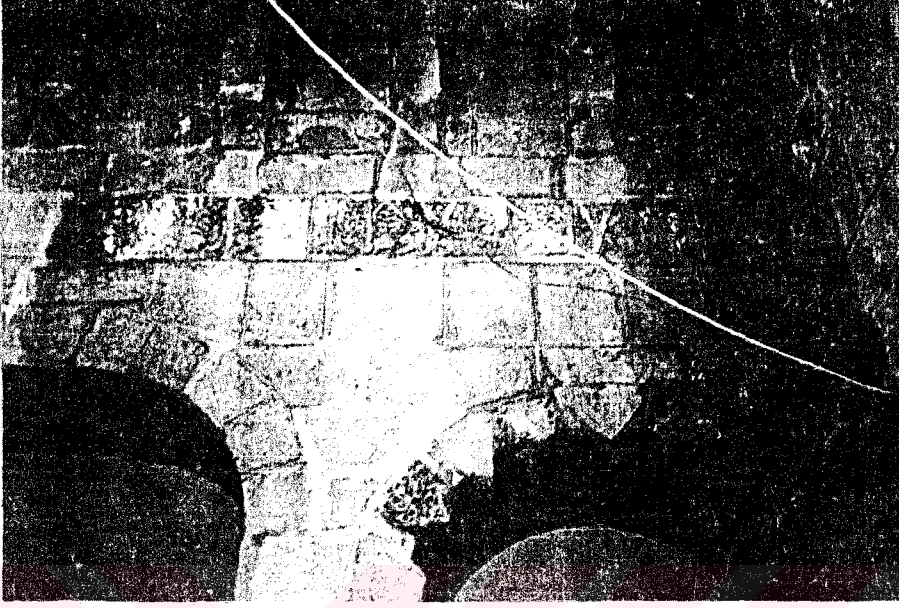
Mah. No.	KAPLAMALAR						BOYALAR			
	Zemin				Duvarlar		Duvarlar		Üst Örtü	
	Ahşap+ Halıfleks kaplı	Sunta kaplı	Şap kaplı	Seramik kaplı	Ahşap kaplı	Fayans kaplı	Plastik boyalı	Yağlı boyalı	Plastik boyalı	Yağlı boyalı
Z01	*				*		*		*	
Z02		*					*		*	
Z03	*				*					*
Z04			*				*		*	
Z05				*		*	*		*	
Z06				*		*	*		*	
Z07			*				*		*	
Z08			*			*	*		*	
Z09			*						*	
Z10	*				*		*		*	
Z11	*				*			*		*
Z12	*				*		*		*	
Z13	*				*		*		*	
Z14	*				*		*		*	
Z15	*				*		*		*	
Z16	*				*		*		*	
Z17	*				*		*		*	
Z18				*			*		*	
Z19	*						*			

Resim 5.5. Medresenin damı

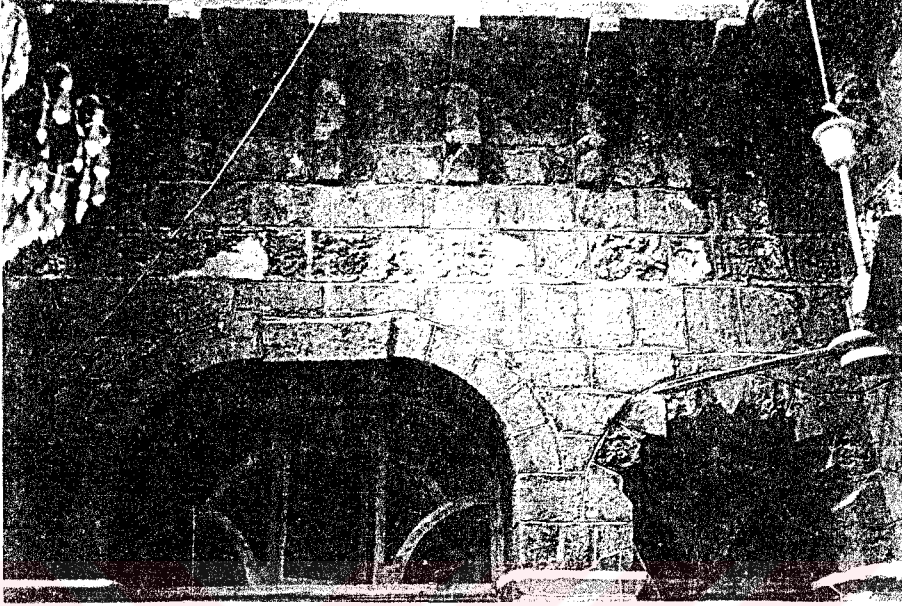
Resim 5.6. Avluunun üzerini kapatan camikan

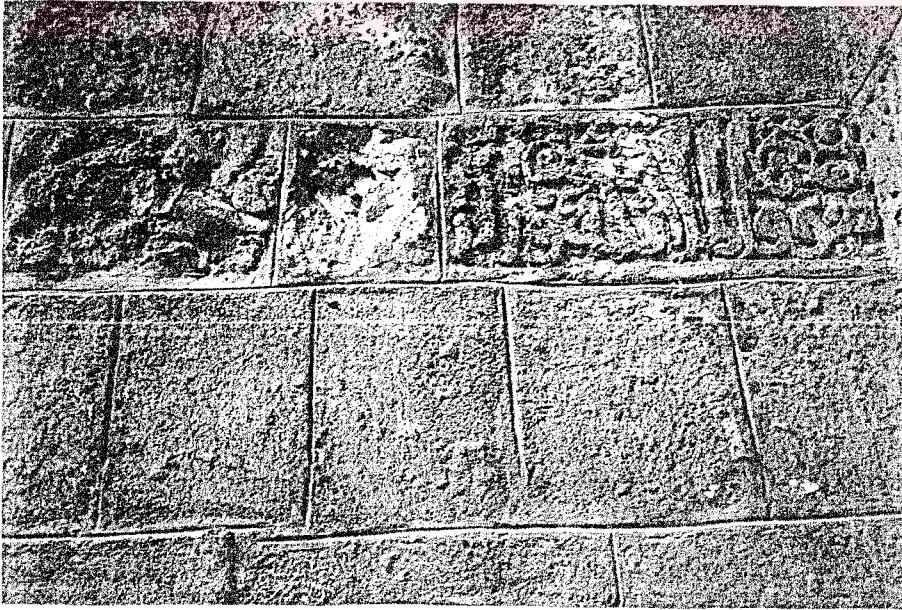
Resim 5.7. Avlu doğu kanadı orta ve sağ yan kemerinin üstündeki yazı frizi

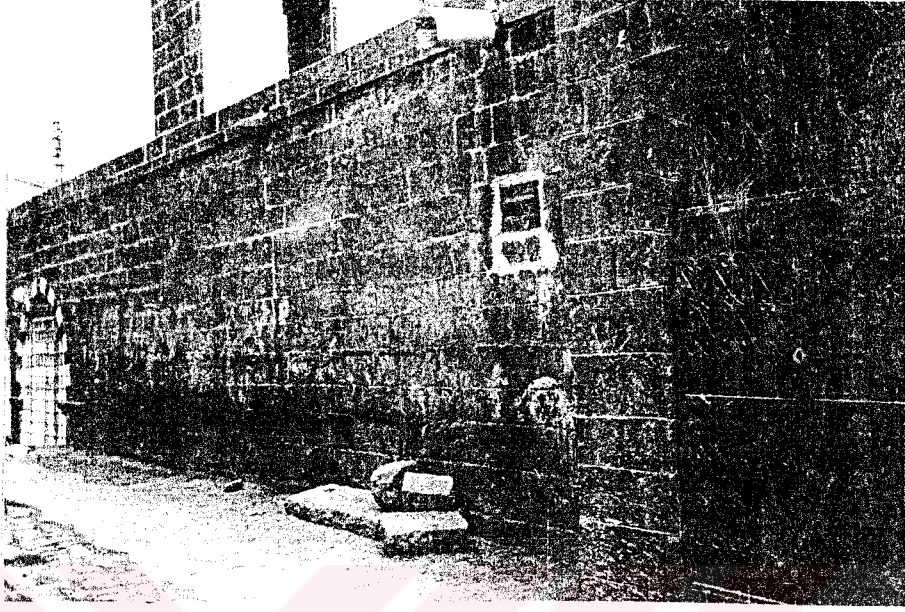
Resim 5.8. Avlu doğu kanadı orta ve sol yan kemeri üstündeki bözulan yazı frizi

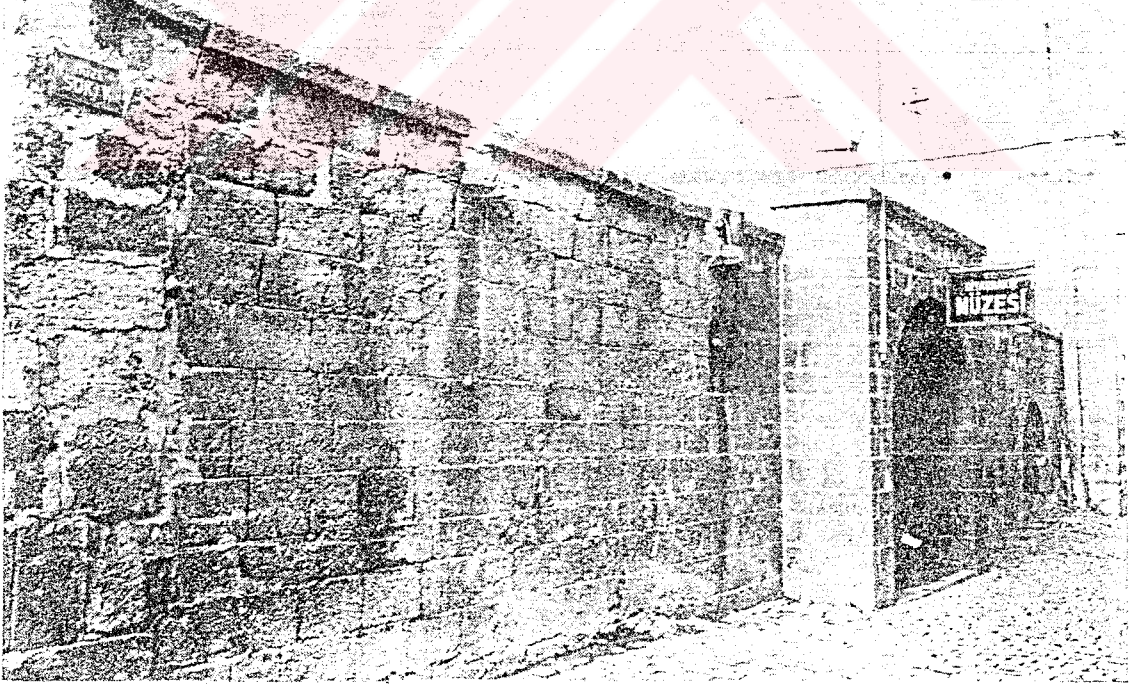
Resim 5.9. Avlu batı kanadı orta ve sağ yan kemeri

Resim 5.10. Avlu batı kanadı sağ yan kemeri üzerindeki yazı frizi.

Resim 5.11. Kuzey cephesi taç kapının sağıında kalan kısım.

Resim 5.12. Kuzey cephesi taç kapının sağıında kalan kısım (Altun, 1978:124)

Resim 5.13. Güney cephesindeki duvar karakteri.

Resim 5.14. Güney cephesinden bir çörtlen.

6. SONUÇ: KORUMA, RESTORASYON VE ÇAĞDAŞ KULLANIM ÖNERİLERİ:

6.1. Restitüsyonlar:

Yapının ilk yapıldığı döneme ait bir belge veya rölöve bulunmamaktadır. Yapının en eski 1940 tarihli Gabriel'den günümüze kalan bir rölövesi mevcuttur. (Şekil 3.1) Ancak bu planda bazı odaların bugünkü şekilleri ve ölçüleri arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Gabriel'in rölövesi büyük bir olasılıkla sağlıklı değildir. Bu rölöveyle beraber 1957 tarihli Sözen, 1962 tarihli Akok'tan kalan rölöve ve belgelerde kullanılarak yapının ilk yapıldığı döneme göre restitüsyonları yapılmıştır. (Çizim E.20, E.21, E.22)

Restitüsyon kararları şunlardır:

- Gabriel'in rölövesinde yapının kuzey-doğu köşesindeki kapı kapalı küçük bir avluya açılmaktadır. Yapının ilk yapıldığı dönemde yapının bu kısmının böyle olmadığını tahmin edilmektedir. (Bkz. sayfa 45) Bu küçük avlu yapıya sonradan eklenmiş olmalıdır. Bu avluda görülen merdiven ise bugün aynı yerde bulunan merdivenden farklı olarak bir sahanlıkla başlamaktadır. (Şekil 3.1)

- Medreselerde talebe hücreleri ve odalarda ekseriya dolap nişleri vardır. Gabriel'in rölövesinde yalnız yapının doğusundaki ortadaki odada bir niş vardır. Büyük olasılıkla diğer nişler gösterilmemiştir. Nitekim Sözen ve Akok'un rölövelerinde odalarda nişler görülmektedir. (Şekil 3.3, 3.4) Bugün odaların duvarları sıvalı ve boyalı olduğu için orijinal nişlerin varlığını gösteren bir iz yoktur. Yapının odalarındaki orijinal nişlerin çoğu doldurulmuş ve yeni nişler açılmıştır. Eldeki belgeler kullanılarak yapılan restitüsyonda orijinal nişler yeniden açılmıştır.

- Medresenin kuzey cephesindeki çeşme üzerinde bugün kapatılmış iki küçük pencere açıklığı vardır. Bu kısım incelendiğinde pencere boşluklarının çimento harçlı

beton ile kapatıldığı görülmektedir. Yapıya ait eski resimlerde de bu pencerenin arkadaki odaya açıldığı görülmektedir.

- Yapının avlusundaki orijinal havuzun boyutları konusunda kesin belgeler bulunmamaktadır. Eski rölövelerde dört köşe bir havuz görülmektedir. Ama boyutları hepsinde farklıdır. Eski Diyarbakır evlerinde de görülen havuz mahallidir. Havuz şekil ve ebatlarında kesin bir benzerlik mevcut değildir. Havuzlar umumiyetle az derinliktedir. (Çocuklar için tehlikeli olmasın diye) Bazaltın sertliği havuza hususiyetini kazandırmıştır. Havuzun etrafında çepçevre erkek bazalttan (deliksiz) yapılmış bir profil vardır. (Erginbaş 1993:10) Zinciriye Medresesindeki havuzda bu şekilde yapılmış olabilir.

- Yapının kuzeybatı köşesindeki odasında bir hela ve abdestlik tesisleri bulunmaktaydı. 1992 yılında yapılan yanlış onarımda kaldırılan orijinal hela ve havuz Akok'un 1962 yılında çıkardığı rölövelerinde görülmektedir (Şekil 3.4, 3.5) Bu rölöveler örnek alınarak restitüsyon yapılmıştır.

- Yapının orijinal dam örtüsünün killi toprak olduğu eski kaynaklardan öğrenilmektedir. Yapıya ait eski rölövelerde de görülen dam örtüsü Diyarbakır evlerindeki dam örtüsüne benzemektedir (Bkz. sayfa 5, 6). Bütün belgeler değerlendirilerek dam örtüsünün orijinaline uygun olarak restitüsyonu yapılmıştır.

- Eski rölövelerden de anlaşıldığı üzere bugün yapının çevresindeki zemin yükselmiş ve yapı iyice gömülmüştür. Yapılan restitüsyonda yapı çevresindeki toprak dolgu boşaltılmıştır.

Yapının ilk yapıldığı dönemdeki hali ile karşılaştırıldığında genel olarak aynı olduğu ve özelliklerini koruduğunu sadece ayrıntılarda değişiklikler olduğu görülmektedir. Zinciriye Medresesinin özgün tasarımında pek fazla değişiklik olmamış, özgün tasarımını belirleyici bütün öğeler bugün yapıda mevcuttur.

6.2. Temel Kuramsal Yaklaşım:

Yapı bir ortaçağ yapısı olarak tasarım, işçilik ve malzeme açısından tekrarlanamaz özelliklere sahiptir. Plan olarak simetrik görünmesine rağmen sanatkar işçiliği sözkonusu olduğunda asimetrik ve heykelsi değerlere sahiptir. Özgün dekorasyonu tekrarlanamaz. Tekrarlanan bir medrese plan şeması olmasına rağmen yerine göre yapılmış özgün tasarım özellikleri vardır. Tasarım şemasını bozan eklemeler kaldırılarak yapının mekansal özelliği korunmalıdır.

Yapının günümüze kalmış korunması, gerekli özellikleri olduğu gibi korunmalıdır. Yapının avlu çevresindeki dekorasyonu ile orijinal şeklini kısmen korumuş olan kuzey cephesi mümkün olduğunca bütünlükleri korunarak malzemesi ve patinasıyla korunmalıdır. Yapının fazla bozulmuş olan güney ve doğu cepheleri ise orijinal yüzeyler üzerindeki yeni eklemeler kaldırıldıktan sonra korunması gerekir. Malzemesi korunarak taşıyıcılığı bozulmuş olanlar sağlamlaştırılmalı, yok olmuşun yerine yeni benzeri konulmalıdır.

Yapının zemin suyundan ve damdaki yağmur sularından kaynaklanan sorunlarına kesin çözümler getirilerek yapının sıhhileştirilip korunması gereklidir.

Yapıya verilecek yeni işlev kullanım özelliğini bozmamalıdır ve yapıya periyodik bakım sağlanmalıdır.

6.3. Restorasyon Projesi:

Belirlenen temel yaklaşımlar altında hazırlanan restorasyon projesinin içeriği şöyledir:

Kurtarma / Arıtma Çalışmaları: (Çizim E.12, E.13, E.14):

Yapıya son yıllarda eklenmiş korunması gerekmeyen aşağıdaki eklentiler kaldırılacak.

- Yapı zemindeki 5 cm yüksekliğindeki ahşap + halifleks, seramik ve sunta kaplamalar sökülecek. Ortaya çıkan orijinal zemin tuğla ve taş ise aynı şekilde korunacak, toprak veya hiçbir şey yok ise taş döşenecek.
- Yapının duvarlarını örten ahşap kaplamalar ve fayanslar sökülerek, orijinal taş duvarlar ortaya çıkarılacak restore edilip korunacak.
- Batı revaklarını avludan ayıran, giriş eyvanını avludan ayıran ahşap bölmeler, ana eyvandaki ahşap korkuluklar kaldırılacak.
- Yapının kuzey-doğu köşesindeki orijinal kapının önündeki yeni kapı kaldırılacak.
- Odalarda bugün doldurulmuş orijinal nişler yeniden açılacak.
- Avlunun üzerini örten camekan kaldırılarak damda avluyu çevreleyen duvar yıkılacak böylece açık avlulu mekan özelliği korunacak.
- Damda yapıya sonradan eklenmiş çimento harçlı betonlar, mozaik, bitümlü kartonlar ve ekler kaldırılacak. (Çizim E.11)

Cephelerde:

- Kuzey cephesindeki taç kapının önündeki demir korkuluklu kapı kaldırılacak (Çizim E.16)
- Doğu cephesindeki pencerelerde orijinal lokma parmaklıkların önünü kapatan yeni demir parmaklıklar sökülecek. (Çizim E.15)
- Pencerelerdeki naylon tel örgüler çıkarılacak.

- Kuzey cephesinde çeşme üzerindeki doldurulmuş iki pencere açıklığı yeniden açılacak. (Çizim E.16)
- Güney ve doğu cephelerinde zemin suyunu uzaklaştırmak için dökülmüş eğimli betonlar kaldırılacak (Çizim E.15)

Yeniden Yapılacak Bölümler:

- Avludaki yeni seramik kaplama havuz kaldırılarak yerine bazalt taşından eski rölövelere bakılarak orijinal havuza benzer bir havuz yapılacak (Çizim E.12).
- Yapının 6 nolu hacmindeki yeni bölme duvarlar kaldırılarak yerine Akok'un rölövesi örnek alınarak kaldırılan orijinallere benzeyen havuz, abdestlik tesisleri ve hela yapılacak (Çizim E.12).
- Yapının kuzey-doğu köşesindeki yeni kapının kaldırılmasıyla ortaya çıkan asıl kapının önüne orijinal lokma parmaklıklar örnek alınarak parmaklıklı bir kapı yapılacak (Çizim E.15).

Sağlamlaştırma Çalışmaları (Konsolidasyon):

Yapının taşıyıcı sisteminde (dıştan gözlenebildiği kadar) çok büyük sorun yoktur. Yapı bugünkü durumuyla ayakta kalabilecek niteliktedir. Sağlamlaştırma yapılacak kısımlar ise şunlardır;

- Yapının orijinal yazı frizi, kitabeleri, kemer taşlarını süsleyen motif ve süslemeler, avludaki taş konsolları taşıyan taş profiller olduğu gibi korunacak, dağılıp yok olmaya başlamış kısımlar taş sağlamlaştırıcı ve koruyucu malzeme ile korunacak.
- İşlevini yerine getiremeyerek dolayısıyla yapıya zarar getirebilecek çörlenler taş sağlamlaştırıcı malzeme ile sağlamlaştırılıp, korunacak.

Yeniden Derzleme Yapılması:

Özgün halini yitirmiş, derz harçlarının ayrışması sebebiyle yer yer çimento harçla sıvanmış güney cephesiyle, daha az bozulmuş doğu cephesindeki derzlerde yeniden derzleme yapılacaktır. (Çizim E.15)

Derzleme yapmaya geçmeden önce taş yüzeylerdeki çimento harçlı sıva ve derzler dikkatli bir şekilde sökülecektir. Çimento harçlar kazandıktan sonra yüzeydeki ayrışmış tuz ve alkali içeriği yüksek harçların iyi temizlenmesi gereklidir. Cephedeki temizlik işleminden sonra derzleme işlemi yapılabilecektir.

Başka yapılarda harçların ayrıştığı derzlerdeki restorasyon çalışmalarına bakıldığında pekçok farklılıklar görülür. Genellikle ayrışmayı geciktirme endişesi ile derzlerin dışı doğru 1-2 cm'lik çıkıntılarla yapıldıkları görülmektedir. Bunlar yağmur suyunun cephedeki akış süresini geciktirerek daha fazla su emilmesine neden olmaktadır. Ayrıca derzlerin alt yüzlerinin daha fazla kir ve toz barındırdığı bilinmektedir. Derzlerin içeriye girinti yapması da aynı sorunları getirmekte, ayrıca duvar mukavemetini zayıflatmaktadır. Derzlemede diğer bir sorunda kullanılan harcın bileşimi ve karışımı oranlarıdır. Yapı alınan örnek numunelerin analizi yapılarak ve mevcut taş ve harçların fiziksel ve kimyasal özelliklerine uygun yeni harç ile derzleme yapılacaktır.

Drenaj Yapılması:

Yapının yaşamını yönlendiren ve ömrünü uzatan önemli konuların başında su ile ilgili sorunlar gelmektedir. Öncelikle cephelerde suyun içeri girmesini önlemek için dökülmüş eğimli betonlar kaldırılacaktır. Önemli olan satıh suları olarak adlandırılan yüzey yağmur sularının toplanmasıdır. Bunun için yapı ve duvar kenarlarında oluşturacağımız drenaj kanallarıyla çözüme gidebiliriz. Temel pabuç derinliğinde açılan kanalları katkı malzemeli betonlarla oluşturmak gerekmektedir. Suyu amaçlanan hedefe toplamak için mutlaka kanal içine % 1 meyil vermek gerekmektedir. (Çizim E.13)

Cephedeki Bitkilerin Temizlenmesi:

Doğu cephesindeki cepheye zarar veren sarmaşık ve bitkiler, mekanik yolla temizlenip köklü olanların kimyasal maddelerle kökleri kurutulup duvar dokusundan sökülmelidir.

Taşlardaki Boyaların Temizlenmesi:

Avludaki ayaklardaki, ana giriş kapısının etrafındaki, ana eyvanın tonoz örtüsündeki, avludaki ayaklardaki ve bahçe kemer taşlarındaki yağlı boyalar ile ana eyvanın giriş eyvanının ve önündeki revak biriminin tonoz örtülerindeki yeni yapıldığı belli olan 16 yy. taklidi süsleme ve boyamalar uygun çözücüler ile temizlenecektir.

Eksik Taşların Tamamlanması:

Kemerlerdeki eksik taşlar orijinaline benzer şekilde bazalt taşından süslemesiz olarak yapılarak yerine alıştırılarak taş yapıştırıcıları ile yapıştırılacak (Çizim E.17, E.18, E.19)

Damda Yapılacak Müdahaleler:

Damda yapıya sonradan eklenmiş çimento harçlı beton ve ekler kaldırılacak. Moloz dolgu tonozlara kadar boşaltılıp, sıkıştırılarak yerine doldurulacak. % 1,5 eğimli kireç harçlı beton dökülerek üzerine buhar dengeleyici konduktan sonra ısı ve su yalıtımı yapılacak ve üzerine koruma harcı serildikten sonra karo mozaik kaplama yapılacak. Dam kenarlarında gizli çinko yatay dereler yapılacak ve eğim verilerek yağmur sularının sağlamlaştırılmış çörlenlerden tahliyesi sağlanacak. (Çizim E.11)

6.4. İşlev Önerileri, Yeni Kullanım Projesi ve Periyodik Bakım:

Orijinal işlevi açısından çağdışı kalmış bu nedenle bilinçsiz olarak verilen yeni işlevinin bozucu etkilerine açık hale getirilmiş olan yapının bozulma sürecini durdurup, yapının orijinal mimarisi ve öz yapısını koruyarak, yapının yaşaması için yeni bir işlev vermek gerekmektedir.

Yeni işlevin belirlenmesinde medresenin tasarım ilkeleri önemli bir unsurdur. Yapının ana tasarım ilkeleri şunlardır.

- * Özel yaşantı alanları (hücreler)
- * Orta büyüklükte ortak alanlar (Ana ve giriş eyvanı ve Z07 nolu hacim)
- * Büyük ortak kullanım alanları (orta mekan-avlu)

Yapıya verilebilecek yeni işlevin niteliğinin, yörenin kültürel değerleri ile (bilgi- inanç-sanat-töre-hukuk-gelenek ve diğer alışkanlıkları) çelişmemesi, toplumla kaynaşması gereklidir. Yapıya verilebilecek bazı işlevler saptanmıştır. Bunlar;

Gençlik Merkezi
Spor Kulübü
Müze
Sergi Salonu
Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu

Bütün bu işlevler yapı için uygun olabileceği düşünülen işlevlerdir. Bütün bu seçeneklerden yörenin ve çevrenin öncelikli gereksinimi de gözönüne alınarak yapının Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu olarak kullanılması için öneri projesi hazırlanmıştır. Proje yapılmadan önce bu kurulun fonksiyonunun gerektirdiği mahaller tespit edilmiştir. Bunlar;

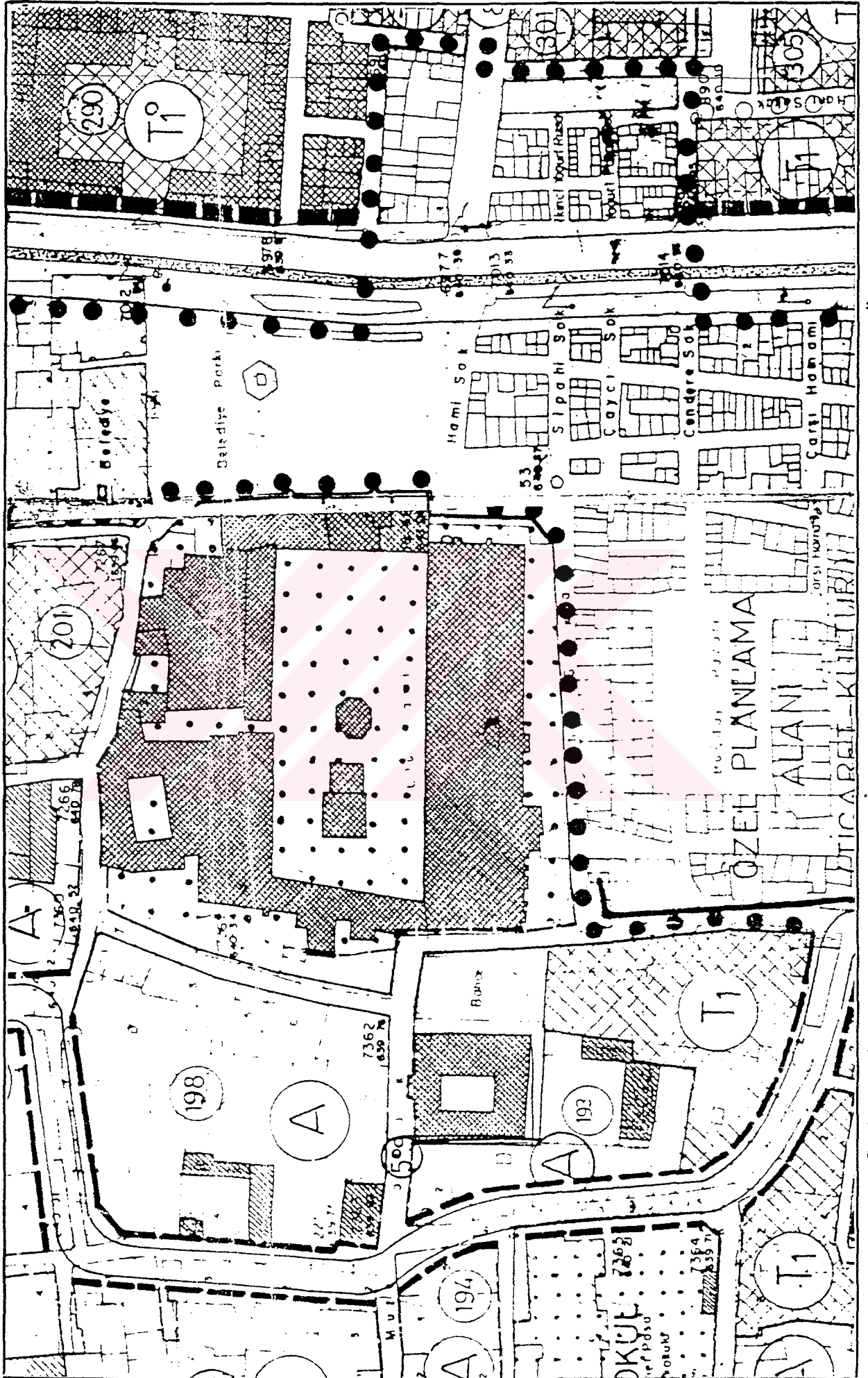
- * Toplantı odası

- * Müdür odası (Toplantı odasıyla iyi ilişkilendirilmelidir.)
- * Raportör odaları (Toplantıda konuları sunarak yazıp dağıtma görevini üstlenen)
- * Arşiv odası (İyi ve büyük bir arşiv odasına ihtiyaç vardır.)
- * Bilgisayar odası
- * Büro
- * En az 4 yatak odasından oluşan bir misafirhane
- * Misafirhane için bir dinlenme odası
- * Mutfak veya servis mahali.

Bütün bu tespitler yapıldığında medresenin belgesel değerlerini tahrib etmeden yapının yaşamasını sağlayacak en uygun kullanımın bu fonksiyonla gerçekleştirilebileceği daha açık görülmüştür. Yapılan öneri düzenlemede (yeni işlev projesinde) öğrenci hücreleri misafirhanenin yatak odaları, Z07 nolu hacim toplantı odası, Z17 nolu hacim WC ve duş, Ana eyvan ve avlu ortak etkinlik alanları, giriş eyvanı danışma, diğer mekanlar ise müdür odası, raportör odaları, arşiv, bilgisayar odası, mutfak olarak düzenlenmiştir. (Çizim E.23) Sıcak yaz günlerinde avludaki havuzun kenarındaki serin yerlerde misafirler ağırlanarak yapının tarihi ve değişik atmosferinde güzel bir gün geçirebileceklerdir.

Restore edilmiş yapının zamanla bakımı gerekecek yerleri vardır. Ayrıca yapı yeni kullanımından ve yapılacak yeni işlev değişikliklerinden gelebilecek bozulmalarla karşı karşıyadır. Yapının riskli noktalarından birisi çatı ve zeminden gelebilecek su ve rutubet diğeri ise çevresinde yeni yapılabilecek sağlıksız yapılardır. Bütün bu bozulma ve risklere karşı yapının sürekli koruma altına alınarak periyodik bakımı yapılmalıdır.

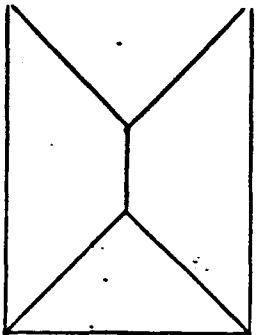
Diyarbakır Koruma Amaçlı İmar Planında Diyarbakır Ulu Cami ve Zinciriye Medresesi'nin oluşturduğu tarihi doku özel planlama alanlarının dışında tutularak çok sınırlı bir bölge özel planlama alanı olarak belirlenmiştir. (Şekil 6.1) Ulu Cami ve Zinciriye Medresesinin yer aldığı tarihi dokuyu da içine alacak şekilde özel planlama alanları genişletilerek koruma amaçlı imar planı değiştirilmelidir.

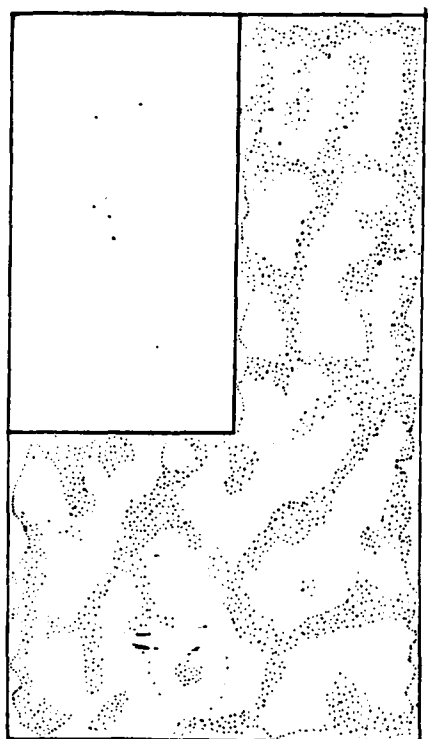
Şekil 6.1. Diyarbakır Koruma Amaçlı İmar Planından Ulu Camiye Zincirliye Medresesi. (Ölçek: 1/1000)

KAYNAKLAR:

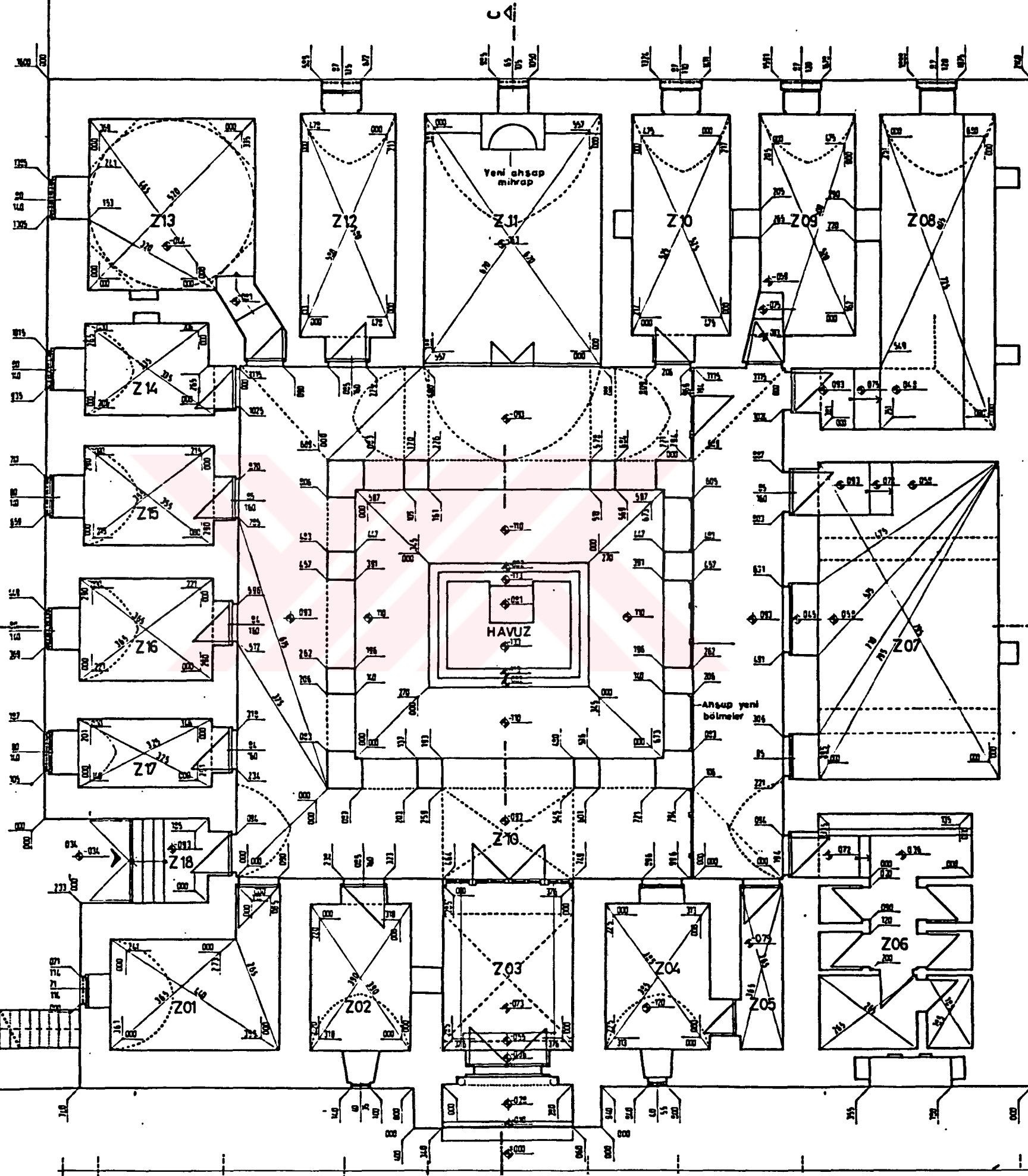
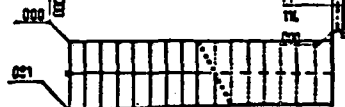
1. Akok, Mahmut, 1969. "Diyarbakır Ulu Cami Mimari Manzumesi", Vakıflar Dergisi, s.8:113-131.
2. Altun, Ara, 1978. Anadoluda Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi, Kültür Bakanlığı Yayınları no: 274, Ankara.
3. Aslanapa, Oktay, 1989. Türk Sanatı, İstanbul.
4. Aydınlı, Semra, 1980. "Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri konusunda yapılan yeni araştırmalar", İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
5. Baykal, Kazım ve Savcı, Süleyman, 1941. "Diyarbakır Anıtlarını Yapan Mimar ve Mühendislerin Bazıları", Karacadağ, s.25:305-306.
6. Beysanoğlu, Şevket, 1987. Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, Diyarbakır Belediyesi Diyarbakır'ı Tanıtma yayınları, c.1, Ankara.
7. Erginbaş, Doğan, 1993. "Diyarbakır Evleri", İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Doçentlik Tezi, İstanbul.
8. Çelebi, Evliyâ, 1970. Seyâhatnâme, c.6, İstanbul.
9. Gabriel, Albert, 1940. Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale, c.2, Paris.
10. İlter, Fügen, 1969. "Erken Devir Mimarisinde 12. ve 13. yüzyıl Artukoğulları Medreselerinin Yeri", Vakıflar Dergisi, s.8:197-208.
11. Kuban, Doğan, 1965. Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.
12. Kuran, Aptullah, 1969. Anadolu Medreseleri, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları no:9, c.1, Ankara.
13. Sözen, Metin, 1971. Diyarbakır'da Türk Mimarisi, Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği yayını no: 21, İstanbul.
14. Yavuz, A. Tükel, 1987. "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tonoz Kullanılışı", İstanbul Teknik Üniversitesi Doçentlik Tezi, İstanbul.

BEKCI KÜLÜBESİ

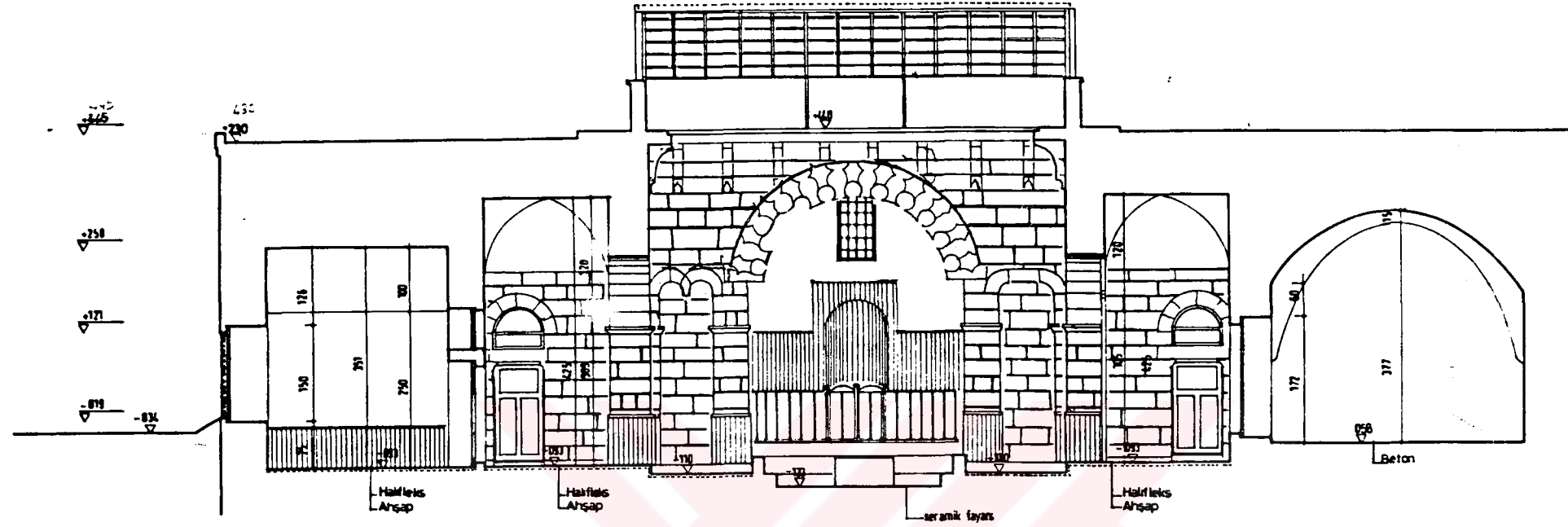

BAHÇE

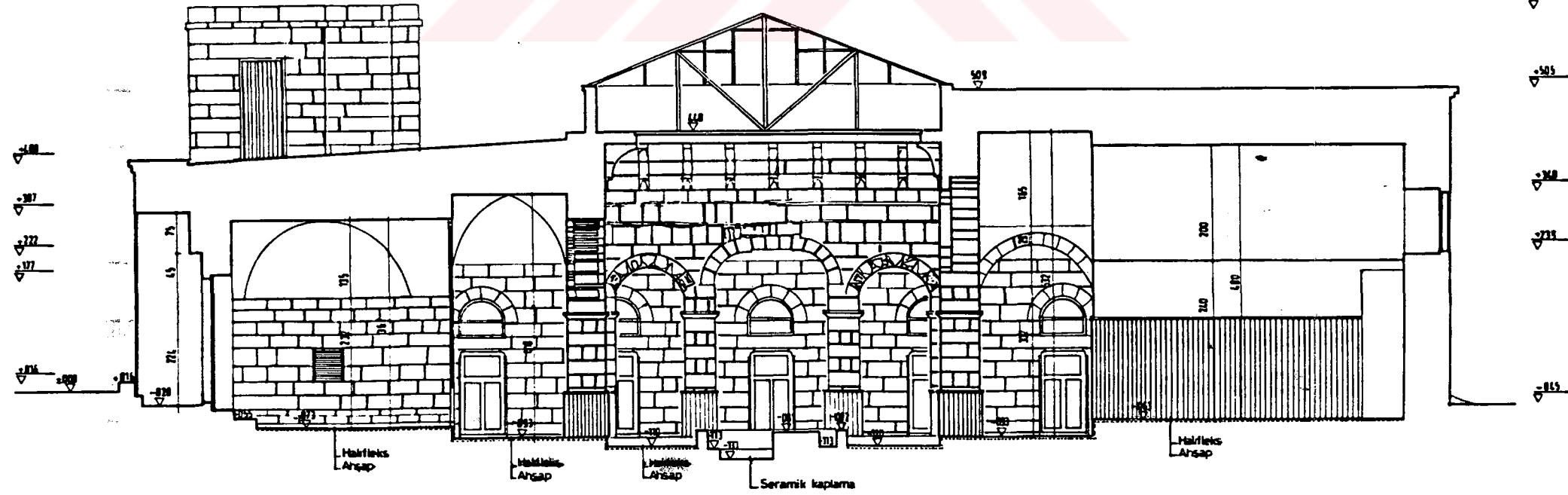

F
E
D
A
B
A

K

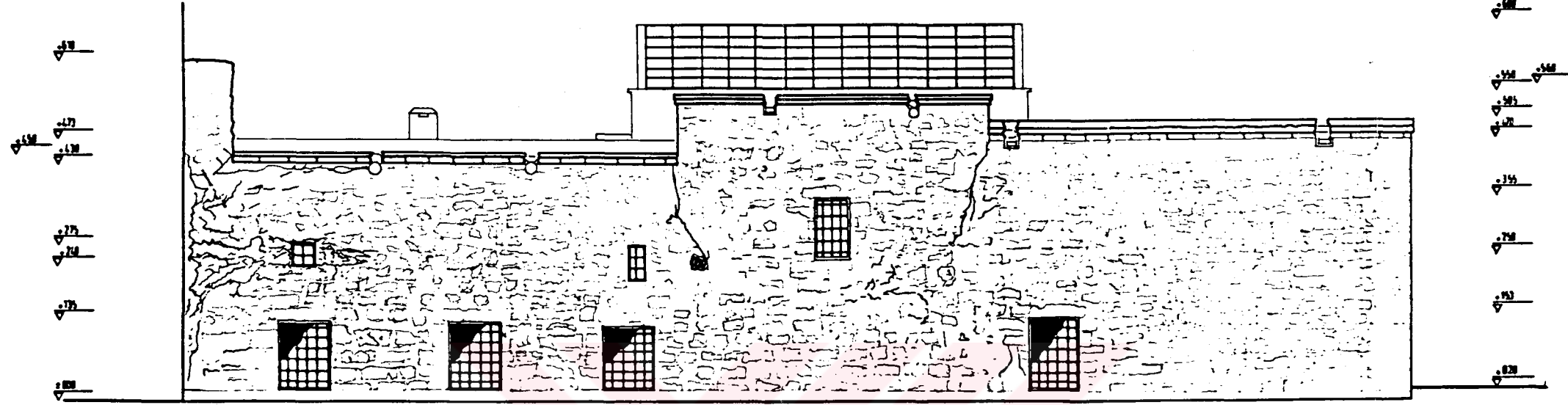
A-A KESİTİ

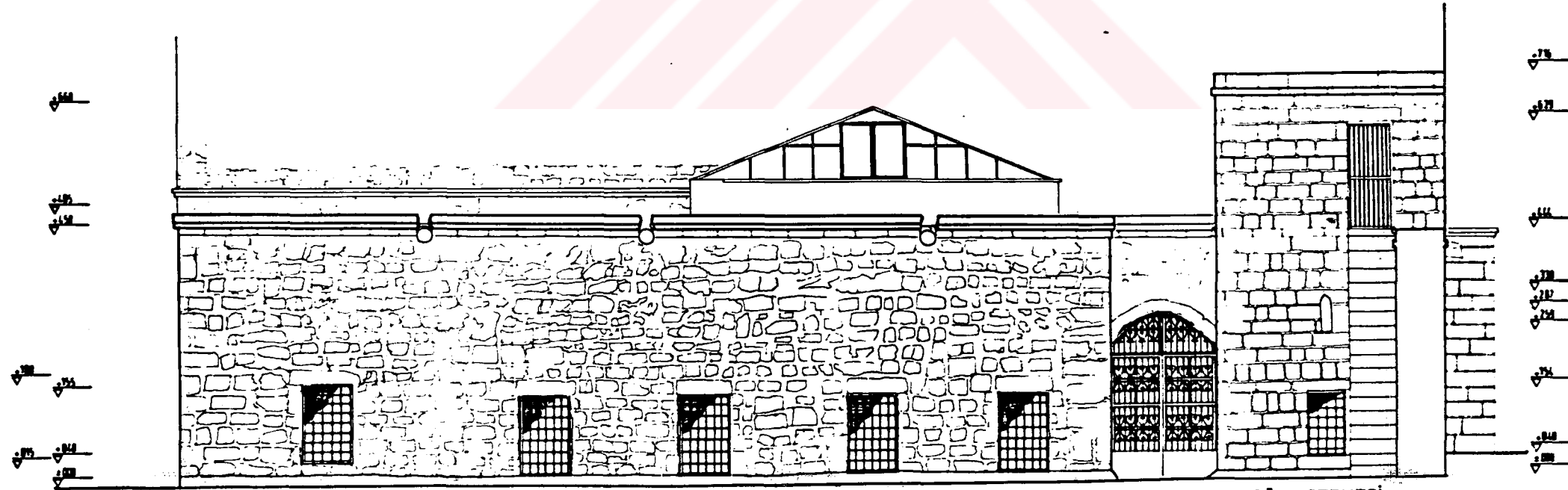
C-C KESİTİ

RÖLÖVE AA ve CC KESİTLERİ Ö:1/50

0 5m

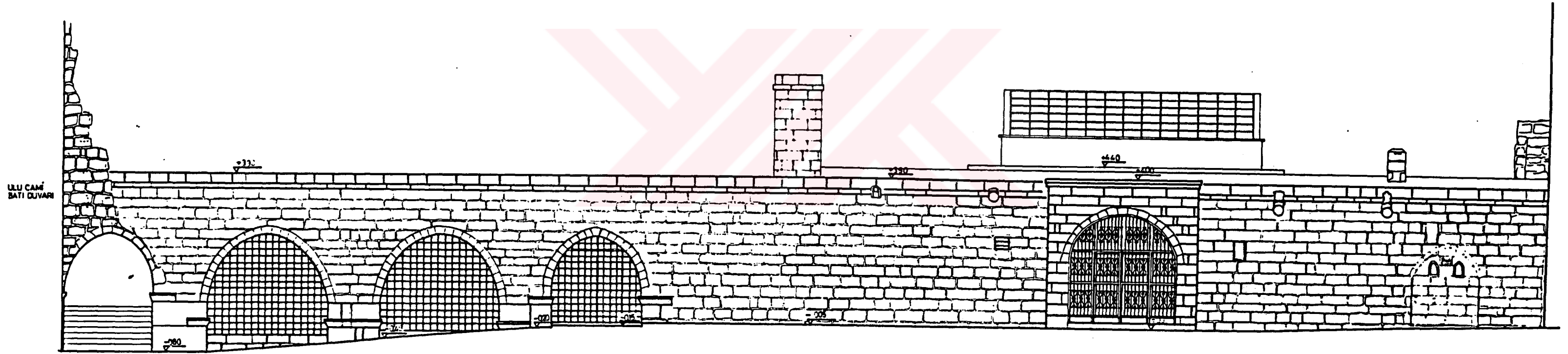
GÜNEY CEPHESİ

DOĞU CEPHESİ

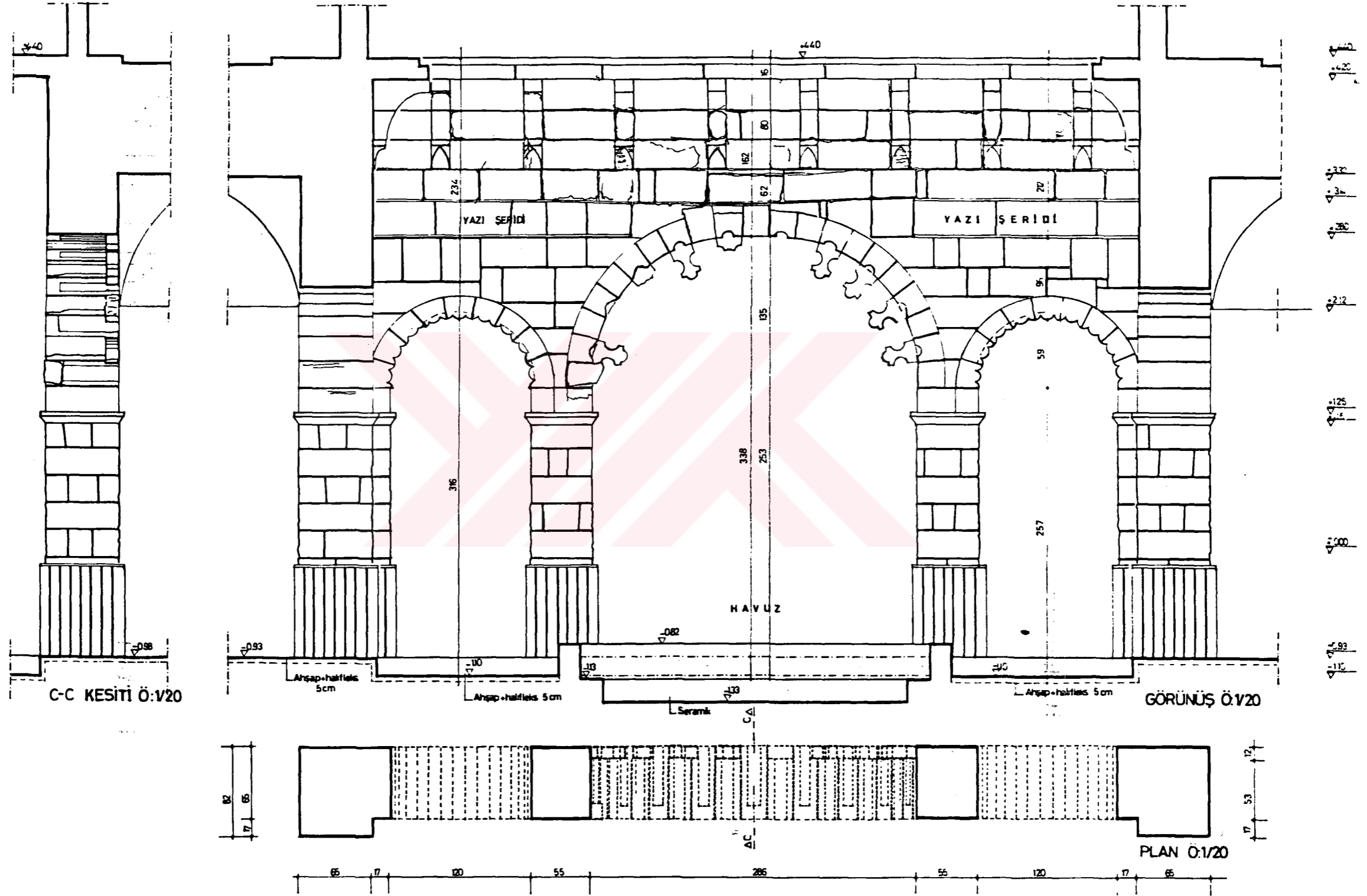
RÖLÖVE - GÜNEY ve DOĞU CEPHELERİ Ö:1/50

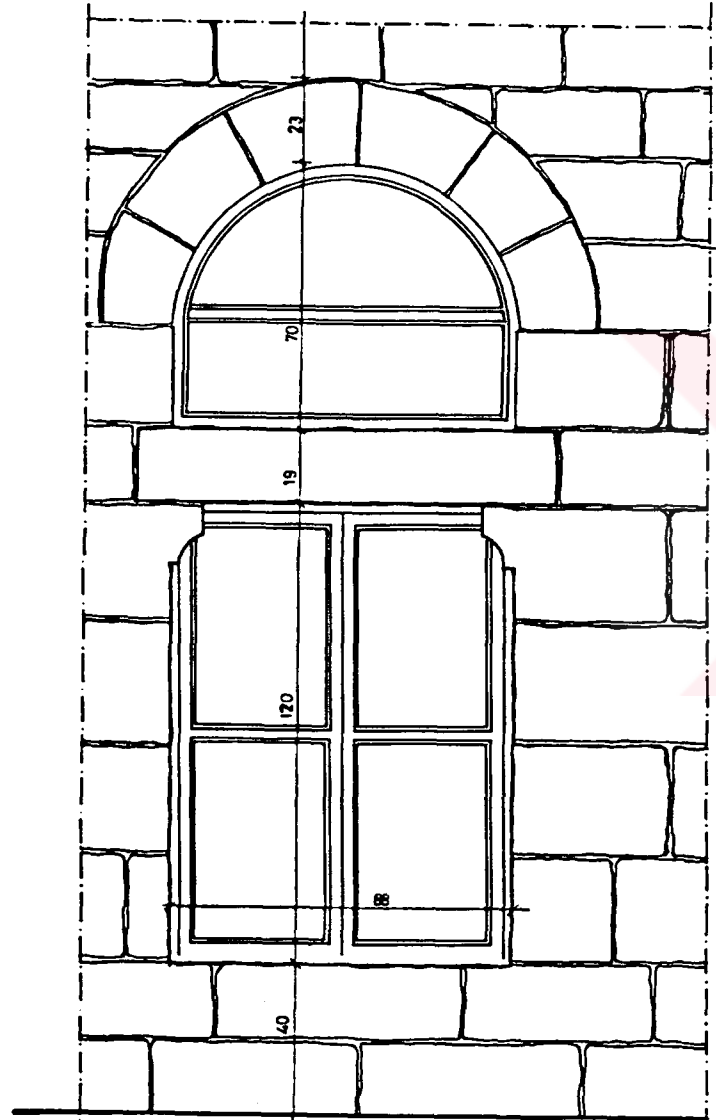

RÖLÖVE - KUZEY CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ Ö:1/50

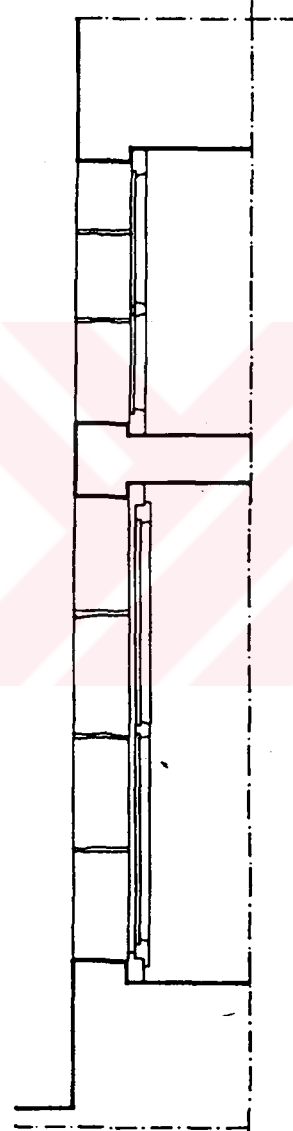

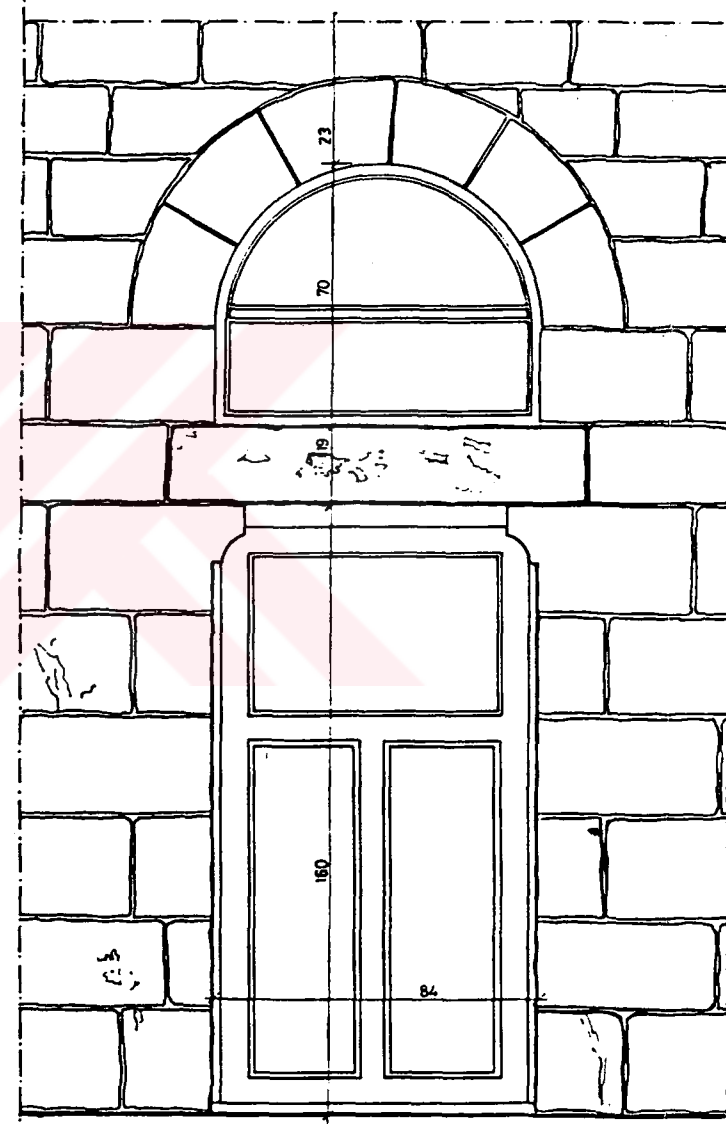
RÖLÖVE-KUZEY REVAK KEMERLERİ SİSTEM DETAYI Ö:1/20

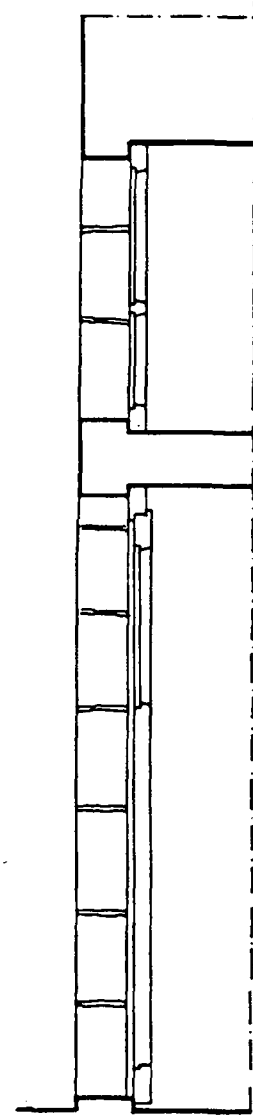
ODA NO:Z04 AVLU PENCERESİ GÖRÜNÜŞ Ö:1/10

KESİT Ö:1/10

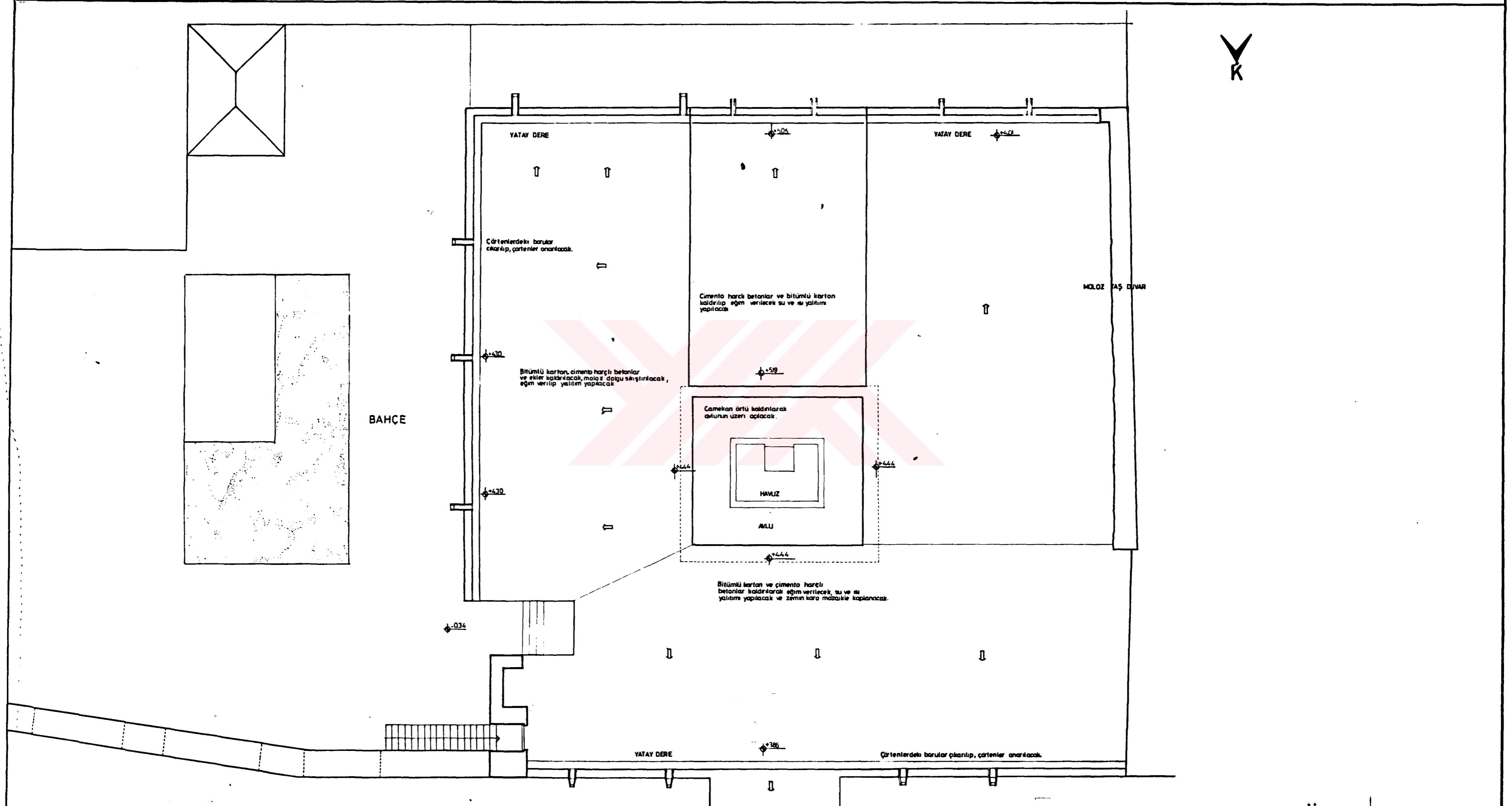
ODA NO:Z16 KAPI GÖRÜNÜŞ Ö:1/10

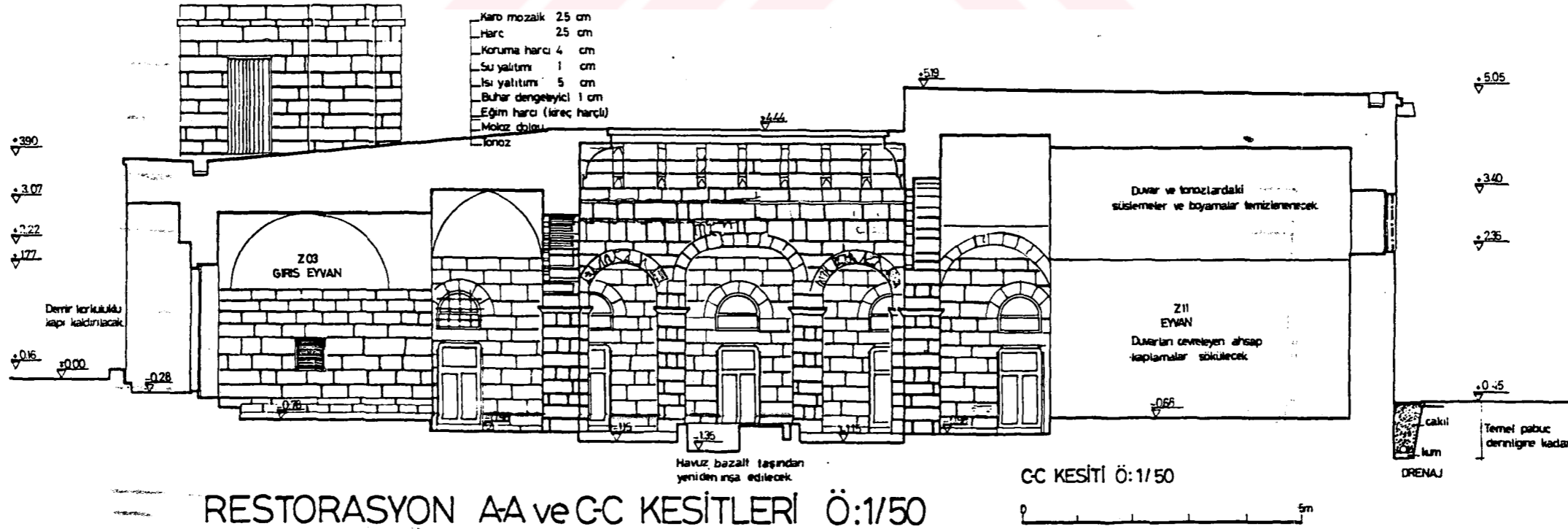
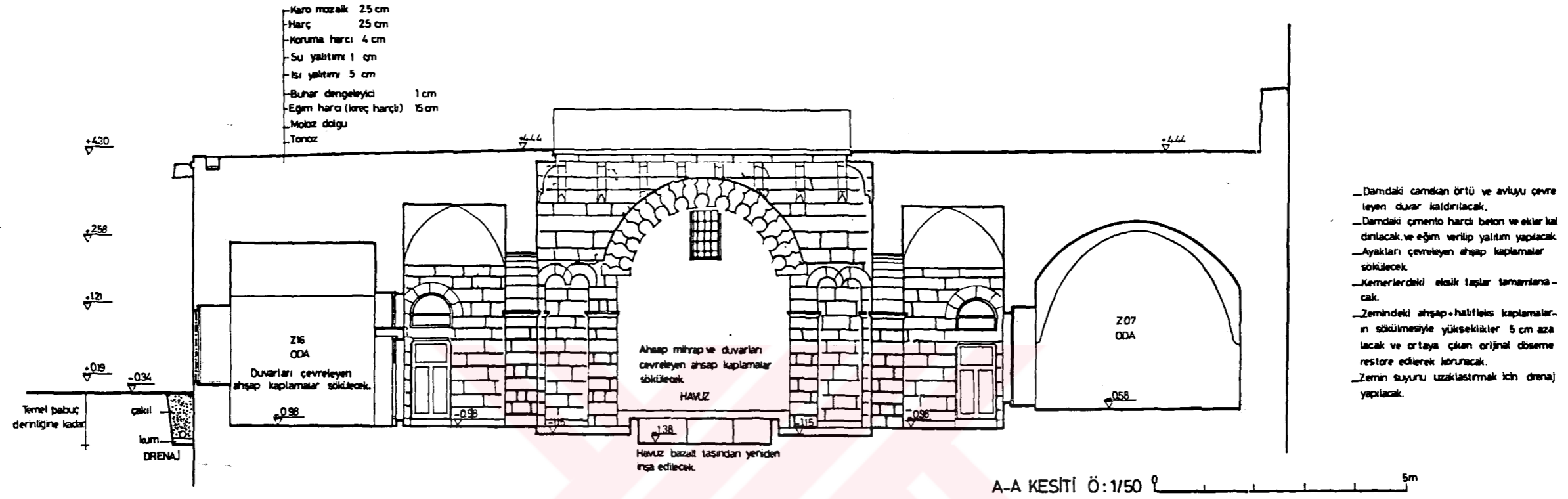

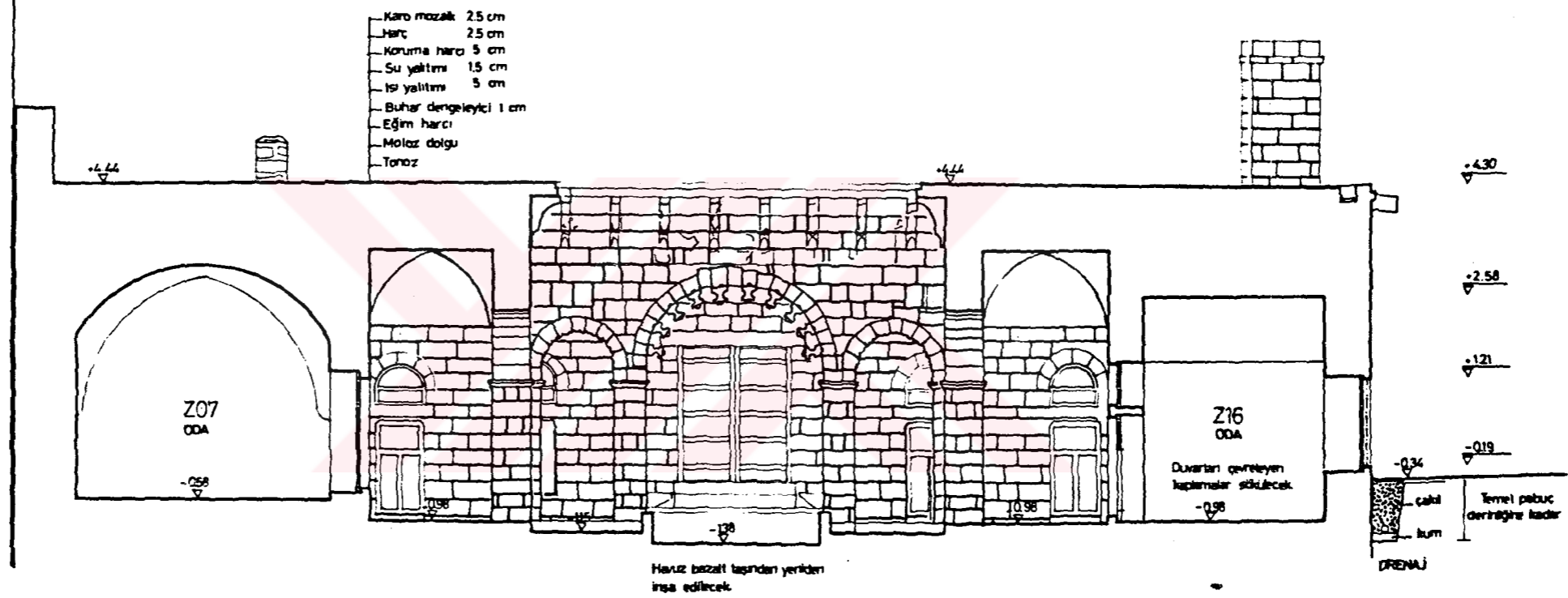
KESİT Ö:1/10

RÖLÖVE - Z04 NO'LU ODA PENCERESİ, Z16 NO'LU ODA KAPISI SİSTEM DETAYLARI Ö:1/10

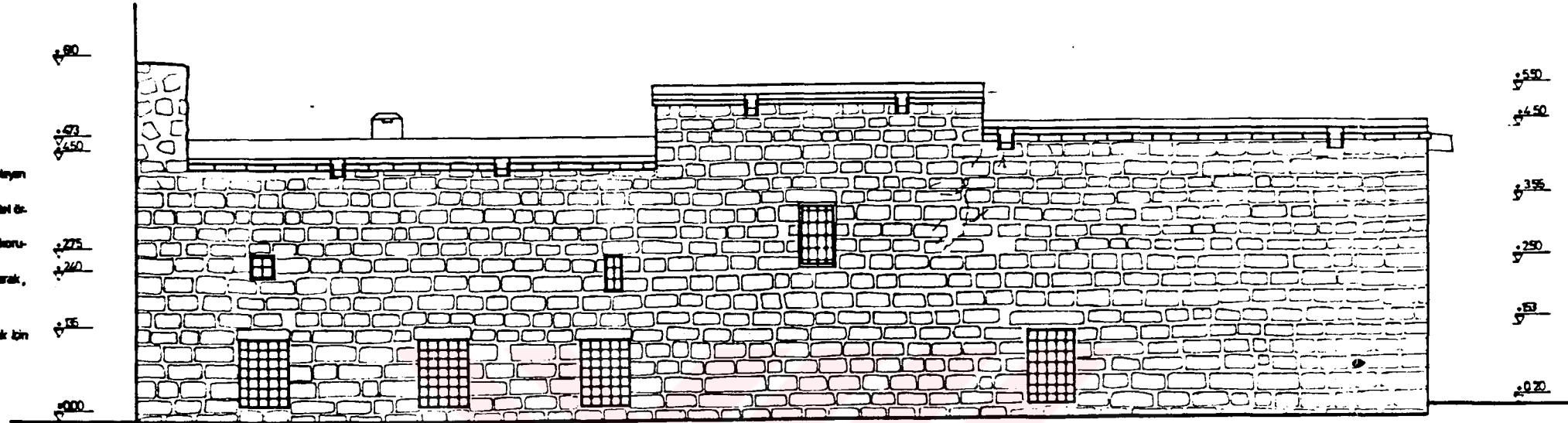

- Damdaki yeni çimento harçlı beton ve ekler kaldırılacak. Eğim veriliş yalıtım yapılacak.
- Damdaki camların örtü ve aralığı çevreyen duvar kaldırılacak.
- Giriş ayranını avludan ayıran yeni ahşap bölme ler ve kapı kaldırılacak, orijinal kapı korunacak.
- Kemirlerdeki eksik taşlar tamamlanacak.
- Zemindeki ahşap - halı ile kaplamalar sökülecek ve yükseklikler 5 cm azaltılacak ve ortaya çıkan orijinal döşeme restore edilerek korunacak.
- Ayakları çevreyen ahşap kaplamalar sökülecek.
- Zemin suyunu uzaklaştırmak için drenaj yapılacak.

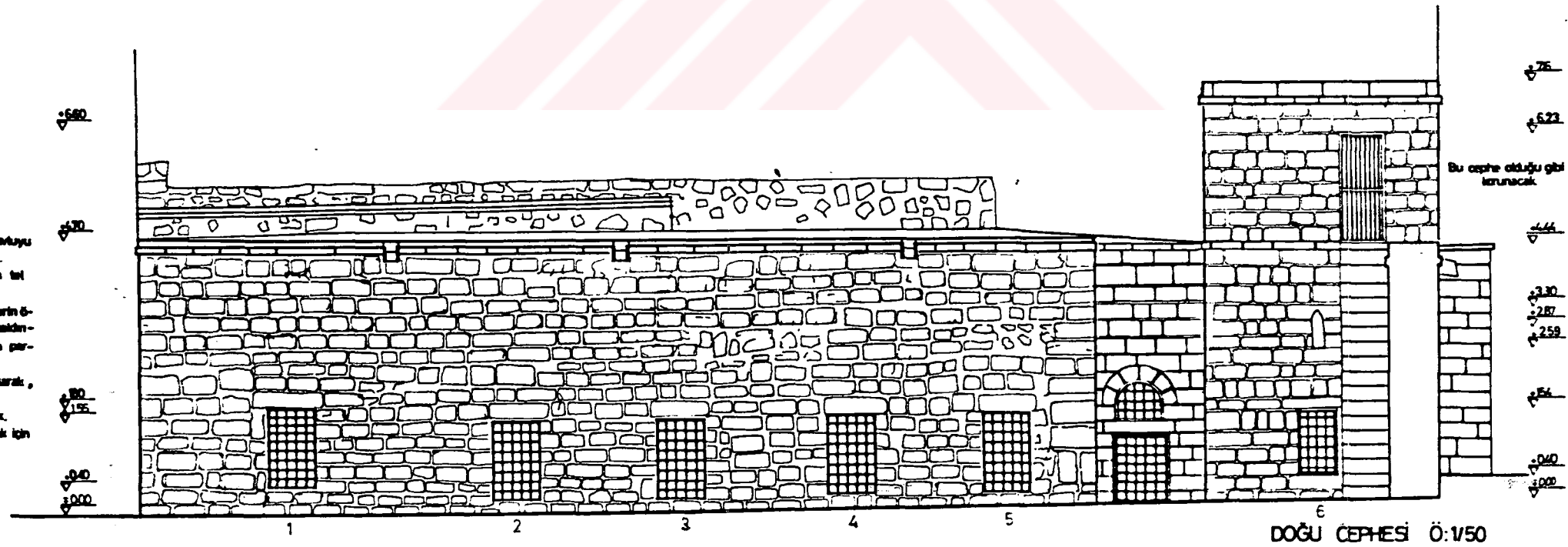
RESTORASYON B-B KESİTİ Ö:1/50

- ...Çapraz derzleme yapılacak.
- ...Camian örtü ve arkuyu çevreleyen duvar kaldırılacak.
- ...Bütün pencerelerdeki naylon tel örgüler kaldırılacak.
- ...Orijinal tahta parmaklıklar korunacak.
- ...Çatılardaki borular çıkarılarak, çötenler onarılacak.
- ...Zemindeki betonlar kalkacak.
- ...Zemindeki suyu uzaklaştırmak için drenaj yapılacak.

GÜNEY CEPHESİ Ö:1/50

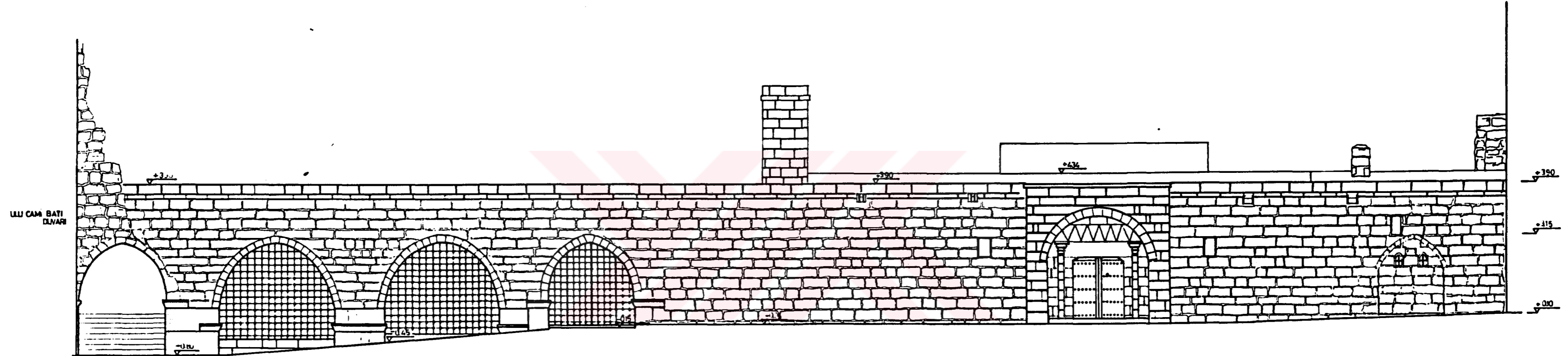
- ...Zemindeki camian örtü ve arkuyu çevreleyen duvar kaldırılacak.
- ...Bütün pencerelerdeki naylon tel örgüler kaldırılacak.
- ...2,3,4 ve 5 no'lu pencerelerin önündeki yeni parmaklıklar kaldırılarak arkadaki orijinal tahta parmaklıklar korunacak.
- ...Çatılardaki borular çıkarılarak, çötenler onarılacak.
- ...Zemindeki betonlar kalkacak.
- ...Zemindeki suyu uzaklaştırmak için drenaj yapılacak.

DOĞU CEPHESİ Ö:1/50

RESTORASYON GÜNEY-DOĞU CEPHELERİ Ö:1/50

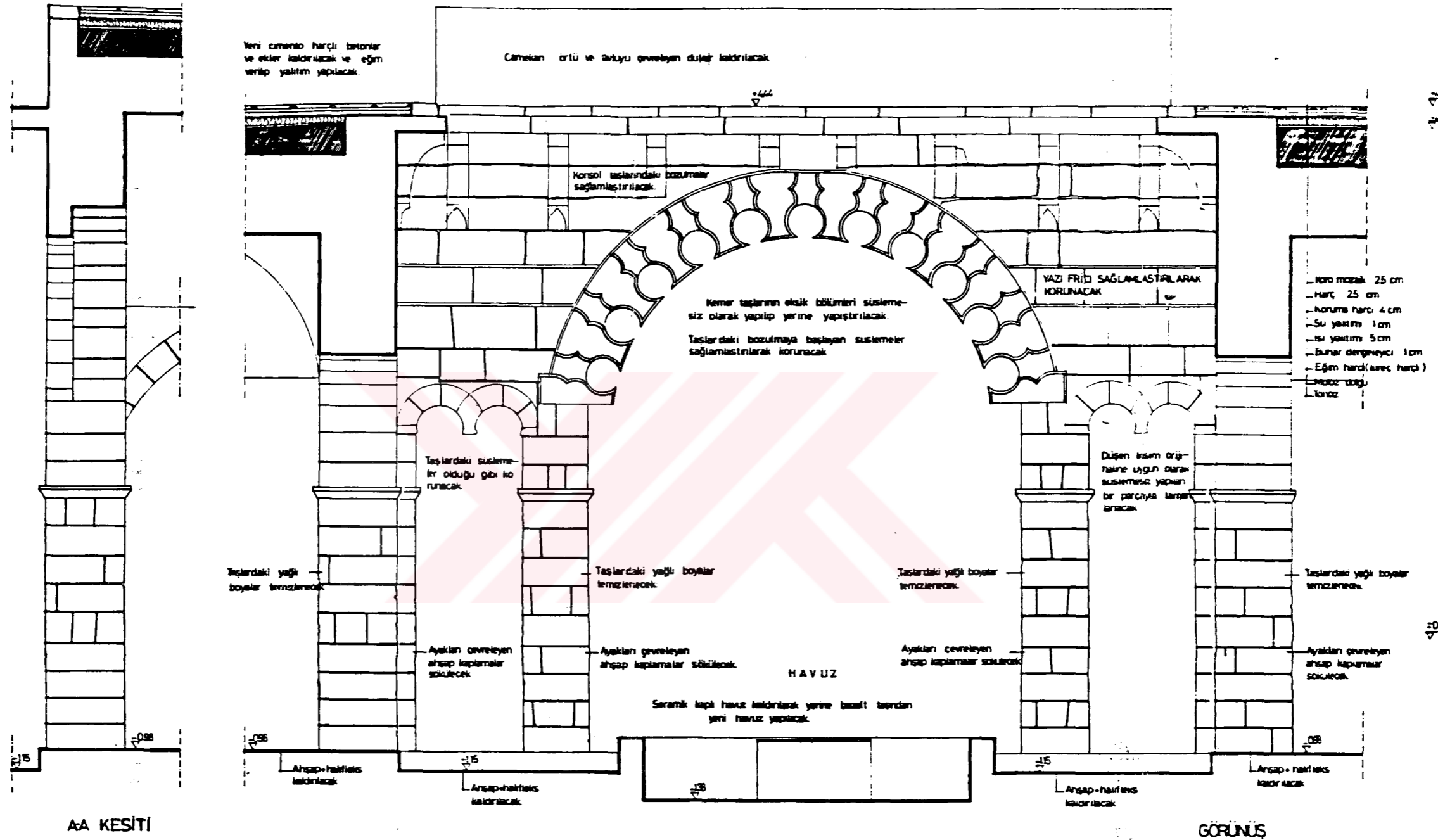

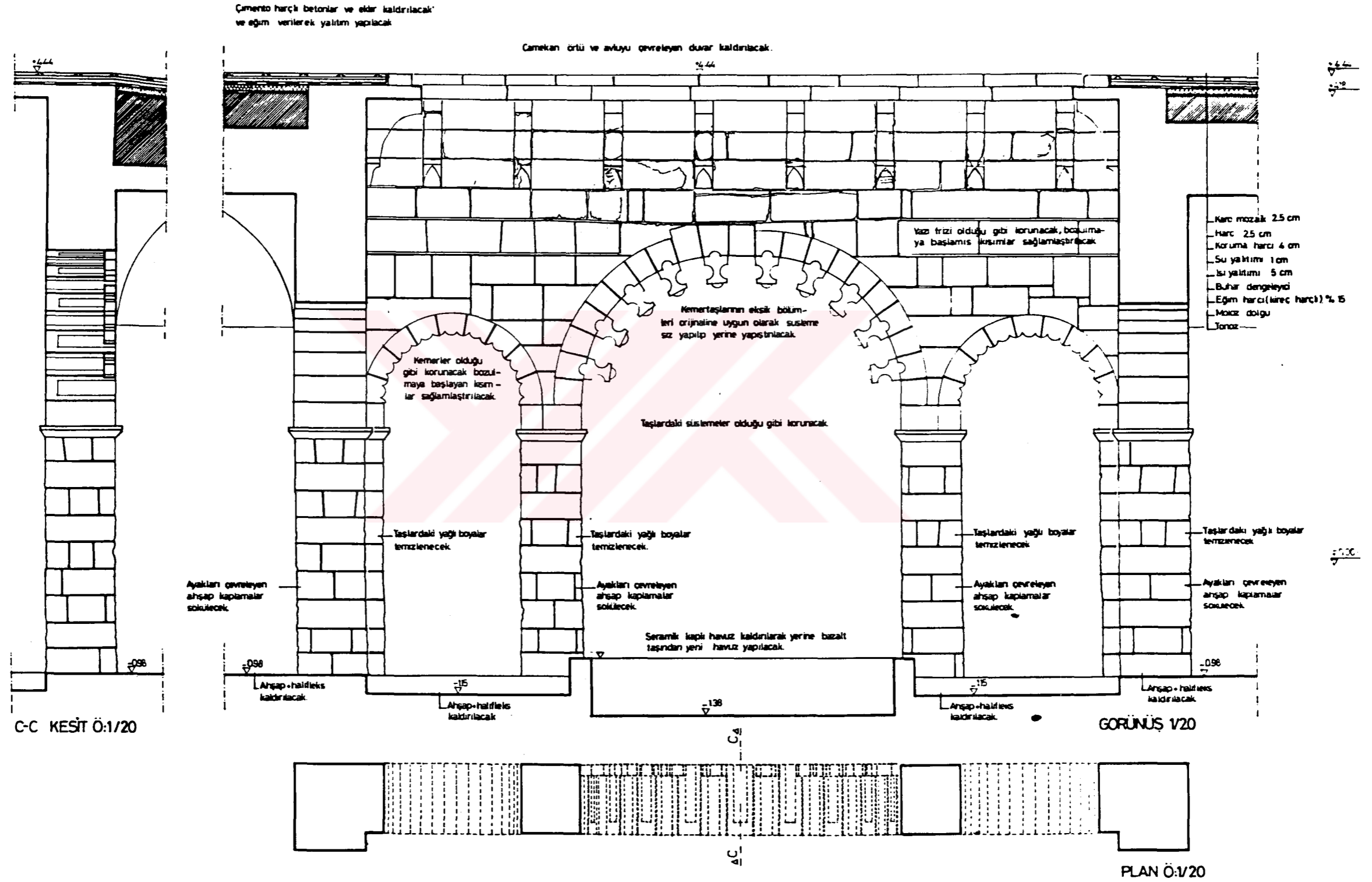
- Mevcut avlunun üzerine örten camelan ortu kaldırılacak.
- Giriş kapısının önündeki yeni demir korkuluklu kapı kaldırılarak, orijinal giriş kapısının çevresindeki yığılı boyalar temizlenerek, ortaya çıkan taş mazzeme sağlamlaştırılarak korunacak.
- Çörtenteki barutlar çıkarılacak ve çörtentler onarılacak.
- Çeşmede doldurulmuş iki göz tekrar açılacak.

RESTORASYON - KUZEY CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ Ö:1/50

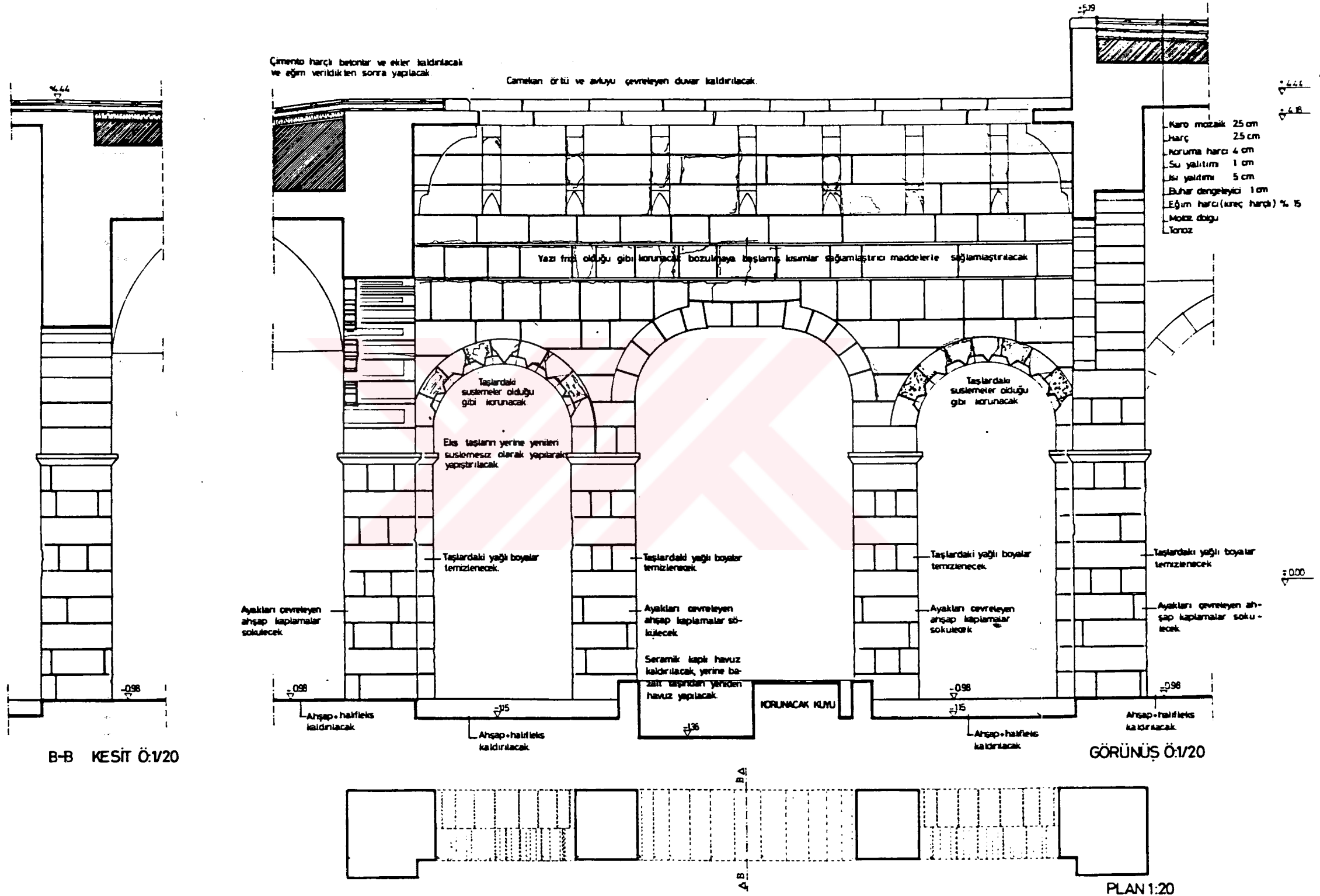

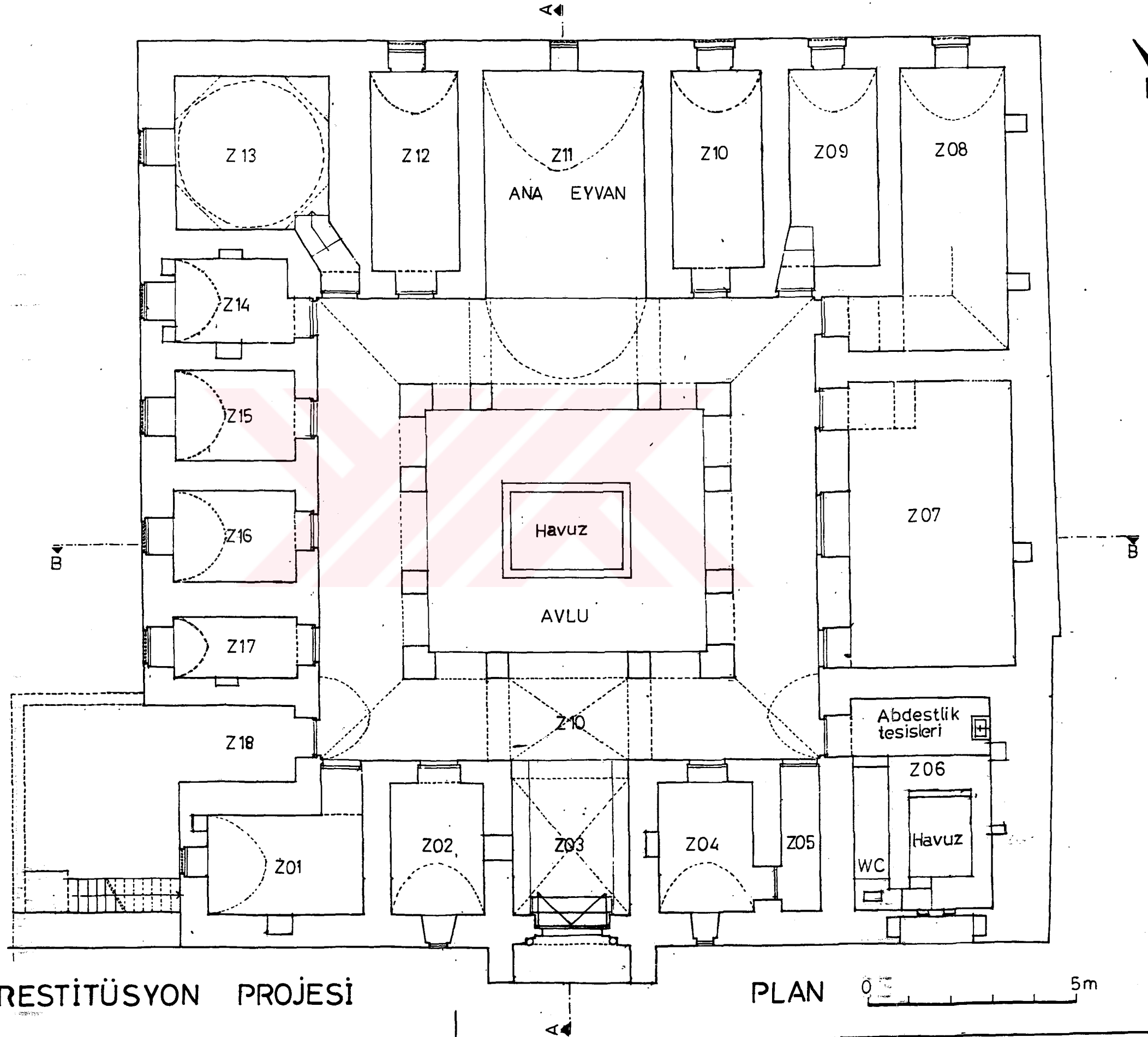
RESTORASYON-GÜNEY REVAK KEMERLERİ SİSTEM DETAYI Ö:1/20

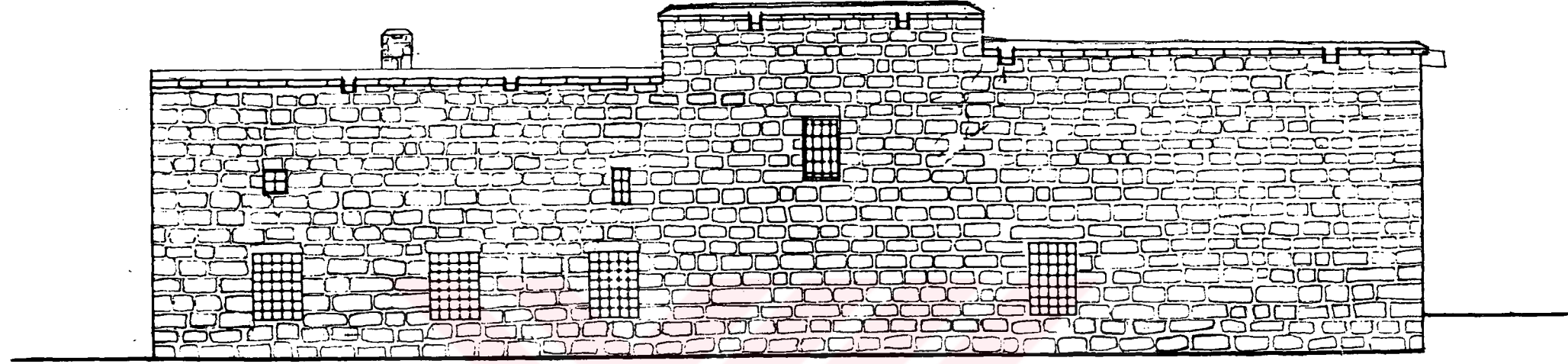

RESTORASYON -KUZEY REVAK KEMERLERİ SİSTEM DETAYI Ö:1/20

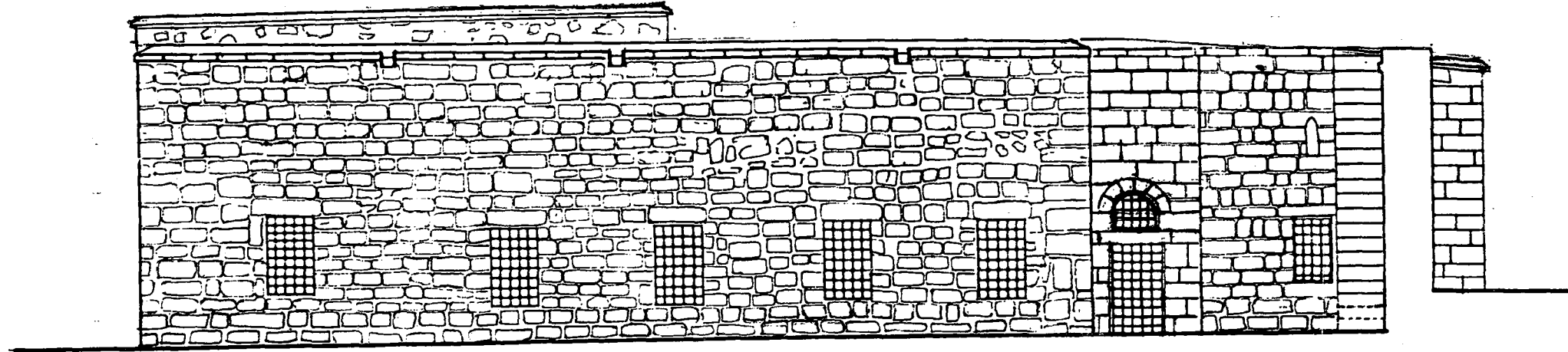

RESTORASYON-DOĞU REVAK KEMERLERİ SİSTEM DETAYI Ö:1/20

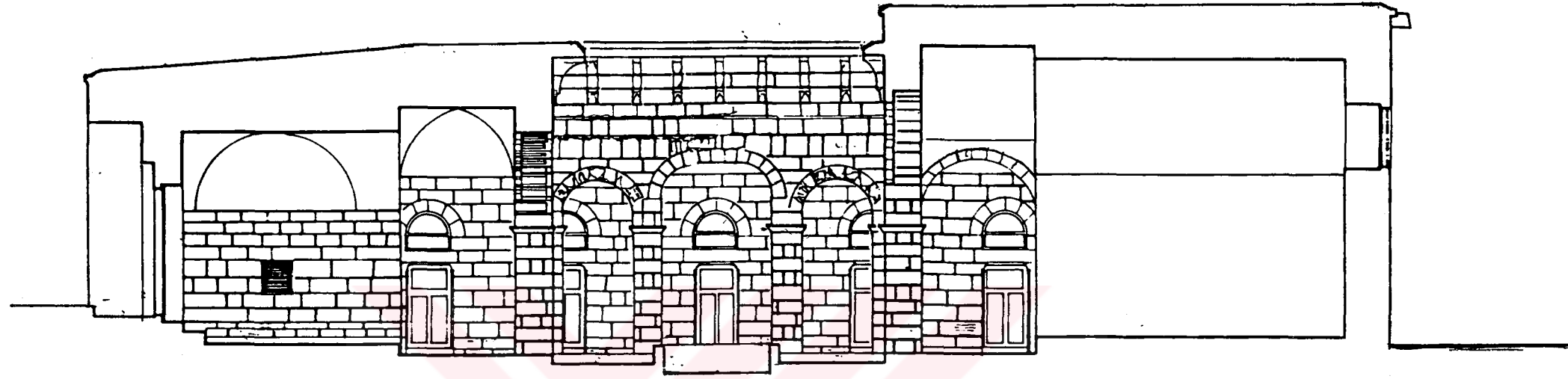
GÜNEY CEPHESİ

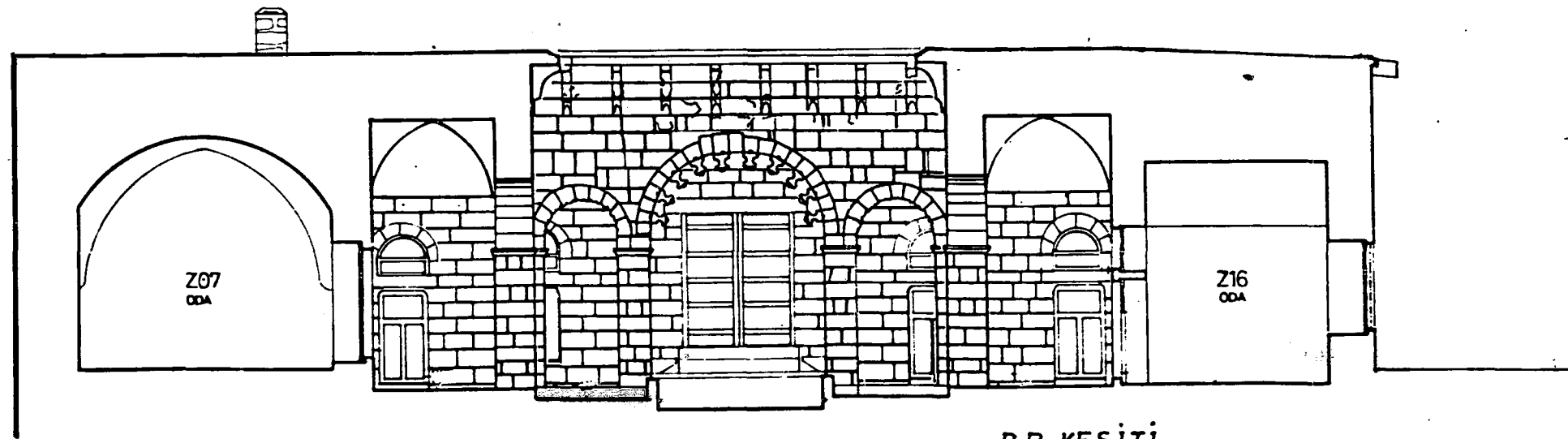
DOĞU CEPHESİ

RESTİTÜSYON GÖRÜNÜŞLERİ

0 5m

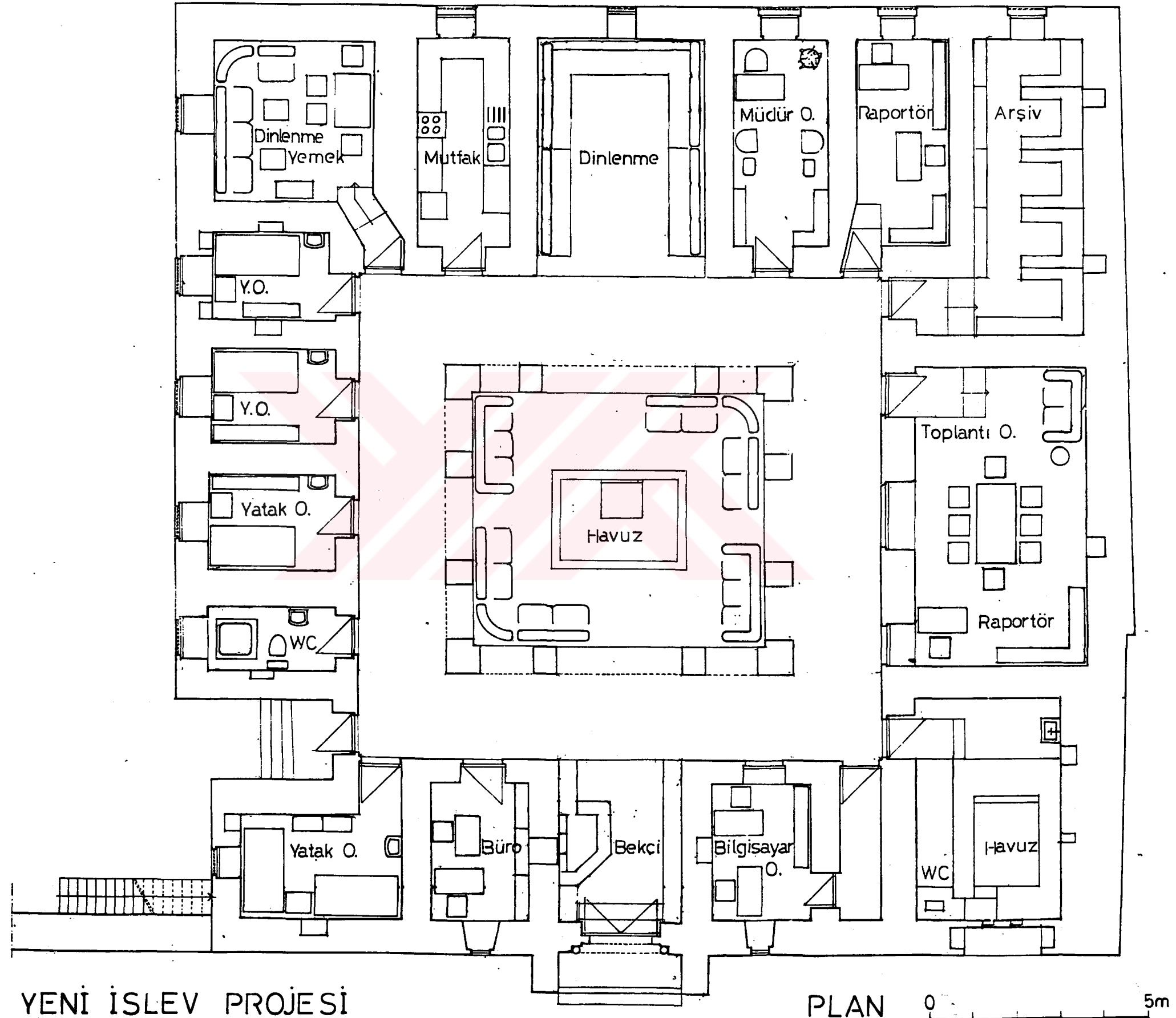
C-C KESİTİ

B-B KESİTİ

RESTİTÜSYON KESİTLERİ

0 5m

İKİ AYRIK MERKEZLİ AYNALI KEMER (Kot 52)

Şek. 5201

Yapının adı: DİYARBAKIR ZİNCİRİYE MEDRESESİ
Kemerin yeri: avlunun B. revağı, ortadaki kemer

Profili

türü: sarkık aynalı
merkez sayısı: 2 ayrık merkezli
merkez-üzengi ilişkisi: aynı hatta
üzengi hattı: yükseltilmiş

Kuruluşu

açıklık: 198 cm.
merkez yüksekliği: 66 cm.
merkez-ayna başlangıcı yüksekliği: 62 cm.
görsel başlama hattı yüksekliği: 112 cm.
görsel başlama hattı-ayna başlangıcı yüksekliği: 108 cm.
üzengi yüksekliği: 66 cm.
üzengi-ayna başlangıcı yüksekliği: 62 cm.
merkez-görsel başlama hattı arası: 46 cm.
üzengi - görsel başlama hattı arası: 46 cm.
aynanın kendi içinde sarkması: 4 cm.
yayın yarıçapı: 66 cm.
iki merkez arası: 66 cm.
merkez-köşe arası: 66 cm.
köşe-(yatay) ayna başlangıcı: 66 cm.
ayna açıklığı: 66 cm.

Oranları

açıklık-merkez yüksekliği: 3
açıklık-merkez/ayna başlangıcı yüksekliği: 3,19354
açıklık-görsel başlama hattı yüksekliği: 1,76785
açıklık-görsel başlama hattı/ayna başlangıcı yüksekliği ..: 1,83333
açıklık-üzengi yüksekliği: 3
açıklık-üzengi/ayna başlangıcı yüksekliği: 3,19354
açıklık-merkez/görsel başlama hattı arası: 4,30434
açıklık-üzengi/görsel başlama hattı arası: 4,30434
açıklık-yayın yarıçapı: 3
açıklık-iki merkez arası: 3
açıklık-merkez/kenar arası: 3
açıklık-köşe(yatay) ayna başlangıcı: 3
açıklık-ayna açıklığı: 3

İnşaatı

malzeme: taş
taşına: a - a
üzengi başlangıcı: duvardan 6 cm. taşın konsolların gerisinden. ayak-
larla aynı açıklıkta başlıyor

(Yavuz, 1987)

II. 3. ELİPTİK KEMER (Kot 60)

Kat. No. 6001

Şek. 6001 c, b

Yapının adı : DIYARBAKIR ZİNCİRİYE MEDRESESİ
Kemerin yeri : avlunun G. revağı, ortadaki kemer

Profilin

türü eliptik
merkez-uzengi ilişkisi aynı hatta*

Kuruluşu

açıklık : 303 cm.
uzengi yüksekliği : 136 cm.

Geometrisi:

Merkez yüksekliği yarıçapında bir yarım daire ve onun üstünde 1/2 açıklık yarıçapında bir yarım daire daha çizilmektedir. İşinlerin daha küçük çaplı yarım daire ile kesiştiği noktalarından uzatılan birer yatay hatla, daha büyük çaplından alttakine doğru uzatılan bir diik hat kesiştirilmektedirler. Bu kesişme noktaları birleştiği zaman eliptik kemer şekillenmektedir. Bu kemerde ölçülü çizim ve kuruluş tam olarak çakışmıştır.

İnşaatı

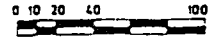
malzeme kesme taş
taşınma a-a
uzengi profilli konsolun genişinden 25 cm. taşarak başlıyor
daralma iki yanda 25'er cm. den 50 cm. daralıyor
durum kemer taşlarının bazıları kırık
süsleme kemer taşlarının alt kısımları bir atlayarak tama yakın dairelerle dilimlenmiş ve bu taşların yüzeyleri bitkisel bir örgü ile bezenmiştir

Notlar

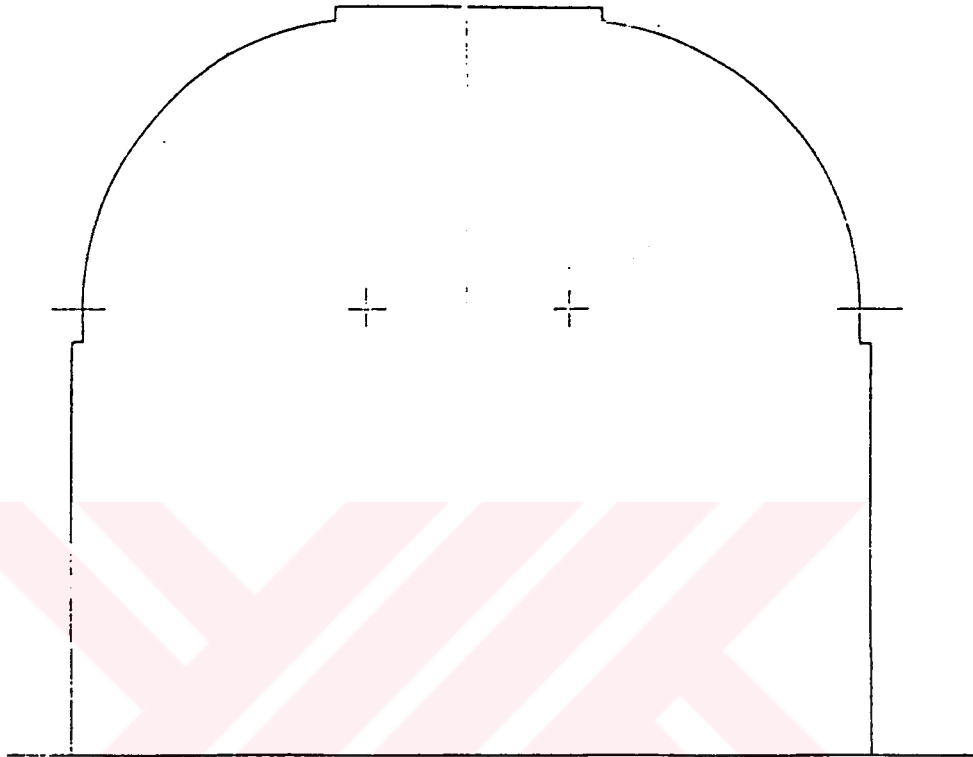
(*) Ayai.lardaki ince başlıklar kemere yükseltilmiş ifadesi vermiştir. Fakat kemer taşları başlıklara kadar inmediği için başlıklar görsel başlama hattı olarak kabul edilmiştir. Başlık tan kemer yüksekliği 208 cm dir.

(Yavuz,1987)

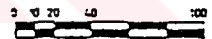
A 5201 /a

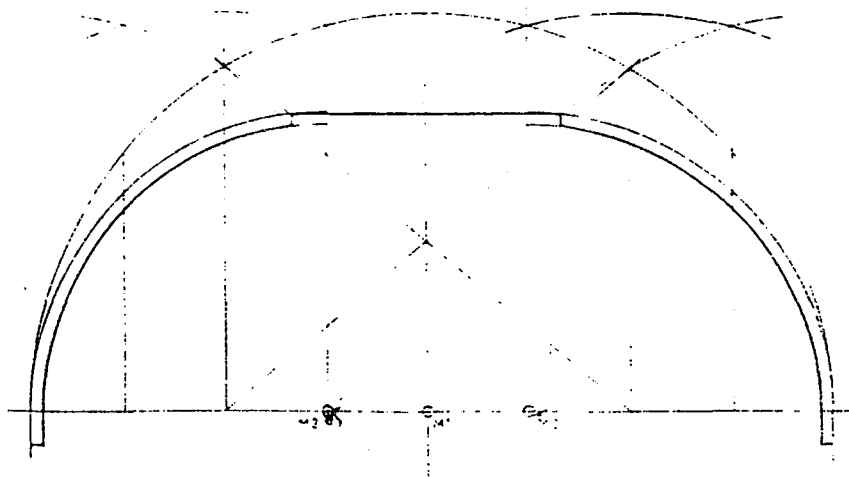
1/20

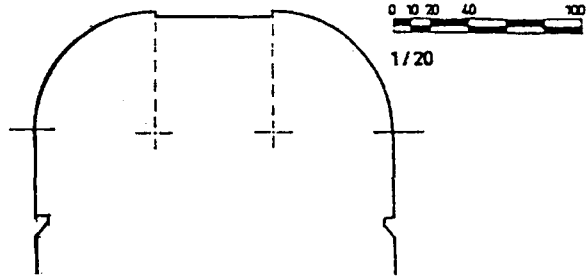

A 5201 /b

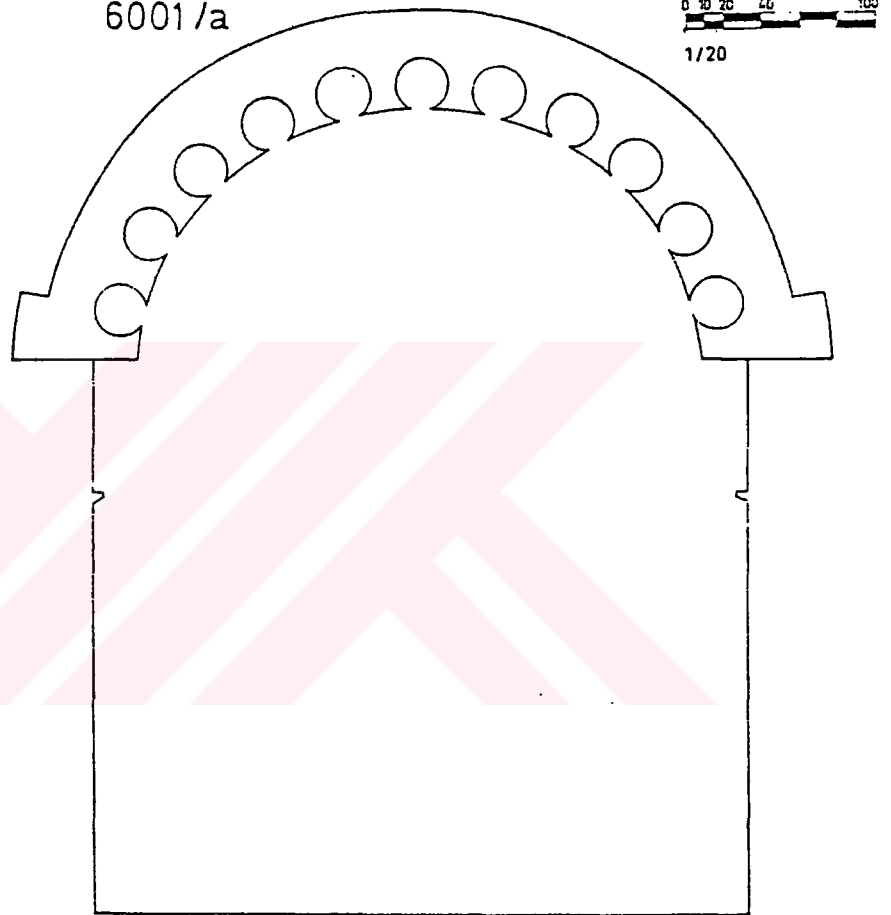

1/20

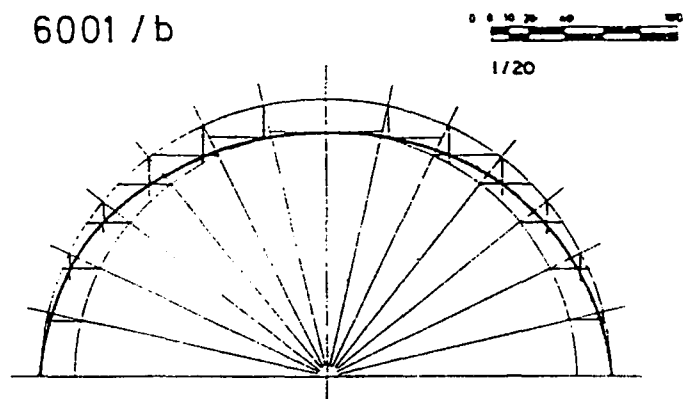

6001 / a

6001 / b

T. C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
DİYARBAKIR KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU
K A R A R

İlan Tarihi ve No. : 23.4.1994- 171
Karar Tarihi ve No. : 23.4.1994- 1453

Toplantı Yeri
ŞANLIURFA

Diyarbakır İli, Merkez, Camiikebir Mah.5 pafta, 351 ada, 2 ve 3 parsellerde yer alan Tarihi Zinciriye Medresesine ilişkin Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Ankara Bölge Kurulunun 6.3.1987 gün ve 1318 sayılı kararı, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 29.11.1989 gün ve 316, 3.4.1993 gün ve 1233 sayılı kararları, konuya ilişkin dokümanlar okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Diyarbakır İli, Merkez, Camiikebir Mah.5 pafta, 351 ada, 2 ve 3 parsellerde yer alan Tarihi Zinciriye Medresesine ilişkin Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü elemanlarının hazırlamış olduğu 18.4.1994 gün ve 243 sayılı rapor ve eklerinin incelenmesi sonucu Diyarbakırda önde gelen Tarihi Artuklu yapılarından olan Zinciriye Medresesine Mal Sahibi Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Kurulumuzdan izin alınmadan (projesiz olarak avlu üst örtüsü yapılması, avluya bakan kolonların ayaklarının ahşap lambrilerle kaplanması, kapı ve pencere doğramalarının yenilenmesi, boya, badana ve sıva işlerinin yapılması, avlu ortasında yeni bir havuz yapılması v.s.) yapıldığı anlaşılan kaçak uygulamaların kaldırılarak, söz konusu medresenin eski şekline dönüştürülmesinin gerektiğine karar verildi.

BAŞKAN
Prof. Dr. O. Cezmi TUNCER
(İmza)

BAŞKAN YARDIMCISI
Yrd. Doç. Dr. Yüksel DİNÇER
(İmza)

Üye
Doç. Dr. Aynur DURUKAN
(İmza)

Üye
Doç. Dr. Oktay BELLİ
(İmza)

Üye
Yrd. Doç. Dr. Gülşay KEPSUTLU
(Bulunmadı)

Üye
Haydar BALOĞLU
D. Bakır Belediye Tem.
(İmza)

Üye
Arif ÇELİK
Vakıflar Bölge Müdürü
(İmza)

ÖZGEÇMİŞ:

Soyadı : Em
Adı : Mine
Doğum Yeri : Diyarbakır
Doğum Tarihi : 24.12.1968
Mezun Olduğu Okullar : Diyarbakır, Şair Sırrı Hanım İlkokulu 1980
Diyarbakır, Merkez Ortaokulu 1983
Diyarbakır, Ziya Gökalp Lisesi 1986
D.Ü. Müh. Mim. Fak.Mimarlık Bölümü 1990

